

sobotna priloga

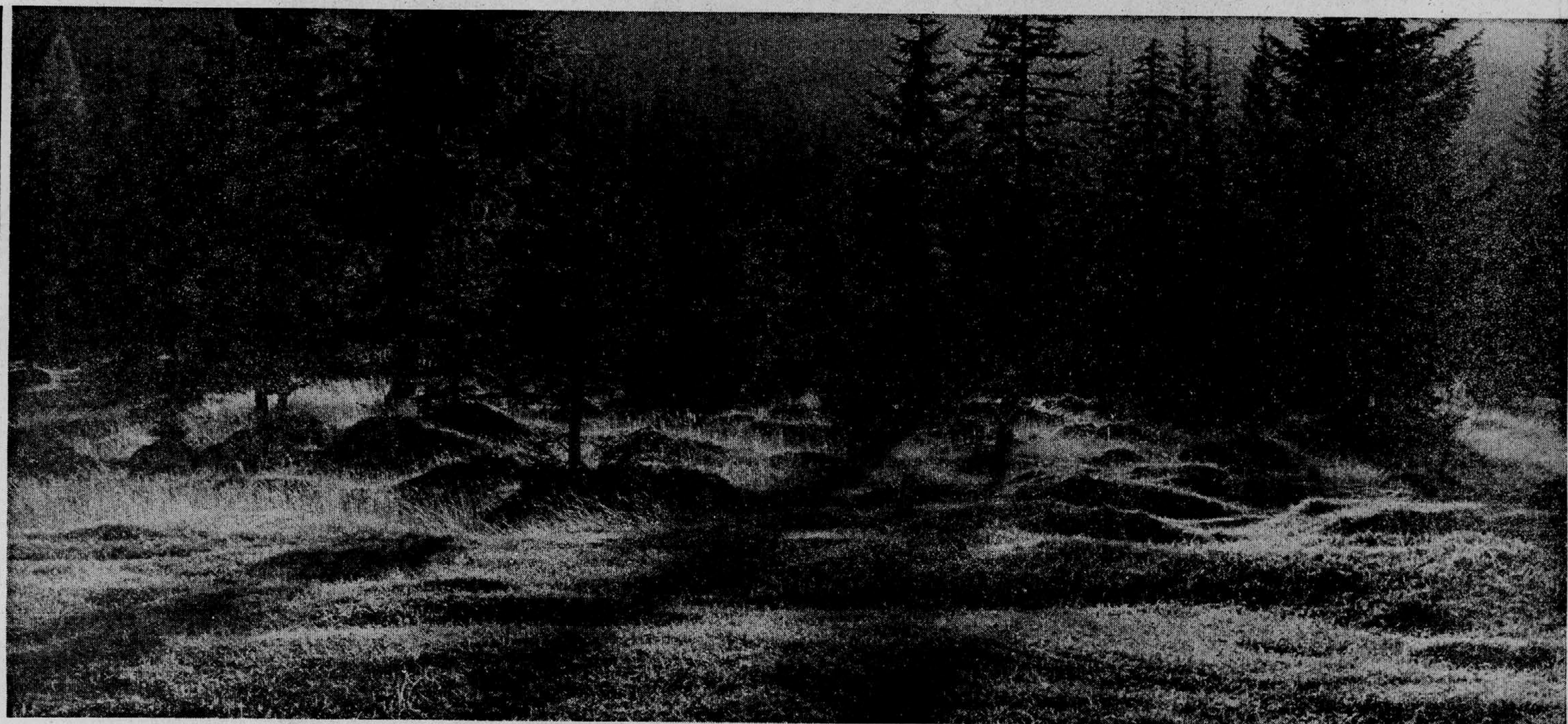

foto: Mitja Vidmar

Vzemimo tala zapis kot razlo, ki so ga od zadnjih kongresov slovenskih in jugoslovanskih komunistov sem ostrili najraz-
bnejši politični dogodki in s katerim bomo poskušali zarezati v obdobje bitja in živja našega človeka, ki pa v mnogem označujejo odločilne prelomne razsežnosti. Predvsem gre za tisti čas, za tisto dvajsetino tridesetih let svobode in sožitja, ko smo z ustavo, s partijskimi sklepi in političnimi delegacij in delegatov znova in še bolj nepopustljivo zaprli, da nas s samoupravne poti družbenega razvoja ne bo speljal še tako pretekan spekulant. Tudi na Slovenskem, kjer so nekaj let nazaj, podobno kot v nekaterih drugih republikah, na več koncih že dokaj trdno zasadili trasirke, ki so jasno nakazovale tiste smeri družbene prihodnosti, ki bi nas zaneslejo pri-
vedle do čisto drugačne petindvajset-
letnice delavskega samoupravljanja, s kakršno se upravičeno ponaskamo la-
tos.

Pri tem pa nikakor ne smemo prezreti, da je v tem zaščitenem bata-
ljonu (samoupravljanja) prvo vlogo odigrala prednja četa — zveza komu-
nistov, ki je pravočasno zaznala, kak-
šne nevarnosti se za nadaljnji razvoj
slovenske družbe in njene vloge v njej
v resnici skrivajo za različnimi idej-
nimi pogledi istih končnic. Ta čas je
pravzaprav sam od sebe terjal, da je
z isto zagnanostjo kot pred desetletji
treba kreniti v boj za dejanske samo-
upravne odnose zoper vse tiste, ki jim
je močno pri srcu zgolj gostobesedno
priznavanje odločilne vloge delavskega
razreda, v življenju pa se niso za nobe-
no ceno pripravljali odreči vospoje-
nimu političnim, gospodarskim in še
kakšnim privilegijem. Tudi tedaj, ko
gre, denimo za to, ali bo iz skladov
kake delovne organizacije šel denar
tudi za krajevo kulturnometniško
društvo ali ne.

Pokongresno obdobje pa za slo-
vensko zvezo komunistov ne pomeni
le uspešnega spreminjanja družbeno-
političnih in gospodarskih razmer,
marveč hkrati tudi njeno organizacijsko,
kadrovsko in akcijsko krepitev.
Kakor se je kot vodilna idejna sila
dejavno vključevala in spodbujala to
kove družbene preobrazbe, tako se je
preobrazila tudi ona sama. In neizpro-
sne zakonitosti dialektičnega družbe-
nega razvoja so narekovale, da se je

trenutek za zdajšnjo in jutrišnjo rabo

takšna, se pravi drugačna, boljša,
enotnejša in sposobnejša lahko se
učinkoviteje spopadla s številnimi pro-
blemi, ki niso le naša skupna cokla,
temveč bolj ali manj izrazita grenko-
ba slehernega izmed nas.

V teh spopadih pa je bila zveza ko-
munistov ponekod bolj, drugod manj
uspešna.

Povsem naravno je, da so
slovenski komunisti v
tem času — skladno z
ustavno reorganizacijo
oziroma s poglobljanjem
samoupravljanja — večji del svoje
dejavnosti osredotočili v temeljne or-
ganizacije združenega dela, krajevne
skupnosti in samoupravne interesne
skupnosti. Delavca in občana so vzgi-
bali tam, kjer je njegove težave in
stiske mogoče pač najbolj neposredno
spoznati. Gre torej za mesto, kjer ust-
varjamo dohodek, oziroma za kraj,
kjer si s tem dohodkom skupno in
posamič krotimo življenje. Takšno de-
lo zveze komunistov je marsikje obro-
dilo trajne sadove, vrnilo ljudem za-
upanje in jih spodbudilo k novim akci-
jam.

Ponekod — predvsem tam, kjer so
z ustanovitvijo temeljne organizacije
združenega dela pravzaprav nabili na
pročelje le drugačen naziv in ohranili
stare odnose — pa so komunisti poza-
bili, da nova organiziranost ne zago-
tašča ničesar, če ne bodo sami in
ob vsakdanjem delu sproti reševali
vprašanja, katerih posledica je, da tu in
tam delavci še vedno prej soupravlja-
jo kot samoupravljajo. V primerih,
kjer je kljub formalno ustanovljeni
organizaciji zveze komunistov nastopi-
lo mrtvilo, se čisto izkaže, da se vzro-
ki za takšno stanje skrivajo v preti-
rni popustljivosti podjetniškim inte-
resom, ki vsakršno, tudi politično de-
javnost podrejuje poslovni uspešnosti.
Na takšno miselnost se polje hitro

obesi izgovor, češ, kaj bomo samou-
pravljali in sestankovali, prvo je do-
bro zaslužiti. Praksa pa kaže, da v
takšnih temeljnih organizacijah zdru-
ženega dela slej ko prej pride do res-
nih navzkrižij.

Tudi v krajevnih skupnostih so se
organizacije zveze komunistov že do-
dobra uveljavile, čeprav jih v slabi tre-
tjini še zmeraj ni. Res pa je, da mno-
gokje te organizacije niso tista akcijska
jedra, ki bi spodbujala, vodila in
utirjala krajevo samoupravo ter tako
omogočala, da bi te skupnosti po-
stale osrednji interesni povezovalci
občanov. Značilno je, da povsod tam,
kjer je nedejavna organizacija zveze
komunistov, tudi socialistična zveza
ali zveza socialistične mladine ne ka-
že za prave volje za delo, tako da se
vse začne in konča z uradnimi urami
v sobici krajevnih skupnosti.

Morebiti bi ob tem ne bi-
lo odveč omeniti, da bi
se morali komunisti ust-
varjalneje vključiti v de-
lo delegacij temeljnih or-
ganizacij združenega dela, krajevnih
skupnosti in samoupravnih interesnih
skupnosti. To ne velja le za tiste, ki
so tako člani delegacij, marveč za vse,
ki delajo v določenih sredinah in bi
s svojim sodelovanjem lahko prispeva-
li znaten delež, da bi v procesu odlo-
čanja delegati dejansko odigrali no-
silno vlogo. Zdaj pa se večkrat dogo-
di, da prihajajo na seje slabo priprav-
ljeni in nepoučeni, tako da ne morejo
bistveno vplivati celo na tiste odloči-
tve, ki neposredno zadevajo tudi nji-
hovo volilno bazo.

Od vseh teh treh, kot pravimo, te-
meljnih celic naše družbe, je bilo delo
komunistov bržkone najslabše organi-
zirano v samoupravnih interesnih sku-
pnostih. Naposled se je sicer ustalilo
prepričanje, da so te skupnosti po-
memben vmesni člen, ki lahko ob pri-

merni angažiranosti delegatov najbolj
učinkovito reže peruti državnemu po-
sredništvu. To drži tembolj za področ-
ja tako imenovane nematerialne pro-
izvodnje, ki so jim ravno samouprave
ne interesne skupnosti v praksi omo-
gočile, da se kar se da enakopravno
vključujejo v procese družbene repro-
dukcije. Marsikje pa so kljub vsemu
vtrajali pri poenostavljenem pojmo-
vanju, češ da je poglavitna naloga sa-
moupravne interesne skupnosti v raz-
deljevanju denarja, ki ji ga namenijo
delovne organizacije. Sprotno dogovar-
janje z delavci, ki naj s svojim denar-
jem zagotavljajo njih obstoj in dejav-
nost, je v takih primerih stranskega
pomena, kar seveda ponovno kliče po
administrativnem urejanju.

V tem prerezu bi vsekakor manj-
kal bistveni del, če ne bi vsaj bežno
pogledali pod kožo prizadevanjem za
stabilizacijo gospodarstva, torej nedvo-
mno najbolj razmahnjeni dejavnosti
slovenskih komunistov. Mnogi so nam-
reč pozabili, da je najboljše zdravilo
za bolezi (nizka produktivnost, čeda-
lje večje zaloge, premajhen izvoz, ne-
racionalno investiranje idr.), ki so se
družno lotile našega gospodarstva,
predvsem v uveljavljanju ustavnega
položaja delavca v združenem delu.
Na dlani je, da bomo — in smo prve
oprijemljive rezultate akcije za gospo-
darsko stabilizacijo dosegli — povsod
tam, kjer je vsak delavec spoznal, da
je njegov in njihov dohodek odvisen
izključno od njegove zavzetosti. Kaj
ga je sicer zanimala produktivnost,
boljše ali slabše delo, ko pa je vedel
le to, da bo ob mesecu dobil svoj de-
nar, ne da bi se kdove koliko trudil
ali delal več, kot je ravno nujno pot-
rebno.

O tem, kakšen dohodek ustvarja
njegova delovna organizacija, sploh pa,
kako bi ga lahko povečali in si tako
izboljšali osebnost in skupno življenjsko
raven, ni imel pojma. Na redkih se-

stankih mu je prišlo na uho kvečjemu
nekaj samotanih števil, s katerimi si
kljub temu, da jih je lahko prebral
tudi na oglašni deski v tovarniški
menzi, ni mogel kaj dosti pomagati.
Ob tem si seveda ne delajmo utvar,
da so takšni pojavi zgolj stvar pre-
teklosti. Tudi sedanjí čas postavlja
pred komuniste odlično zahtevno, da
se povsod in vselej uprejo poskusom,
ki poskušajo reševanje gospodarskih
problemov ločiti od ustavne preobraz-
be družbe in vsakega delovnega kolek-
tiva v njej.

Omeniti smo že, da se je
zveza komunistov ob an-
gažiranem vključevanju
v procese družbene pro-
izvodnje spreminjala tudi
sama ter nenehno utirjala svojo
idejno in akcijsko enotnost, krepila
svoje sposobnosti, prilagajala novim
okolščinam svojo organiziranost in ta-
ko večala svoj ugled med ljudmi. Ta
notranja preobrazba pa kajpak ne ve-
lja le zanj, marveč tudi za vse druge
družbenopolitične organizacije, zlasti
za socialistično zvezo. Le-ta tudi dejan-
sko postaja frontna povezovalka vseh
subjektivnih sil z vodilno vlogo zveze
komunistov. Kjer so komunisti pravi-
lno domeli ustavno opredelitev socia-
listične zveze in njeno vlogo v druž-
benopolitičnem življenju, se je njeno
dejavnost nujno iz ožjih partijskih
krogov preselila med delavce in ob-
čane, med množico, kar je lahko edino
zanesljivo jamstvo, da je sleherni ak-
cija pravi boj za človeka, ne pa zgolj
točka dnevnega reda na tem ali onem
sestanku. Resnici na ljubo pa je tak-
šnega političnega dela še zmerom pre-
malo, tako da se v temeljnih organia-
cijah združenega dela, krajevnih skup-
nostih in občinah pogosto primeri, da
na primer, akcijo za hitrejšo stano-
vanjsko izgradnjo vodi vsak po svoje.
Namesto da bi sleherni politični ak-

cija uskladjili v okviru socialistične
zveze, kar ne bi zagotovilo le večje
množičnosti in učinkovitosti, marveč
bi preprečilo tudi prepletanje načinov
in metod dela (posveti na isto temo in
po možnosti v istem kraju — menja-
jo se le organizatorji). To običajno
povzroči, da postanejo ljudje nejevolj-
ni in le v manjšem številu pripravljeni
se tudi konkretno boriti za sicer do-
bre cilje posamezne akcije.

Čedalje večji ugled zveze
komunistov, ki temelji na
uspešnem razreševanju
protislovij družbenega
razvoja, zgovorno potrju-
je podatek, da je s skoraj 82 tisoč
člani dosegla točko, ki je ni v vsej
svoji dosedanjí zgodovini. Ob tem
dejstvu pa se ne smemo slepiti, da
bo že sama številčnost omogočila večjo
dejavnost zveze komunistov v druž-
bi. Se malo ne. Prava podlaga za to,
da bo ta družbenopolitična organiza-
cija razvijala svojo avantgardno vlo-
go, je v ustvarjalnem političnem delu
vsakega komunistu pa tudi vseh tistih
Slovencev, ki se kljub temu, da niso
njeni člani, borijo za iste cilje — sa-
moupravne socialistične odnose. Zato
pa je še posebej pomembno, da se
hitreje spreminja sestava članstva,
med katerim je zlasti malo kmetov,
premalo neposrednih proizvajalcev,
povečati pa bi se moralo tudi število
mladih in žensk.

Za uresničitev teh prizadevanj je
nedvomno ena sama pot — spodbuditi,
poglobiti in popestriti delo v osnovnih
organizacijah. Te morajo postati stvar-
ne pobudnice vsega političnega življe-
nja in nosilke množičnih akcij v svojih
okoljih. Ta naloga je težko izpelji-
va, če vse delovne pobude slonijo na
enem samem človeku, oziroma če so
člani premalo idejnopolično usposo-
bljeni. Vendar tudi to ne pomeni, naj
čakamo, zakaj težave, ki že so, utede-
nejo postati vsak dan hušče, s tem pa
bo čedalje bolj težavno tudi njih raz-
reševanje. Kar zadeva idejnopolično
izobraževanje, pa je treba najprej po-
gledati, kaj lahko storimo sami, z in-
dividualnim študijem, ki smo ga v
zadnjem času precej zamemarili.

Vpogled v slovensko politično do-
gajanje lahko potemtakem v tem tre-
nutku rabi predvsem kot navodilo za
zdajšnjo in jutrišnjo rabo zveze komu-
nistov.

Boris Dolničar

● Marjan Kunej Spoznani in onemogočeni sovražniki ● Drago Vresnik Osti pod okriljem »materializma« 18	● Beno Zupancič, Mitja Rotovnik Stare dogme in podedovane kategorije ● Alenka Puhar Stane Krašovec 19 ● France Slokar Črne in bele pravilice o resničnosti ● Dimitrij Rupel »Stvarnikove« pripombe glede onesnaževanja okolja 20 ● Jože Horvat Thomas in Michael Mann Peter Božič Ljubljanske podobe 21	● Janez Stanič Kaj je »realni socializem« ● Anton Rupnik Bavarska zelena jadra 22 ● Stane Pavlič Korak k novim odnosom? ● Jaka Stular O Petru, ki je trideset let tajil 23	● Jože Petek Gorske kmetije ne bodo izumrle ● Milan Maver Pismo mojemu delegatu 24	● Tit Vidmar Divji ptici in mile strune 25 ● Jacques Angout Presenetljiva sporočila ● Ivan Krest Genetika v praksi 26 ● Boris Kuhar Alah nam je naklonjen 31	● Luis Bernardo Homwana Nhinguitimo ● Elvira Rajković Razpوتا 32
---	--	--	--	--	--

O naših sovražnikih

Spoznani in onemogočeni

Notranji in zunanji sovražniki so spremenili taktiko in metode, ne pa tudi ciljev in namenov

Od našega zagrebškega dopisnika

Razne strukture notranjega sovražnika, sovražna emigracija ter tuje obveščevalne službe tudi letos nadaljujejo s sovražno in drugo subverzivno dejavnostjo zoper našo državo, je rečeno v informaciji o sovražni aktivnosti na območju SR Hrvaške, v kateri je opozorjeno, da notranji in zunanji sovražniki v novih pogojih pravzaprav samo prilagajajo svojo taktiko in metode organiziranega delovanja, vendar pa se ne odrekajo svojih ciljev in namenov.

Vse sovražne grupacije se naprej napadajo temeljne vrednote v naši državi, pri tem pa se lotevajo različnih akcij — od poskusov izvajanja neredov, ustvarjanja nezgodov, in vnašanja psihoze negotovosti do neposrednega ogrožanja človeških življenj. Skupna značilnost zunanjih in notranjih grupacij sovražnika je, da se povezujejo in podpirajo, je rečeno v informaciji republiškega sekretarja za notranje zadeve, pripravljeni za nedavno sejo zborov hrvaškega sabora, na kateri jo je dopolnil republiški sekretar za notranje zadeve Zlatko Uzelac.

Poglejmo najprej, kdo so naši notranji sovražniki. To so opozicijske skupine ter posamezniki, ki delujejo kontrarevolucionarno tako, da razpihujejo nacionalizem, sovinitizem, separatizem in iredentizem. Gre za ljudi, ki so se že »izkazali« med eskalacijo nacionalizma v okviru množičnega gibanja, »gibanja hrvaških vseučiliščnikov«, srbskega kulturnega društva »Prosvjeta« ter italijanske unije za Istro in Reko. Sem sodijo tudi posamezniki in skupine, katerih temelj je klerikalizem in razredno nasprotovanje socializmu, kar izražajo v nasilnih sledilci informbirojskega, neoinformbirojskega ter skrajne opozicijskega delovanja z raznih izhodišč — od partijskega frakcionizma in anarhobezizma do tehnokratizma in liberalizma.

Za te strukture je značilno, da vztrajno napadajo ZK in nasprotujejo vsem njenim bistvenim akcijam. Trosijo teze, da ZK ni zmogla voditi družbe, govore, da je neenotna vsa ZK, posebej pa njena vodstva, napadajo samoupravljanje in pravico, da je to anarhični sistem, razširjajo glasove o težavni ekonomski in politični krizi v državi ter tako širijo nezaupanje. Preokupirajo, da bo prišlo do političnih sprememb, pravijo, da predstavljajo naša zunanje politična usmeritve in aktivnost naše države zgrešeno politiko itd.

Ti sovražniki so v glavnem identificirani in predstavljajo številno najpomembnejšo grupacijo. V glavnem nastopajo s tezami in z gesli iz časa množičnega gibanja ter razširjajo svoje ocene o nesposobnosti in neenotnosti vodstva v republiki in federaciji, o krizi na političnem in gospodarskem področju zlasti na Hrvaškem. Upajo, da se bodo vrnila na politični oder ipd. Njihovo delovanje je nekoliko glasnejše na nekaterih točkah v Zagrebu, Slavoniji in Dalmaciji, kjer je mogoče opaziti aktivnost ne le posameznikov, temveč tudi nekaterih neformalnih skupin, vendar pa ni videti, da bi šlo za ilegalne organizacije.

Nepoboljšljivi zaporniki in informbirojevci

V to dejavnost so prav tako vključene osebe, ki so bile obsojene zaradi nacionalistične kontrarevolucionarne dejavnosti in so kazen že odslužile. Značilno pa je, da se sovražnega razpoloženja niso odrekli niti osebe, ki še prestajajo zaporno kazen. Večina izmed njih namreč razvija sovražno dejavnost tudi v kazensko-popravnih ustanovah ter daje očitno vedeti, da bodo nadaljevala s svojo dejavnostjo tudi potem, ko bodo prišli iz zaporov.

V informaciji republiškega sekretarja je nadalje rečeno, da so na območju Istre in Reke še naprej aktivni posamezniki, ki so eksponirani na liniji italijanskega nacionalizma. Njihova dejavnost je v »sozvočju« z nekate-

rimi oblikami delovanja iredentističnih organizacij v Italiji. Posebno aktivni so del intelektualcev, ki nasprotujejo izpolnjevanju raznih družbenopolitičnih akcij na tem območju, prodaja orožja in ogroženosti Italijanov, izpeljuje razne akcije, s katerimi si prizadeva zbuditi duh italijanstva in težnjo po bolj tesnem sodelovanju italijanske etnične skupine z Italijo itd. V tem jih podpirajo in jim nudijo raznoliko pomoč (vključno z denarno) iredentistične organizacije iz Italije, kakor tudi nekatere druge državne institucije naše sosedne.

V okviru dejavnosti z birokratsko-dogmatskih pozicij je najbolj izražena aktivnost dela informbirojevcev, ki še naprej ostajajo na teh pozicijah. Bistvo njihove usmeritve je napad na vse vidike samoupravnega razvoja naše družbe. Vztrajno si prizadevajo predstaviti samoupravni sistem kot nekaj, kar zaradi »kaosa in anarhije« ne more obstati. »Edini izhodi« iz tega vidijo v sistemu »vrste roke«, povežavi z ZSSR ipd. Posebej napadajo ZK, ki je po njihovih partijskih, ki izgubljajo komunistične atribute. Največji skrajnejši iz te skupine si aktivno prizadevajo, da bi se povežali med seboj — nekateri tudi s somišljeniki na širšem jugoslovanskem območju. Nastopajo z besedno propagando, včasih pa z letaki, s pamfleti in z različnimi anonimnimi pismi.

V dejavnosti s pozicije anarhobezizma in ekstremnega levicizma prednjači grupacija okrog »Praxisa«, ki si prizadeva zadržati svoje pozicije ter institucionalizirati oblike delovanja in sicer navkljub vsem kritikam in družbenopolitičnim ukrepom zaradi njihove aktivnosti. Nekateri njihove akcije (kot so boj za ohranitev pozicij, poskusi širjenja vpliva na širši krog študentov, tesnejše povezovanje in dogovarjanje o skupnih akcijah s somišljeniki v Beogradu in Ljubljani, solidarnost z odstavljenimi profesorji beograjske filozofske fakultete, ki so jih podprli, napadi na ZK in podobno) so v direktnem nasprotju s temeljnimi koncepti naše družbe.

Sovražna aktivnost v okviru verskih skupnosti je v glavnem »domena«

vodilnih struktur rimskokatoliške in srbske pravoslavne cerkve ter drugih skupnosti. Vodilni kler in del nižjega duhovništva nadaljuje z ofenzivnim delovanjem na širšem planu. Prizadevajo si, da bi z raznimi manifestacijami in oblikami delovanja razširili verski vpliv, politizirali cerkvene dejavnosti, zaostrojujejo se odnosi cerkev — država itd. Protagonisti sovražnega delovanja v okviru rimskokatoliške in srbske pravoslavne cerkve, ki izhajajo s pozicij, po katerih si prizadevajo prikazati cerkev kot nosilko nacionalnih teženj in zaščitnico interesov nacije (pri tem pa se povezujejo z raznimi strukturami notranjega sovražnika, predvsem z eksponiranimi nacionalisti) — očitno težijo k temu, da bi ustvarili posebno opozicijsko fronto.

Posamezniki iz vrst klera nastopajo na raznih verskih manifestacijah, posebej pa pred zaupnimi osebami, skrajne predzno in odkrito. Letos so bili trije katoliški duhovniki prijavljeni, ker so storili kaznivno dejanje zlorabe vere v politične namene (preiskovalni postopki še niso sklenjeni), medtem ko je bilo zaradi prekrškov kaznovanih sedem duhovnikov.

Sovražna emigracija poskuša izsiljevati

Sovražna aktivnost se slednjič kaže tudi v izpisovanju gesel sovražne vsebine. Ponekod so risali fašistične simbole, peli nacionalistične pesmi in povzročali javne sovražne izgrede, drugod so razobesili grbe in zastave brez socialističnih oznak in simbolov, poškodovali spomenike, žalili državne in partijske vodje na javnih mestih, izražali nestrpnost do oseb druge narodnosti itd. Tako je bilo v letošnjih prvih osmih mesecih registriranih v republiki 1.386 skupinskih in posameznih javnih sovražnih izgreдов: žalitev ugleda države, njenih organov in predstavnikov, petja pesmi sovražne vsebine, žaljenja nacionalnih občutkov oseb drugih narodnosti in raznih oblik sovražne propagande. Hkrati so registri-

rali 16 primerov poškodb na strojih in obratih v oroganiacijah združenega dela. Ugotovili so, da gre v trinajstih primerih za namerne poškodbe in da so elementi kaznivega dejanja sabotaže — sicer pa vse preiskave še niso končane.

Za dejavnost sovražne emigracije je v novem času značilno, da je usmerjena v opravljanje diverzantsko-terorističnih akcij v državi ter v jugoslovanskih predstavništvih in proti našim občanom v tujini. Prizadeva si nadalje, da bi dobila številne zveze in pomembnejša oporišča v državi ter med našimi zdomci. Slednjič bi hotela, da bi se združile različne emigrantske skupine in organizacije.

Posebej dejavna glede na Hrvaško je ustaška emigracija in nekaj četnikov. Ustaške teroristične organizacije v posameznih zahodnoevropskih državah, Avstraliji, ZDA in Kanadi ne skrbijo le za konkretne priprave terorističnih in diverzantskih akcij, temveč sem ter tja tudi organizirajo izvedbo raznih terorističnih aktov. V ta namen krepijo nekatere svoje centre v zahodnoevropskih državah z ekstremisti iz čezmorskih držav, kupujejo orožje in razstreliva, zbirajo denar ter pripravljajo posameznike ali skupine za izpeljavo določenih terorističnih akcij.

V zadnjem času so poskusili uresničiti (ali pa so uresničili) nekaj akcij: lani so poslali dvojico Prčić — Matičević na Velebit poskrbeli so za skupino za atentate in organiziranje državljanske gverile v Zagrebu, poslali so deveterko »individualcev« (med katerimi sta dva imela večjo količino močnih min), ki so bili člani terorističnih organizacij, z nalogami v nekaj krajih v SR Hrvaški. No, znano je, da smo vsem tem akcijam emigracije stopili na prste tako, da so bile pravočasno odkrite, teroristi doma ujeti, nekatere stvari pa so bile preprečene že na tujem. Značilno ob tem pa je, da se sovražna emigracija vseeno ne odreka teroristične aktivnosti. Prav v zadnjih mesecih pogosto napovedujejo »pomembnejše akcije«, s katerimi bi hoteli izsiliti, da bi izpustili na prostost člane nacionalistično-separatistične skupine, obsojene v Zadru, razbojnice likvidiranih teroristov Prčić in Matičević ter teroriste, ki so v preiskovalnem zaporu.

Ustaška emigracija si predvsem v novem času prizadeva uresničiti enotnost emigrantskih organizacij in skupin, da bi ustvarila enotno opozicijsko glede na red v državi in zaradi nastopa pred tujimi javnostmi. Zato razvija široko propagandno aktivnost, ki se prenaša tudi v državo. Tako je bilo letos (v osmih mesecih) zaplenjenih v republiki več kot 13 tisoč izvodov

raznega tiska in drugega propagandnega gradiva politične emigracije.

Duhovniki pripravljali teroristične akcije

Osrednja nosilka ideološko-propagandne aktivnosti zoper SFRJ je intelektualna emigracija, zbrana predvsem okrog »Hrvaške akademije Amerike« in raznih uredništev, kakršno je »Nova Hrvaška«, »Hrvaška revija« idr., ki na raznih simpozijih in zborih (preko številnih časopisov, brošur in pamfletov) opravlja svojo sovražno dejavnost zoper SFRJ. Njihovo sodelovanje s številnimi vodji in časopisi ekstremističnih organizacij pomaga k idejni usmerjenosti ekstremnega dela emigracije ter dostrikat usodno vpliva na njeno opredelitev za diverzantsko-teroristične aktivnosti.

Dokajšno vlogo imajo tudi številne hrvaške katoliške misije v zahodnoevropskih državah, v okviru katerih določeno število duhovnikov izrazito sovražno deluje — v pridigah in drugače — zoper Jugoslavijo. Nekateri izmed njih so pomembni svetniki emigracije za vodenje sovražne politike do naše države, v nekaj primerih pa so se posamezni duhovniki aktivno vključevali v priprave diverzantsko-terorističnih akcij. Vse preiskave v zvezi s tem še niso končane. No, preiskava v Gospiću, na Reki in Slavoniji Požegi je pokazala, da je bila večina oseb (13 jih je bilo obsojenih na zapor in strogi zapor od sedmih mesecev do 14 let) povezana z likvidiranimi teroristoma Prčićem in Matičevićem. Po drugi strani pa je bilo v Zagrebu obsojenih deset pripadnikov ilegalne diverzantske teroristične organizacije »Hrvaški oslobodilski pokret« na zaporne kazni od 10 mesecev do 12 let, medtem ko so v Gospiću obsojeni na kazni od 3 do 8 let zopora sedem članov emigrantskih organizacij, ki so prišli v državo z določenimi nalogami, ki jim jih je naložila emigracija. Niso še sklenjene nekatere preiskave v Splitu, Varaždinu in Bjelovaru, in sicer zoper 13 oseb — članov emigrantskih organizacij in njihovih zvez.

Informacija slednjič pravi, da smo v okviru celotne sovražne in subverzivne aktivnosti zoper našo državo soodeni tudi z delovanjem tujih obveščevalnih služb, ki nadaljujejo svojo intenzivno aktivnost, pri čemer pa jih seveda marsikaj zanima. Te službe delujejo iz centrov v tujini, vgrajenih v legalna predstavništva pri nas, ter preko klasične agenture in tako imenovanega legalnega vohunstva oziroma prave obveščevalno-informacijske dejavnosti preko določenih kategorij tujcev, ki prihajajo po različnih pravih v našo državo. Razumljivo je, da se služba državne varnosti z uspehom upira tudi tej dejavnosti. Tako so bili letos na Reki obsojeni trije vohuni (med njimi en tujec), in sicer od 3 do 8 let strogega zopora, nedavno pa so aretirali še dva naša državljana, ki sta se pripravljala izročiti določene vojaške podatke eni izmed obveščevalnih služb.

Marjan Kunec

Nравstvene sodbe ali politika?

Osti pod okriljem „materializma“

Klerikalizem si nad eva različna oblačila

Porabništvo ali materializem, ki je po svojem bistvu oblika moralne od-tujenosti, v kateri postajajo sredstva cilji in v katerem vni človek človeku cilji, ima svoje različne sestavine in predznake. Slovenski prostor je od-prt tako za uvoz kot tudi lasten pre-tok literarne plaše, pornografije, kiča in podobne navlake, kakor tudi za tiste pojave dvočelnosti, nemorale in vsega podobnega, kar izhaja iz last-ninskega egoizma in pridobitništva raz-rednih družb. Spreminjati takšno sta-nje pomeni odpravljati družbene vzroke zanj, se pravi spreminjati sta-nje v družbeni praksi, v samoupravljanju pa neprestano spodbujati tudi delovanje zavestnih sil, ker je vve-ljavljanje vrednot socialističnega hu-manizma tudi trajno kulturno de-ja-nje.

Materializma, kot tipičnega izraza lastninskega egoizma, seveda ne od-pravljamo samo z željami, tožbami in pozivi. Tudi ne samo z represivnimi ukrepi družbe, čeprav so podatki iz sodnih kronik navidez najbolj viden dokaz boja družbe s tem pojavom. Kakor so vzkroki globlji in ni materia-lizem od danes na jutri, tako je tudi naloga dolgoročna in sodi v neposred-no družbeno prakso. Iluzije, kako je mogoče s prepovedmi in takojšnjim spreminjanjem razmer ves material-izem naglo odpraviti, namreč zelo ra-de naredijo ovinek okrog medčlove-ških in družbenih odnosov in stvarne družbene razsežnosti boja za nove

vrednote. Se slabše pa seveda je, če so te iluzije povezane v snopid takšne vsebinske kritike, pesimizma in črno-gledosti, kjer ne gre več samo za napad na materializem kot vulgarno porabništvo, ampak se začne krepiti malodušje in nezaupanje v smisel člo-vekovskega iskanja in družbenega priza-devanja, dela in ustvarjanja ter pod-tikati in pritiskati razne nečedne last-nosti socializmu in samoupravljanju. In še slabše je, če je to poenostavlje-no kritiziranje združeno še z drugimi nameni.

Slednje pa, če dobro preberemo iz-večke iz sestavkov in naslovov, smo opažali v nekaterih zadnjih številkah verskega tednika Družina. Zaradi raz-položljivega prostora se ustavimo ob dveh takšnih prispevkih. »Predsodki so bič človeštva«, pravi naslov nekoga uvodnega članka (št. 40). »Neverni imajo včasih hude predsodke« bere-mo v tem, z lastnimi predsodki sifri-ranem sestavku. »Najprej tistega, da je neznanstven vsak pogled na svet razen njihovega« iz takšne trditve pa sledi, da »danes vidimo, da smo kljub neslutnemu tehničnemu napredku ali pa prav zaradi njega na robu propa-da«. Vulgarni materializem in tehnič-ni napredek sta potemtakem taisto. Bistvo povedanega pa je v tem, da smo na robu propada zaradi predsod-kov in slepe znanstvenosti nevernih, »ker so mislili, da bo vsemočnejši na-predek vse rešil (citati)«. Pesimizem o napredku meri torej na znanstven pogled na svet nevernih, oziroma na njihovo znanost, ki je baje sama po sebi očitno samo predsodek. Tovrstno malodušje o smislu človekovskega iska-nja in znanja pa je v bistvu največji predsodek, ker doslej ni bilo znano, da bi se katerakoli teologija ukvarja-la z znanostjo kot izhodiščem za svoj

pogled na svet. V resnici Družina tudi točno pove (št. 45), kaj si dejansko o znanosti misli v naslovu drugega uvodnega članka, kjer zvevmo, da »Sve-ta ni preobrazila znanost, temveč lju-bezen«. Gledano s tega stališča je potem jasno, da je vse, kar se ukvar-jalo z znanstvenim pogledom na svet, polno predsodkov, ki so bič človeštva.

Najbrž je, ko gre za znanost, tre-ba, če že nanjo merimo, pošteno nakazovati vires. Misel o ljubezni kot pranačelu, ki se združuje z dobrim in lepim, je filozofsko spoznanje Plato-na in predvsem Aristotela, ne pa teo-loško odkritje. Znanstveniki pa se da-nes, praktično povedano, ne morejo zanašati na to, da bi ljubezen kot pojem, ki je prenesen iz družbene prakse v glave in v svet idej, ki živijo po sebi, zaganjala elektronske raču-nalnike in vesoljske rakete.

V filozofski kritiki platonističnega in pitagoranskega pojmovanja idej in števil kot absolutnih pranačel je Ari-stotel v svoji Metafiziki, podobno kot Platon med mirovanjem in gibanjem, našel posrednika med sustanco in obliko v pranačelu ljubezni in dobre-ga: »Končni (začetni) vzrok se giblje kot predmet ljubezni in vse ostale stvari se gibljejo zaradi tega, da po-ganjajo same sebe.« Tu je torej filo-zofski izvor odkritja o ljubezni, ki je star več kot dva tisoč let. Iz princi-pala ljubezni in dobrega so seveda za Aristotela bili izvzeti »sužnji in živa-lja, izumljeni pa je bil ta neomejeni princip v času, ko je svet razpadal na štiri temeljne elemente, ki je bila spoznana večnost zvezd in bogov, ko se je Sonce po svoji krožnici še vrte-lo okrog Zemlje in ko je sholastično definiranje pojmov brez vednosti o glasovnosti in generični vsebini poj-mov in abstraktnega mišljenja, viselo

zunaj zgodovine in družbene prakse. Ni mesto, da bi tukaj vrednotili Ari-stotelov prispevek filozofiji, vsekakor lahko še danes z vidika razvijajoče se znanosti sklenemo z zgodnjim Mar-kovim prispevkom v Novem renskem časopisu (14. 7. 1842, št. 192): »Filo-zofija ne stoji zunaj sveta, podobno kot možgani niso zunaj človeka, ker niso v želodcu; toda naravno je, da stoji filozofija z možgani v svetu prej, preden stopi z nogami na tla, medtem ko so druge ljudske sfere že zdavnaj vkoreninjene z nogami v zemlji, a z rokami obrirajo plodove zemlje prej, preden zaslijejo, da je tudi glava od tega sveta in da je ta svet — svet glave.«

Z vidika pranačela o ljubezni de-gradirati znanost, človekovo iskanje, zmote in napredek, je gotovo pred-sodek, ki je silno star in po svoji narobe znanstven. Malodušje, pesimi-zem in črnilo, ki iz takšne znanstvenosti diha, pa ni mogoče razlagati samo s teološko enostranostjo. Mar-ne bi za takšen brezup nad napred-kom in znanstvenostjo nevernih raje uporabili kar sveto pismo?

Pravo ljubezen do znanosti, brez malodušja in preroknega obupa bi na-šli kar v Salomonovem pogovoru: »Doklej, o preprosti, boste ljubili ne-spamet... in bedaki sovražili znanje?« Očitno je, tudi če se znajdemo v teo-loških okvirih, omoglednost nepotrebnosti, kajti možnost za izbiro Ljube-zni ali znanosti je mogoče izravnava-ti s temle Salomonovim reklom: »Blagor človeku, ki dosega modrost, in človeku ki napreduje v razumno-sti.«

Da materializem v takem pisanju ni samo porabniški atribut, ampak je prav tisto, kar je pod navideznim

bojem proti njemu podtikanje in pri-kanje, ki ima svoje drugačno zaledje, zvevmo tudi iz reportážnega zapisa o obisku pri bolnikih »pri lurski Mariji v Brestanici«.

Kar nič spotikljivega ni v huma-nem opisu bolnikov, ki so priklenjeni na vozčke. Prvi hip nam zdrami so-ustvovanje in nehoti tudi spomin na čase, ko so slovenske romarske cerk-ve na vseh vogalih in poteh oblegali nesrečni ljudje in množice beračev. Tudi »materializmus gre zasloga, da je vsaj največji del te žalostne podobe slovenske preteklosti spremenil, da lahko po svojih močeh zagotovi zdrav-stveno in socialno varstvo tem člove-ško prizadetim ljudem. Morda pri tem niti ne zahtevamo, da bi prav vsi vi-deli to novo dimenzijo slovenske stvar-nosti. Zaplete pa se, ko se tudi ob teh bolniških (v sporu s pieteto) uporabi takole pisanje: »Hoteli bi graditi, sa-mo graditi, imeti čim več. Obseda nas kult moči in denarja. Bolna atmosfe-ra našega življenja divji smo v gol-tanju dima raznih filozofij, ki vsemu navkljub ne morejo rešiti problema smisla našega življenja.«

V tem dimu filozofij nas očitno obseda tudi želja, da bi verniku doped-vedali, v kako/bolnem času živi, kako je vse laži-znanstveno v tej družbi, ki je povrh še porabniška in zaslepljena z močjo in denarjem.

Verski tisk naj bi obravnaval ver-ske zadeve. Če pa že posega v družbo in v znanost, bi pričakovali vsaj nekaj več pokoncilskega duha. Sicer pa je takšno »vsepopretek kritiziranje« neka-ko ugašeno s tistim, kar je zapisano v zadnji številki Družine (št. 45), kjer namreč zvevmo, da »pastoralna kom-stitucija o cerkvi v sedanjim svetu zahteva, da cerkev svobodno izreka pravno sodbo, in to tudi glede zadev s političnega področja, kadar to zahte-va osnovne osebne pravice in zve-ljanje duš.«

To je stališče v razpravi o osnutku zakona o verskih skupnostih. Najbrž smo v sodobni civilizaciji že tako da-leč, da temeljne нравstvene norme ni-so v hudi nevarnosti, vsaj ne v naši samoupravni družbi, kjer so sankcio-nirane z ustavo in zakoni.

Iz nekaterih sugestij v tem pisanju pa je videti, kot da pri nas sprejema-mo zakon o pravem položaju verni-kov. Njihov pravni položaj je določen z ustavo, z enakopravno udeležbo v samoupravljanju, izvira iz udeležbe v delu ter iz pravic in obveznosti. Svo-boda njihovega verskega prepričanja je zajamčena. Sodelujejo v javnem iz-viljenju, tudi v tisku in RTV, seveda s tem, da ni običajna praksa, da bi ob javnem nastopanju delovnih ljudi poprej zapisali in napovedali, da so kristjani, Jehove priče, evangelisti, bap-tisti, pravoslavni muslimani ali teisti in agnostiki, ali kaj so že po svojem

osebnem prepričanju. Še toliko manj sprejemljivo bi bilo, če bi delovne organizacije, karitativne dejavnosti in podobno ustanovljali in pomenevali po verskih skupnostih. To bi bilo raz-ločevanje, ki je v temeljnem nasprot-ju s samoupravljanjem.

Če si kaka verska skupnost kot or-ganizacija in pravna oseba lasti pravi-co do нравstvenih sodb na političnem področju, potem je treba razločevati med нравstvenostjo in politiko. Doslej namreč dovoljmo politične pritiske. Ni pa nič napačnega, če vsi bedimo nad нравstvenimi sodbami, s pripom-bo, da bi bili veseli, če bi katoliška cerkev dosledno izrekala нравstveno sodbo v nedavni preteklosti in seda-njosti, ko je šlo za Mussolinije in Hit-lerje ob zlorabi Previdnosti, za nekda-nje Pije in sedanje Pinochete pa za slovensko belogardistično falango, to najbolj izrazilo saducejstvo slovenske buržoazije in dela nazadnjaške cerkve. Za zdaj so nam v verskem tedniku namesto нравstvenih sodb ponujali posamezniki na tihem narodno spravo, glasno pa vzporedne strukture, pravico do нравstvenih sodb. Črnogled-o opisovanje te naše »bolne atmo-sfere«, pomadanje in razglašanje vse-ga za pomakljivi smisel življenja. To je klerikalizem, nepooblaščen ob-lastniška opozicija v imenu vernikov do samoupravne družbe.

Verjamemo, da je pri tem delu sa-mo del ljudi iz te verske skupnosti, ki brez participacije v oblasti ni vi-dijo dovolj svobode. Samoupravljanje pa je ukijanje, sicer težko in dolgotraj-no, vsakršne oblasti nad človekom. Mar naj bi konservativno pojmovanje samoupravljanja razumeli, da bodo se ateisti in pripadniki drugih verskih prepričanj in skupnosti ustanavljali svoje delovne organizacije ali pa vsaj karitativne dejavnosti? Tostran življe-nja človeka in družbe je dovolj pro-stora za samoupravne pravice in dolž-nosti vseh delovnih ljudi; vse drugo bi bilo socialna utopija ali pa vrha-nje nazaj. Versko prepričanje, da človek baje zares svobodno za vse, sodi v od-prti družbeni prostor, ne pa v ob-last.

Svoboda verskega prepričanja, de-lovanja cerkva in verskih skupnosti, obredov, verskega pouka, pravice do gmojne podpore, do pomoči pri obra-njanju kulturnozgodovinskih vrednot, do šolanja klerikov itd. se zagotav-lja z zakonom. Stalno napetost z druž-bo očitno želijo ohraniti tudi in ka-toliško cerkvi gotovo niso sporni za-tisti del duhovnikov, ki so doživljali trpljenje okupacije ali ki so kot mlaj-si doumeli pokoncilsko usmeritev ka-toliške cerkve kot razhod s klerikaliz-mom. Z njegovimi grobimi in prikriti-mi inšidami vred.

Drago Vresnik

Vprašanja kulturne politike

Stare dogme in podedovane kategorije

Od tod izvira podcenjevanje kulturne potence delavstva in njegove razredne vloge v osvobajanju človeka in dela

Zaradi zanimivosti in aktualnosti tem, o katerih je na nedavnih seminarjih za sekretarje komiteja občinskih konferenc in medobčinskih svetov Zveze komunistov Slovenije govorila vrsta znanih družbenopolitičnih delavcev, je uredništvo Dela sklenilo nekatere med njimi v skrajšani in prirejeni obliki natisniti. Tokrat povzemamo razpravi podpredsednika slovenske skupščine BENA ZUPANČICA in predsednika izvršnega odbora ljubljanske kulturne skupnosti MITJE ROTOVNIKA, ki se nanašata na isto temo — sodobni pojavi v slovenski kulturni politiki.

V trenutku, ko je samoupravljanje začelo stopati iz ozkih meja podjetij in ustanov v družbo, ko se je začelo zanimati za vse dogajanje v družbi, so se morale podirati nekatere umetne meje med ljudmi in dejavnostmi. Moralo je priti do hujšega družbenega pretresa in političnih kriz, ki so osvobodile nove socialne sile, nastale medtem v družbi. V kulturni politiki so se začela sprožati vprašanja, ki so zadevala nekatere navidezne postavke kulturnega življenja, kulturne kritike, ravnanja s kulturnimi dejavnostmi in ustanovami. Oddaljenost ali odtujenost kulturnih dejavnosti in ustanov je morala postajati čedalje bolj očitna, prav tako pa nekatere zagaje, iz katerih tudi mnogi intelektualci niso videli izhoda. Zakaj podedovana zavest in navade niso mogle priznati ustvarjalnosti, ki se komu drugemu razen tistemu, ki je imel družbeni položaj duhovnega ustvarjalca, ne glede na to, ali je bil zares ustvarjalec ali ne. Ta teza ni mogla privoliti v to, da je ustvarjalno lahko sleherni človekovo delo, vseh tisto v materialni proizvodnji, in da so v sleherni družbi osvobodilne prvine mnogotere — ne samo kulturne ali umetniške ali znanstvene.

Ko govorimo o negativnih težnjah, odporih, uporih ipd., ne smemo pozabiti na njihove družbene korenine in njihov dejanski pomen v celotni osvobodilni boji. Za politično oceno stanja in razmer, ki vladajo v kulturi, je zelo pomembno spoznanje, da je bila ob večji akciji usmerjenosti zveze komunistov prisotna tudi dejavnost nasprotnikov socialistične samouprave usmeritve. Tako je zlasti po udarom samoupravnih konceptov kulture in vrednostni sistem socialističnega humanizma. Birokratske, tehnokratske in meščanske sile si namreč prizadevajo na različne načine onemogočiti konkretna prizadevanja za uveljavljanje samoupravnega koncepta kulture, vsem pa je skupno nenehno dokazovanje, kako se vprašanj v kulturi ne da reševati po samoupravnih poti in kako je demokratičnejša kulturna politika, tako kot ki je opredelila zveza komunistov, neuresničljiv projekt. Pri vsem tem pa je treba poudariti, da je za rešitve, ki jih bodisi načelno bodisi praktično ponujajo vse te sile, značilno, da so še naprej v samem bistvu elitistične, čeprav so njihove idejne osnove različne.

Vzroki in posledice elitizma

Na elitizem seveda nikakor ne gre gledati le kot na ostanek starih kapitalističnih družbenih odnosov, temveč predvsem kot na drugo stran birokratskega monopola, kot na njegov poseben način uveljavljanja na področju duhovne dejavnosti. Elitizem je kot družbeni odnos globoko socialno pogojen tudi v razvijajočih se socialističnih odnosih: povsod, kjer se reproducirajo birokratsko elitistični ali tehnokratski družbeni odnosi, in povsod, kjer je delavski razred le objekt kulturne politike, ima elitizem plodna tla. Boj za to, da delavski razred postane odločujoč dejavnik celotne materialne in duhovne reprodukcije, da se uveljavi samoupravni položaj človeka v združenem delu, je obenem tudi najbolj učinkovita oblika boja proti elitizmu, proti vsem njegovim pojavnim oblikam, zlasti pa proti reproduciranju elitizma.

Elitistično pojmovanje kulture, pa naj si gre za meščansko, birokratsko ali tehnokratsko inčino, je v bistvu konceptualna odtujenost kulture, saj elita v skladu s svojim odtujenim družbenim položajem zahteva polno in neomejeno svobodo kulturnega ustvarjanja le zase, ne pa za vse delavski razred in delovne ljudi, hkrati pa nikomur drugemu ne dovoljuje, da bi se spravedal in izrekal o socialnem, idejnem ali vrednostnem sporočilu njenega ustvarjanja.

Socialne posledice elitističnih konceptov v kulturi so večplastne. Za meščanske idejne vplive je še posebej značilna usmerjenost na destrukcijo vrednot socialističnega humanizma. Čeprav je ostrina nihilizma kot enega izrazitih meščanskih idejnih tokov, ki je pri nas zlasti cvetel v obdobju liberalizma zaradi odločne usmeritve v demokratizacijo kulturne politike, že močno otopela, je treba ugotoviti, da so njegovi neposredni nosilci še

vedno dejavni. Zlasti si prizadevajo vključevati se v delo uredniških odborov, založniških in gledaliških svetov itd. ter preko njih zagotavljati svoj vpliv na kulturno politiko. Ne v celoti, pa vendarle vedno bolj učinkovito prihaja do onemogočanja akcij nosilcev nihilistične usmeritve.

Meščanski elitizem je globoko pogojen tudi razlikovanost kulture na vrhunsko in na amatersko kulturno ustvarjanje širokih delavskih množic. Kakor je razumljivo, da je nemogoče v kratkem zgodovinskem obdobju, odpravi tako stanje v kulturi in uveljaviti enotno socialistično kulturo, tako je tudi nesprejemljivo toleriranje elitizma in vseh njegovih pojavov, ki ga spremljajo, saj pomeni reproduciranje starih odnosov med družbo in kulturo odtujenosti od zgodovinskega interesa delavskega razreda, da si prisvoji vse, kar je bilo vrednega v razvoju kulture, in da zaživi kot najbolj neposreden nosilec kulturne politike in kulturnega ustvarjanja.

Vplivi potrošniške miselnosti

Tudi pritiski potrošniške miselnosti na samoupravo in socialistično zavest delovnih ljudi, zlasti na zavest mladih generacij, so še vedno precej močni, kljub nekaterim rezultatom pri preprečevanju njihovega vpliva. Tehnokratizem v kulturi si prizadeva, da bi pri umetniškem delu ločevali razredno ideološko sestavino od umetniško estetskih oziroma znanstvenih in strokovnih kakovosti ter da bi kot osrednje merilo vrednosti umetniške proizvodnje uveljavil zgolj formalne kriterije in tehnično spopolnjenost kakor stvaritve, ne glede na njeno vsebinsko sporočilo. Ravno tako je zanj v mnogih delovnih organizacijah značilno, da proizvodnjo kulturnih dobrin podreja zgolj profitnim ambicijam. S produkcijo šunda, kiča, idolatrije itd. tenokratizem umetno ustvarja »kulturno« potrošniške družbe in hkrati nekritično pušča odprta vrata zlasti najrazličnejšim pritisocialističnim idejnim vplivom Zahoda.

Modeli in pojmovanja kulture, ki

so nasprotni samoupravni socialističnemu konceptu, pa naj gre za meščanske, birokratske, tehnokratske ali pa klerikalistične z vsemi njihovimi spremljajočimi pojavi, bodo nedvomno še dolgo sopotniki idejnih pobud, ki jih delavski razred sprejema v razvoju in uveljavljanju kulture socialistične družbe. Objektivno so pogojeni bodisi s še vedno prisotnimi, čeprav politično premaganimi nasprotniki socialistične samouprave družbe, bodisi z najrazličnejšimi neskladji in težavami, ki jih prinaša naš hiter družbenoekonomski razvoj. Bistveno pa je, da se politična akcija naprednih socialističnih sil tudi v kulturi ne prekinje, ne nadaljuje in da se v neposredni praksi neprestano potrjuje revolucionarna humanistična vsebina samoupravnega koncepta kulture. Boj za novo in uveljavljanje tega novega je vendarle hkrati tudi najbolj učinkovit obračun s silami, ki si prizadevajo usmerjati tokove kulturnega razvoja proti zgodovinskemu interesu delavskega razreda.

Ustvarjalna dejavnost socialističnih sil v graditvi novih družbenih odnosov je bistveno prispevala k temu, da je čedalje manj prostora za filozofijo razkroja, nihilizem, abstraktni humanizem, idealizem itd. vse več pa pripravljenosti za ustvarjalno znanstveno in humanistično kulturno umetniško delovanje. K slabitvi ne-socialističnih sil na področju zavesti je bistveno prispevala tudi demokratičnejša odnosa, saj so vsi deli družbene ideološke sestavine od umetniško estetskih oziroma znanstvenih in strokovnih kakovosti ter da bi kot osrednje merilo vrednosti umetniške proizvodnje uveljavil zgolj formalne kriterije in tehnično spopolnjenost kakor stvaritve, ne glede na njeno vsebinsko sporočilo. Ravno tako je zanj v mnogih delovnih organizacijah značilno, da proizvodnjo kulturnih dobrin podreja zgolj profitnim ambicijam. S produkcijo šunda, kiča, idolatrije itd. tenokratizem umetno ustvarja »kulturno« potrošniške družbe in hkrati nekritično pušča odprta vrata zlasti najrazličnejšim pritisocialističnim idejnim vplivom Zahoda.

V naši povprečni družbi (politični in kulturni) zavesti se zmeraj živijo z močjo politične sile stare dogme in podedovane kategorije, ki se jih moramo postopoma zavestno znebiti. Zoževanje kulturne politike samo na posebne kulturne ali umetniške dejavnosti, ločenost med temi dejavnostmi samimi, podcenjevanje kulturne potence delavstva in njegove razredne vloge v osvobajanju človeka in dela ipd. so doma še vsepovedni, kamorkoli se ozremo. Če prebramo našo kulturno,

umetniško, znanstveno publicistiko, lahko sleherni dan zasledimo poteze tega starega — vse to je sicer lahko razumljivo, nevarno pa, če najnaprednejša družbena misel s tem ne računa, če se s tem ne bori, če ne odkriva v socialni situaciji družbe, ki se je že spremenila iz kmečke v delavsko, vsega tistega, kar pomeni korak naprej v nadaljnjem osvobajanju človeka in družbe.

Enakopravno dogovarjanje o deležu za kulturo

Opredelitev samouprave interesne skupnosti kot institucionalne izpeljave marksistične kategorije svobodne menjave dela in kot tistega mesta, kjer bo po delegatski poti potekal proces družbenega dogovarjanja in samoupravnega sporazumevanja med materialno in duhovno proizvodnjo, kjer se bo v pomembni sestavi oblikovalo, nastajalo združeno delo, je zelo točna.

Svobodna menjava dela pa je možna le v pogojih enakega družbenoekonomskega položaja delavcev v materialni in duhovni proizvodnji. To je v novi ustavi napisano dovolj jasno in pomeni, da se prosvetnim delavcem, raziskovalnim delavcem, kulturnim delavcem in priznava njihova sicer posredna, toda za to nič manj pomembna udeležba v novostvarjeni presežni vrednosti oziroma v dohodku. Z drugimi besedami povedano, znanost vendarle postaja vse bolj tudi neposredno proizvajalna sila, izobraževanje je vendarle vse močnejši dejavnik za večjo produktivnost dela, kultura je vendarle čedalje bolj pomembna za oblikovanje vrednot socialističnega humanizma, za oblikovanje samoupravnih zavesti našega delavca. Ne gre torej za to — kot imamo šestkrat priložnost slišati — da le delavci iz materialne proizvodnje »dajejo« sredstva za uresničevanje ciljev samoupravnih interesnih skupnosti.

Omenjena sredstva namreč ustvarjajo z združevanjem dela oboji, zato se tudi enakopravno in skupno dogovarjanje o deležu, ki se bo usmerjal v družbene dejavnosti. O tem deležu pa se ni mogoče dogovoriti, ne da bi najprej skupno analizirali prehojene poti, ocenili konkretnih rezultatov dosedanjih programov, ugotovili interese in potrebe ter določili kratkoročne in dolgoročne programe. Doselej je ta delež določala država, odslej ga mora združeno delo. Gre torej za to, da državo kot posrednika med materialno in duhovno proizvodnjo postopoma ukinjamo. Nedvomno bodo v tem procesu samouprave interesne skupnosti odigrale odločilno vlogo. Svobodna menjava dela tudi ne pomeni, da bi se začeli posamezni subjekti obnašati »svobodno« v tem smislu, da bi negirali osnovne objektivne zakonitosti družbene reprodukcije. V tem primeru se lahko hitro najdemo v položaju, ko bo spet nujna usmerjevalna posredniška vloga države.

Ce opazujemo ta trenutek skupnosti, njihovo dogovarjanje, financiranje, delovanje in podobno, zlahka zasledimo v vsem tem ostanek starega: nekatere značilne lastnosti države, ki jim se zmeraj reže kruh, sektorsko razdeljenost, zaradi katere se ne morejo bistveno povezati ali sporazumevati same med seboj, kaj šele, da bi se — kljub delegatski sestavi iz vseh družbenih dejavnosti — mogle v večji meri in vsebinsko bolj polno nasloniti na materialno proizvodnjo in se postopoma z njo zraščati.

S tem hočemo opozoriti na tole: veliko bolj moramo imeti pred očmi vsebinsko edinstvenega zgodovinskega poskusa, kot smo jo imeli doslej; veliko bolj moramo paziti na tiste prvine v tem njihovem začetništvu, ki peljejo naprej, kot tudi na one, zaradi katerih bi se utegnili stvar obračati bolj nazaj kot naprej.

Ce si ogledate od blizu osnutke družbenih planov, boste lahko kaj hitro vse to odkrili na zelo preprostem način: kulturna politika je vanje še zmeraj bolj zalepljena kot vrašena. Dejavnosti se niso sporazumele niti med seboj, kaj šele, da bi se po poti sporazumevanja in dogovarjanja vrasle v celovito prizadevanje gospodarske, socialne in splošne družbene politike. Vsaka dejavnost se zmeraj planira sama zase (kolikor sploh zna), ponavadi na temelju dosedanjih proračunskih »dosežkov«, ne da bi privolila v kako oblikovanje prednosti v celovito dogovarjanje in delovanje v kulturni politiki. Delavski razred je v vsem tem kljub vsemu predvsem finančni (in porabi) ali celo samo socialni okraske starim željam in potrebam. Duhovno življenje ljudi še ni postalo poglavitni smoter kulturne politike, marveč bolj kulturne ali druge intelektualne ustanove same zase (in za svoje kolektive in dejavnosti). Plan še zmeraj planira predvsem materialne kazalce in delitve, ne da bi dejansko računal s takimi imenovanimi kakovostnimi dejavnostmi, kot najpomembnejšimi v bodočem razvoju. Prepri med dejavnostmi in natezanja okoli deleža, kakršnega naj si pridobi ta ali ona dejavnost ali ustanova, pa kažejo, da gre še zmeraj za močne prvine starega.

Portret tedna

Stane Krašovec

Ko te rubrike ne bi spremljali suhoparni fotografski posnetki — glava en face, izraz obraza resen in slovesen — bi iznad svojega imena gledal drugačen Stane Krašovec. Sedel bi, recimo, v železniškem vagonu, obdan s kopico knjig in papirjev. Morda bi pisal pisma. Morda bi skozi naočnike strelil v komaj pregledne sezname števil. Morda pa bi tudi poskušal s pomočjo slovarjev razvozlati kakšno tujo govorico.

Stane Krašovec, profesor ekonomije, ki je pravkar dobil nagrado Anjoja, se je v sedemdeset let dolgem življenju veliko takole prevozil. Poti so ga peljale po vsem svetu — razen Kitajske, Japonske in Avstralije menda in prav vse dežele naše Zemlje — in prav na tale dan, ko ga portretira sobotna priloga našega časnika, se vrača iz Rima.

Odkar je pred skoraj petdesetimi leti dobil diplomsko kot inženir ekonomije, so se skladovnice parirjev — in seveda izredno dolg seznam del, ki jih je z njihovo pomočjo ustvaril — ubrane na nekaj osnovnih tem. V letih pred vojno je bilo to predvsem poglabljanje v svet marksistične ekonomske misli. V času, ki mu je preostal po službovanju v najrazličnejših podjetjih, je noč za noč prevajal Marzov Kapital in s tem postavil temelje slovenskemu izrazoslovju na tem področju. Kasneje je politična po svoje poskrbela, da je bilo tega časa več. Stane Krašovec je štiri leta predsedel v zaporu v Sremski Mitrovici, a resnici na ljubo je treba povedati, da so mu kolegi aretanti vzeli, kar mu je policija velikodušno podarila — čas namreč.

Težko je povedati, kako čudovito je bilo pravzaprav, se danes spominja profesor Krašovec. »Zunaj nisi smel reči niti pol besede o komunizmu, za rešetkami pa si se nenadoma znašel skoraj v popolni prostosti. Vse delo smo si natančno razdelili in mene je dodelo, da sem moral predavati v partijski šoli. Saj priznam, da mi je ta izkušnja močno koristila pri delu na ekonomski fakulteti, ampak želel sem čas bolje izkoristiti. Na sestankih smo kar naprej obravnavali moje pritožbe, da ne utegnem študirati, a Moša Pijade me je zmeraj znova zavrnil, da tako mora biti, da je tudi to koristno delo.«

Ja ko je odsedel Sremsko Mitrovico, je moral spet sedeti. To pot k ilegalnemu radijskemu aparatu, ob katerem je sedel s stenografsko beležnico v rokah in zapisoval avtentične besede zaveznikov deklaracij ter govorov mož, ki so krojili drugo svetovno vojno. V agitpropovski baraki sredi Roga se je to njegovo delo nadaljevalo, le da Krašovecovi izdelki zdaj niso bili več ilegalni, ampak so na rjavkastem »pak papirju« krožili med ljudmi, ki so jim pravili »Rjavi dogodki«.

Toda tisto pravo, se pravi raziskovalno, znanstveno delo, za katero je dobil letošnje odličje, se je začelo šele po vojni. Enemu od mozaičnih kamenčkov, ki ga sestavljajo, je bilo najprej ime napaka. Stane Krašovec, ki je vodil zvezni zavod za statistiko, je opazil, da se nikakor nebejo ujemati številke, ki govorijo o tem, kaj so podpisane ljudje — delavci ali kmetje. Tako je prišel na sled »dvoživkama«, se pravi vsej tisti množici ljudi, ki vsako jutro odhajajo v tovarne, po koncu »šitja« pa se lotijo še dela na polju. Bolj ko se je ukvarjal z njimi, bolj je ugotavljal, da gre za pojav vseh dežel, ki se iz agrarnih razvijajo v industrializirane, da so torej »dvoživke« svetovni fenomen. In medtem ko so si prej posamezniki za obzidji svojih dežel belili glave z ljudmi, ki niso ne kmetje ne delavci, je po zaslugi Staneta Krašovca ta pojav postal

predmet mednarodnih raziskav in si utrl pot v vse svetovne popise. »Da, to je verjetno najbolj pomembno, kar sem naredil,« pravi Stane Krašovec, hkrati pa odkimava, da je to šele začetek. Kakor hitro bo lahko odložil breme tretje izdaje prirejenega Kapitla, ki ga zdaj redigira, se bo posvetil izključno »dvoživkam«. »Že petnajst let zbiram gradivo po vsem svetu, ampak vse to so le fragmenti. Zdaj bi bilo treba to komplicirano obdelati. Eh, škoda, da sem zgubil toliko časa...«

Zgubil? Le koliko ljudi bi se našlo, ki bi tako izkoriščeno časa, kot je bil Krašovec, rekli zgubljeno? Zakaj Krašovec ga je »zgubljala« pri starih, ki so se danes zadržale v spico pozornosti človeštva. »Zgubljala ga je, na primer, s svojim neprecenljivim delom pri najrazličnejših mednarodnih organizacijah — od FAO do UNRRA, od Mednarodne asociacije poljedelskih ekonomistov do populacijskega oddelka pri OZN, od mednarodnega monetarnega sklada do Ecososa.

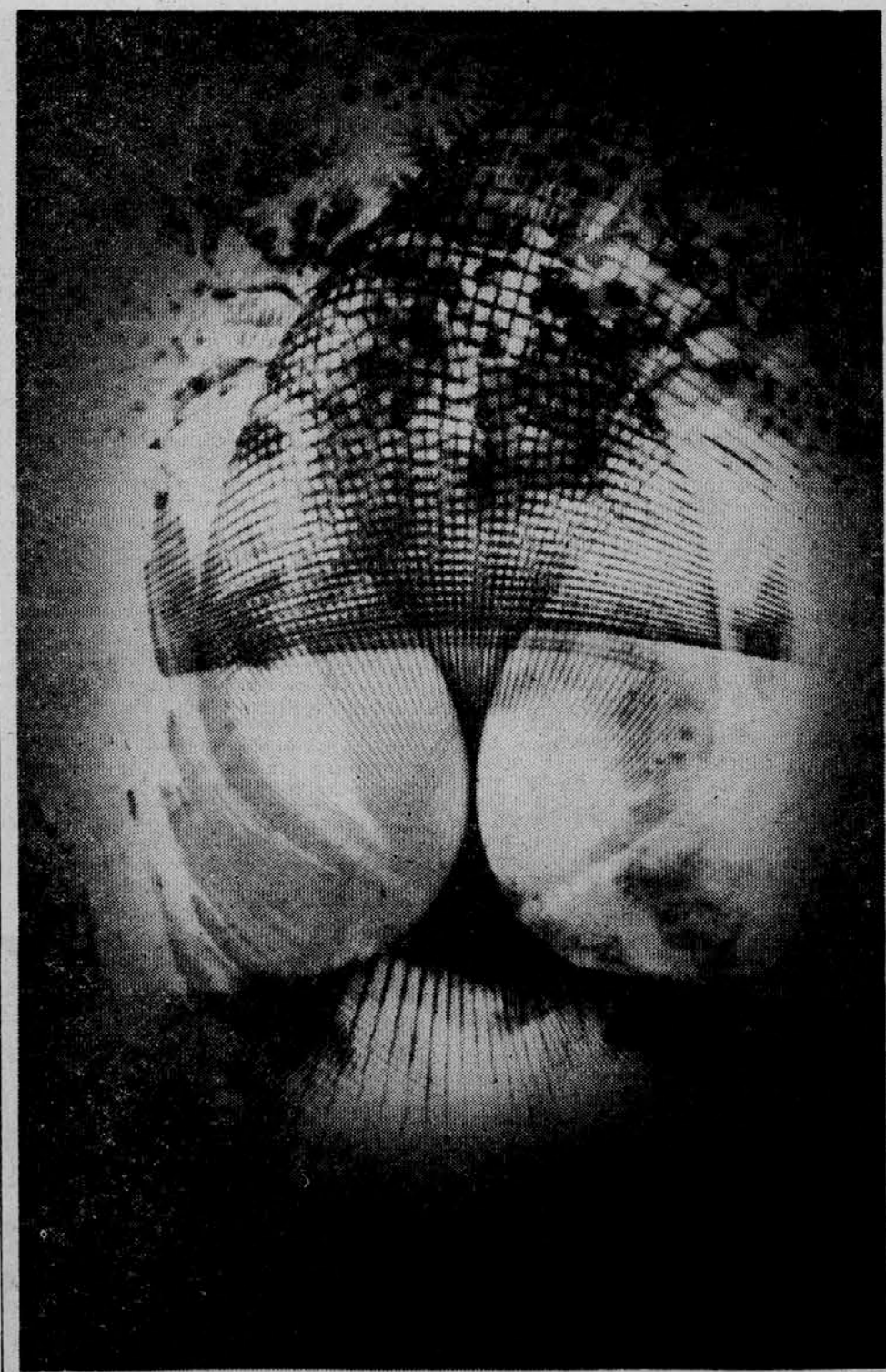
Na vseh teh mednarodnih forumih (ki so se za Staneta Krašovca začeli s tem, da so ga malo pred osvoboditvijo v menzi potrepljali po rami: »Daj no, poišči si civilno obleko, jutri greš v Ameriko ustanovljati OZNa), so se reševala vprašanja, ki jih lahko označimo za najbolj osnovna, a hkrati najbolj težko rešljiva: kako prehraniti to se stradano in zmeraj številčnejše prebivalstvo našega sveta? Iz dela v teh mednarodnih forumih se je rodila vrsta raziskav in referatov. Iz njega se je rojeval ugled, ki ga danes uživa Jugoslavija kot neuvrščena država, ki se bojuje za pravice tako imenovanega tretjega sveta. Iz njega se je, kar ve tudi široka publika, rodilo nekaj pomembnih knjig, recimo delo »Človeštvo, kruh in lakota«.

O človeštvu, kruhu in lakoti je Stane Krašovec govoril pred najuglednejšimi svetovnimi strokovnjaki, govoril pa je tudi pred tečajniki v nešteti afriških vaseh. Včasih so bila to znanstvena dela, ki so v sebi skrivala cela leta raziskovalnega dela. Drugič so bila čisto preprosta, nazorna predavanja, ko je bilo treba v najbolj črni od črne Afrike pojasniti ukaženim fantom, kako se omeni pridelek, kako se napiše žetveno poročilo.

O tem, kaj za človeštvo pomeni kruh in kaj lakota, se je na svojih potovanjih po svetu naučil vsaj toliko kot pri znanstvenih analizah s popisi zbranih števil. V prehrani, pravi, se skriva lep kos odgovora na vprašanje, zakaj so nekateri narodi bolj produktivni kot drugi, zakaj so nekateri sloji otopeni in drugi ne, zakaj nekaterim ljudem hitro popusti koncentracija, medtem ko drugi lahko dlje kljubujejo tako duševnim kot telesnim naporem.

In na vseh potovanjih je tešil še eno plat svoje vedoželjnosti, ki pa nima nič opraviti s politično ekonomijo, z demografijo ali vprašanjem prehrane. Učil se je jezikov. Pa ne le vseh tistih, ki jim pravimo svetovni. Učil se je tudi onih, od katerih bi se že pri imenovanju samem večina Slovencev v zadregi presedala: Kako, prosim, Ah-maršinka? No, seveda, ah-maršinka, ki jo govorijo v Etiopiji. Ampak zakaj bi uporabljal pretekl čas. Stane Krašovec se jih še vedno uči. Za sedemdeseti rojstni dan si je poklonil svojevrstno darilo: naučil se je portugalsčine in skandinavске jezike. In niti na misel mu ne pride, da bi s temi nehal. Saj stvar ni dosti bolj zamotana kot reševanje križank, poleg tega pa se je človek mirne duše lahko lotil v vlakcu, pa naj bo njegova končna postaja Nairobi ali Lesce—Bled.

Alenka Puhar

Grafika (foto Peter Kocjančič)

Ob mednarodnem kongresu P.E.N.

„Stvarnikove“ pripombe glede onesnaževanja okolja

Dunajska srečanja s Kurtom Vonnegutom mlajšim

Za trenutek sem mislil, da to ni 40. mednarodni kongres P.E.N. (Dunaj, od 17. do 23. novembra 1975), temveč umetniški festival v Midland Cityju, kot ga v svoji najnovejši knjigi opisuje ameriški (sodobni, avantgardni...) pisatelj Kurt Vonnegut mlajši. V tej knjigi, ki je izšla lani v ZDA in celo v Sovjetski zvezi in ki nosi naslov Zajtrk prvakov (Breakfast of Champions), je umetniški festival pisateljeva priložnost, da se ponorčuje iz provincialnih umetnikov in njihove lahkoverne publike. Seveda zveza med Vonnegutovim bestsellerjem in dunajskim kongresom ni tako preprosta, pa čeprav se mi je kar naprej dozdevalo, da sedim med samimi Karabekijani (šarlatanski slikar, ki je kapitalistu iz Midland Cityja prodal sliko z naslovom Skušnjava svetega Antona, dolgo pet in široko štiri metre, ki je bila v celoti pobarvana z zeleno pleskarsko barvo, čez katero je bil nalepljen oranžen lepilni trak, za 50 tisoč dolarjev) in staromodnimi pisateljicami, kot je Beatrice Keedsler, ki je bila rojena v Midland Cityju in ki je kar naprej na lovu za zgodbinami iz resničnega življenja, da ji pride prav celo zgodba o psu, ki so mu odrezali rep, da ni mogel mahati z njim in je bil iz razloga, ker se ni mogel sporazumeti z drugimi psi (z mahanjem repa), nenehno tarča napadov in ugrizov.

Dunajski Karabekian in Beatrice Keedsler v eni osebi je bil po svoje že prvi govornik plenarnega zasedanja, psihater dr. Viktor Frankl, ki je za leposlovje odkril povsem praktično torišče psihoterapije: literatura bi namreč utegnila pomagati ljudem na smrti postelji ali zaprtim v ječi in se posebej tistim, ki jih čaka smrtna kazen. Seveda ne bi omenjal Franklovega referata, če ne bi bil v zvezi s tistim dogodkom mojega dunajskega bivanja, ki mu posvečam te vrstice: v zvezi s srečanjem s Kurtom Vonnegutom mlajšim, avtorjem knjig Klavnica številka pet, Mačja zibelka, Bog z vami, gospod Rosewater, Titanove

sirene, Mati noč, Dobrodošli v opitji hiši in že omenjenega Zajtrka prvakov.

Prvo srečanje

Dunajski organizatorji mi seveda najprej niso vedeli povedati, ali je Vonnegut sploh prisel na Dunaj, čeprav je bil najavljeno kot referent, tako da sem ga prvič videl šele tik pred začetkom njegovega predavanja oz. nastopa, ki naj bi orisal ameriške literarne razmere z vidika t.i. »underground« pisateljev. Kurt Vonnegut je šele krajši čas avtor uspešnic: pred tem je veljal za avantgardnega, »podzemnega«, boheemskega pisatelja, ki so ga poznali ozki krogi ljubiteljev, ki o njem literarna kritika ni poročala, ki za svoje pisanje ni dobival nobenih honorarjev... dokler ga ni odkrila založba Dell, ki je ponatisnila vse njegove nekoč zaničevane tekste in jih razprodala kot sveže zemlje. In spet zveza z knjigo Zajtrk prvakov: mar ni Vonnegutova zaničevana eksistenca podobna eksistenci glavnega junaka Kilgore Krouta, avtorja 117 romanov in dva tisoč kratkih zgodb, ki so opisovale življenje na drugih planetih in alegorično napovedovale konec sveta zaradi onesnaženja zraka in človeške neumnosti (naslovi Kroutovih romanov, o katerih izbrano poročam Vonnegutov Zajtrk prvakov, so napr. Pangalaktični slamnaty šef, Ku-ga na kolesih, Zda se lahko pove, Zviti zajček itd., njihove vsebine pa govorijo o planetu Lingo-Tri, katerega prebivalci so podobni ameriškim avtomobilom, ki se razmnožujejo z jajčeci, v katerih so majhni avtomobilčki, ki zrastejo v odrasle avtomobile, če so jajčeca položena v izrabljeno motorno olje; o Stvarniku vesolja, ki je zemljo naselil s samimi roboti in le enim bitjem »svobodne volje«, in drugih, najrazličnejših absurdnih pojavih, ki spominjajo na ameriške družbene zaplete in protislovja).

Kurt Vonnegut je bil vsekakor be-lja vrana med udeleženci dunajskega kongresa, kot je bil Kilgore Trout, posebej med gosti kongresa z osrednjim temo »Prihodnost romana v dobi Marshalla McLuhan«; le s tem razlokom, da Vonnegut ni na nikogar vplival (kot se je to zgodilo v njegovem romanu), da bi postal blazni mo-

rilec (kot je to postal zastopnik Pont-a-a v Midland Cityju — Dwayne Hoover) in da bi se imel za edinega zemljana »svobodno voljo«. Sicer pa so si literarni kongresi v marsičem vendar podobni.

Ko je vstal, da bi spregovoril, je najprej pogledal po sobi in zaklical: »Doktor Frankl, ste tukaj? Ni ga.« Nato je rekel, da se ne strinja z njegovim referatom:

— Doktor Frankl je predlagal, naj bi literatura postala nekakšno gradivo za na smrt obsojene. To se mi ne zdi prav. Bolje bi bilo, če bi jo brali ti, ki obsojajo na smrt. Da se literatura bori proti nesmislu tako, da prinaša smisel? Narobe! Literatura prinaša nesmisel. Treba je braniti ljudi, ki pišejo nesmiselne reči. Ne da zdravijo, pisatelji lahko povzročijo pri ljudeh bolezen... Pisatelji ne prinašajo smisla za red, temveč za svobodo, za maksimalno svobodo. To govorim zato, ker se precej družim z različnimi znanstveniki, ki mi pravijo, v kakšni nevarnosti smo pravzaprav. Rad bi videl, da bi to, kar vedo pisatelji, zvedeli ljudje, ki odločajo o naši usodi: politiki. Pred časom, ko smo še imeli vojno v Vietnamu, so se po Ameriki pojavljala gesla, ki so jih ljudje v obliki nalepk pritrtili na odbijake: na nalepki je bila narisana ameriška zastava, poleg pa je pisalo: »Ljubi jo ali se izseli« (Love or it leave). Moj prijatelj Carl Sagan (ki je fizik) pa mi je pred odhodom na Dunaj dal tale gumb (pokaže pločevinasto ploščico), na katerem piše »Ljubi jo ali se izseli«, samo da tukaj zgoraj ni narisana ameriška zastava, ampak zemeljska krogla.

— Mislim, da je predmet, o katerem naj bi govoril, pravzaprav neumen: govoril naj bi namreč o »underground« literaturi. Pri nas v ZDA se je s tem nekoč mislila tista literatura, ki ima opraviti s seksom (Troutove romane so tiskali v različnih porno-grafskih revijah in magacinih: vsebi, no, ki je govorila o civilizaciji avtomobilov na planetu Lingo, so ilustrirali z golimi črnkami). Tako sem v svoji mladosti med prepovedanimi knjigami bral Madame Bovary... Da, kot so danes stari oči, ko sem imel 19 let (Klavnica številka pet opisuje težave človeka s spominom, s preteklostjo... ki ga drugače kot njegove sovrstnike — nenehno begajo spomini

mani ne bi smeli obravnavati problemov sodobne tehnologije.

Po seji, ki je vsebovala tudi manj kratkočasne nastope, kot je bil Vonnegut, sem se približal okrogli mizi. »Intervju« je bil določen za naslednji dan.

Drugo srečanje

V neki dunajski knjigarni sem kupil Zajtrk prvakov in Mater noč. Klavnica številka pet in Mačja zibelka sem že prej prebral. Vonnegutove teme so druga svetovna vojna, nacizem, nevarnost atomske ali sploh tehnološke katastrofe, seksualne frustracije, uniformiranost ameriškega življenja... Sedmo torej v Cafe am Park, naročimo jedi in ne najdemo se, kam naj na skopuško prežasedeni mizi položim svoje papirje. Nato steče brez pripravljenih vprašanj, Vonnegut je star 53 let, med vojno je bil nemški ujetnik v Dresdenu.

— Ponavadi označujemo razvoj literature kot zaporedje različnih — izmov, romantika, realizem, nadrealizem... kako bi označili literaturo Kurta Vonneguta, če bi razmišljali s temi pojmi?

— Ne vem... angažirana literatura... Boril sem se zoper to, da bi me uvrščali na police, kjer piše »science-fiction«. Povsod me uvrščajo pod to firmo. To pa za kritike ni prava literatura, zato sem dobival manj recenzij. Kot ste najbrž opazili, tudi nečem, da bi me imeli za pisca »podzemskih« vrste. Družbeno angažirana literatura, to bi sprejel...

— Na prvi pogled se zdi, da vojna tematika, ki jo obravnavate v več tekstih, ni združljiva z modernističnim načinom pisanja, ki je značilen za vse vaše knjige. Science-fiction, temu bi prej rekli zabavno branje. Kako je torej to kompatibilnost?

— Vojne teme? To poskušam nekako relativizirati. Končno so to stare stvari, moje knjige pa menda največ berejo mladi ljudje, ki niso doživeli vojne. Rad bi pokazal tem otrokom, kakšen sem bil, ko sem bil star toliko, kot so danes stari oči, ko sem imel 19 let (Klavnica številka pet opisuje težave človeka s spominom, s preteklostjo... ki ga drugače kot njegove sovrstnike — nenehno begajo spomini

na vojne strahote in se zato ne more povsem prepustiti sedanosti).

— Antifašist v času in svetu, ki je »pozabila« fašizem?

— Najbrž bi se lahko imenoval socialist. Vidite, pri nas v ZDA se ljudje ne opredeljujejo kot »marksisti« ali »antimarksisti«. Uvesti socializem v ZDA bi bilo nemogoče, je vse skupaj preveč zamazano, v neredu (»messy«). Ljudje se opredeljujejo v tem smislu, da so »za« ali »proti« nebu, »za« ali »proti« vodni, »za« ali »proti« reki, »za« ali »proti« jezera, »za« ali »proti« jezerom...

— Mladi ljudje po univerzah? Mar niso tudi ekstremno politično angažirani?

— Moj sin, ki ima 27 let, je tipičen primer. Pet let je zboroval, hodil po svetu. Sploh nismo vedeli, kje je. Potoval je po vseh kontinentih z avtostopom. Kavbojke in spalna vreča. Ampak to je bolj iskanje nadomestne, prave družine. Mladi ljudje so našli svojo družino: družino blue-jeans. Potem pa je prišel spet domov in zdaj je vpisan na medicino na Harvardu. Imam kup otrok (šest) in to vidim.

Vaša najnovejša knjiga je Zajtrk prvakov, tista, ki ima polno risb.

— Te sem sam narisal. (Nasloni se, spet prižge cigareto — že peto ali šesto med kosilom, se zadovoljivo smehlja. Njegov oče je bil arhitekt v Indianapolisu, prav tako njegov stari oče. Kurt Vonnegut starejši je ukazal Kurtu Vonnegutu mlajšemu, da mora iti študirat nekaj praktičnega, tako se je vpisal na kemijo, ki je ni končal. Potem je študiral literaturo.)

— Kaj pišete zdaj? Sploh kaj pišete?

— Pišem novo knjigo. Že več let. Pa mi ne gre. Nekako ni dobro. Problem Amerikanov je, da so osamljeni. V tej knjigi sem vsakemu Američanu dodelil 20.000 (z besedami dvajset tisoč) sorodnikov. Matematično precej komplicirano.

— Problem osamljenosti. V evropskih romanih je vedno problem, kako bi se junak osamil, kako bi se iztrgal družini, konvenciji... Je problem ameriškega junaka problem adaptacije?

— Lahko bi se reklo, da je to problem. Seveda adaptacija v posebnem smislu.

— Družina blue jeans?

— Alternativa družina. Ne tista, ki je dana po sebi. (Konec koncev je problem Zajtrka prvakov problem uspešnega businessmana — Hooverja — ki ga vsakdanja rutina spravi v blaznost in ki išče primeren sprožilec, da bi dokončno eksplodiral: najde ga v romanu Kilgore Krouta, ki je napisan v obliki Stvarnikovega pisma edinemu človeku svobodne volje, to pismo pa pojasnjuje, da je svet ustvarjen, da so vsi ljudje stroji — razen enega. Rutinizirani, mehlični človek na koncu ponori, pobije in premika pol mesta odgrizne prst Kilgore Krouta, da ga s posebnim avtomobilom odpeljejo v blaznico. Iskanje alternative?)

— Torej vendarle iskanje svobode? Je Dwayne Hoover svoboden?

— Ne. To je patološka reakcija na nesvobodo. Tudi Kilgore Trout ni svoboden. Svoboden je avtor, ki si ga je izmislil.

— Torej je literatura prostor svobode?

— Do neke meje to je. (V Zajtrku prvakov Vonnegut opisuje tudi samega sebe, avtorja, ki si je vse skupaj izmislil, vendar svojih oseb ne more kontrolirati v vseh podrobnostih;

nitke, s katerimi jih vodi, niso kovinske, temveč gumijaste!)

— So pisatelji nekakšna elita, ki vse bolje ve?

— Khm. (Vonnegut se nasloni, prižge sedmo ali osmo cigareto, ki jo potegne iz napsnega žepa na suknjico, kot da bi v njem imel skrito manjšo tobako tovarno: škatlice in znamke ni videti. Smehlja se. Noče odgovoriti.) Vidite... v naši državi je res vse, zelo zmešano (»messy«)... naši politiki niso preveč pametni, posebej ti, ki nam zdaj vladajo... (Pisatelj kot vest človeštva?)

— Kaj mislite o drugih ameriških pisateljih? John Updike?

— Dobar je, samo zame je premil, preveč nedolžen.

— J. D. Salinger?

— Salinger ne piše več. Salinger in jaz sva največ prevajana (od sodobnih ameriških pisateljev) v Sovjetski zvezi. Moj prevajalec v Moskvi si tako želi obiskati Zahod, pa mu ne dajo potnega lista. Zanimivo je, da zdaj Rusi plačujejo honorarje. Za zadnjo knjigo sem dobil tisoč petsto dolarjev. Dokler sem bil »underground« avtor, mi nihče ni dal niti centa. To je bila antipodija detente. Rusi in Američani so se sporazumeli, da mi ni treba dati honorarja?

— Zda ste se torej etabrirali?

— Yes. Zda sem birokrat. (Spet čarovinja s cigareto: deveta?) Zda sem podpredsednik ameriškega P.E.N. Preseli sem se v New York (naslov za ljubitelje: 228 East 48 Street). Samo da ga najbrž do takrat, ko se vrnem v ZDA (po koncu kongresa), sploh ne bo več, ker se bo sesul. (Cel kup Vonnegutovih knjig napoveduje sesutje sodobne civilizacije. To je tista del njegove literature, ki je dobila ime science-fiction.)

— Je treba za science-fiction imeti veliko tehničnega znanja?

— Vidite, precej visim skupaj z znanstveniki. Poleg tega je moj brat kar znan fizik.

Tretje srečanje

Pred kongresno dvorano se pozdravljajo. On reče: Hi (izg. haj). Jaz rečem: Hi. Seja izvršnega odbora. Glasovanje o Čilu. Kljub 20 glasovom za izgon Čila — zaradi pravil P.E.N. o dvotretjinski večini — članski center ostane v mednarodni pisateljski družbi. Tudi Kurt Vonnegut je glasoval za izgon. Slovenci pa smo pri predsedstvu vložili protest glede načina volitev.

Četrto srečanje

Kongres se izteka. Zadnje popoldne Friedrich Dürrenmatt začne debato o sionizmu, češ da bi P. E. N. moral obsoditi znano resolucijo Združenih narodov o sionizmu kot rasizmu. Debatu po programu ni bila predvidena, kot tudi ni bilo na programu še marsičesa drugega. Kurt Vonnegut je vstal in zapustil dvorano. Od daleč ga je moglo prepoznati, visokega dva metra s afro frizuro in obvezno cigareto in v »pošvedranih« čevljih. Pomežikne mi ko gre mimo. Dunajsko vreme pa je še naprej kislo, vetrovno, deževno, hladno. V dvorano s Hiltonu s stropa teče voda, da so morali postaviti velike plastične latorje.

Dimitrij Rupel

Koraki v svobodo

Črne in bele pravljice o resničnosti

Ob 4. grafičnem bienalu jugoslovanskih pionirjev
v Kostanjevici in Sevnici

»Pedagogi vemo, da je zanimanja za upodabljajočo umetnost in zlasti za likovni pouk med šolsko mladino veliko.« je v pogovoru omenil ravnatelj osnovne šole v Kostanjevici na Krki Lado Smrekar, »pa tudi to, da je premalo učnih ur namenjeno temu predmetu.« Tako se je zgodilo, da je likovni pouk prešel med svobodne aktivnosti v obliki tako imenovanih interesnih krožkov. Saj ena ura na teden v okviru rednega pouka res ni zadoščala. In tako se je primerilo, da se je razmeroma živalna dejavnost v likovnih interesnih krožkih postopoma usmerila...

»Ob ljubljanskih grafičnih razstavah se nam je porodila zamisel, da bi bilo dobro nekaj podobnega organizirati tudi med našo mladino.« pravi Lado Smrekar, ko pojasnjuje zgodovino in razvoj ustanove grafičnega bienala jugoslovanskih pionirjev, katerega idejo in organizacijsko gnezdo je seveda spet v kulturno in pedagoško dejavnost Kostanjevici. »Z razpisom smo povabili šole po Jugoslaviji k sodelovanju in že na prvega so nam poslali blizu tisoč grafičnih del.« Potem pa se je zamisel prijetla in organizacija razrasla in pri tretjem bienalu so že razpisali temo »Le vkup, le vkup uboga gmajna!«

Uspeh te razstave je vili še več poguma in organizatorji so za letos razpisali novo temo — »Koraki v svobodo«. Seveda je na njen izbor vplivalo marsikaj, zlasti pa tridesetletna revolucije in osvoboditve. Toda odziv je presegel vsa pričakovanja. Iz več kot sto šol od Birole do Kopra so dobili okrog dva tisoč grafičnih listov, od katerih so jih po še enem, najstrožjem izboru razstavili v Kostanjevici. Lamutovem salonu in v sevnici galeriji približno 270. Če pa pomislimo, da je že dva tisoč prispelih listov samo rezultat izbora izmed nekaj deset tisoč listov, ki so v okviru interesnih likovnih krožkov nastali v tem času po mnogih jugoslovanskih šolah, si moramo da silo lahko predstavljamo, kolikšna mreža je to, kakšna organizacija in kako zavzeto in navdušeno je osnovnošolska mladina sprejela to zamisel.

Delci likovnih pedagogov pa je sploh težko izmeriti. Sprva resda niso v vsem soglašali, prvi uspehi pa kakor da so njihove vrste strnili in njihove poglede pomenotili. Seveda je bilo potrebno ogromno dela in navdušenja, marsikateri temeljni pedagoški in didaktični premislek in popravek, nemalo žrtvovanih ur, toda uspeh ni izostal. Ne samo uspeh razstave, ki se po naša z deli na zadovoljivi tehnični ravni in z opazno razvito domišljijo in upodobitveno disciplino, tudi čisto strokovne izkušnje ob tem — ne pozabimo, da so likovni pedagogi pretežno likovni umetniki — niso izostale. Zbiranje likovnih pedagogov jugoslav-

je ob otvoritvi letošnje bienalne razstave v Kostanjevici je bilo plodno, a že ni več obravnavalo osnovnih vprašanj, saj so — tudi po rezultatih razstave sodeč — že zadovoljivo rešena. Med drugim so sklenili, da se bodo na prihodnjem zborovanju pogovarjali — o sitotiskulni Torej — o uvajanju sodobnih in uporabljenih grafičnih tehnik v osnovnošolsko dejavnost, kar daje slutiti že težnjo k nekakšni specializaciji, čeprav morda še na nekoliko nižji ravni. Povabiti nameravajo tudi osem mojstrov tiskarjev, ki naj bi starejšim likovnim pedagogom praktično predstavili sitotisk kot eno najbolj komunikativnih grafičnih tehnik. Dolenjski kulturni festival, ki organizira bienalske prireditve, pa je prevzel dolžnost pripraviti razstavo, ki naj bi čez dve leti čim izbrpneje ilustrirala teoretični del problematike likovne pedagogije.

Praktični del oziroma njegovi rezultati pa so razočarali po stenah kostanjevškega Lamutovega salona in sevnice galerije in nam pripovedujeta zanimivo, bogato in pristrano črno belo pravljico o tistem mračnem in krvavem času, v katerem se je porajala naša svoboda. Rod, ki je vrezoval te pripovedi in predstave v linoleje ali plastiko ali podobna gradiva, boja za svobodo seveda ni doživljal. Njegove predstave se oblikujejo po pripovedovanju odraslih, po nešteti za njih prikritih besedah in slikančih otroških in mladinskih knjig, po lutkovnih predstavah, ilustracijah, morda še po partizanskih grafkah in risbah. Zato so ta dela prešla na poti do njihovega

nastanka, njihove končne oblike še eno fazo več kot dela, nastala neposredno po osebnem izkustvu. To so resnično doživljene pravljice, pravljice, ki kot tiste stare o junakih in vitezhih puščajo mnogo prostora domišljiji in z neprestanim pripovedovanjem in spontanin odbranjenjem postopoma idealizirajo velike trenutke in dogodke preteklosti. In navsezadnje pravljice, ki prav tako pritegnejo pozornost mladih, jo trajno zaposlijo, spodbujajo domišljijo in ustvarjalnost in se postopoma, v nekem organskem človeškem in materialnem obrtnem okviru disciplinirajo v standardni in deloma predpisani okvir razsežnosti, oblike, tehnike.

Tako nastanejo slike in silice, pripovedne in ilustrativne, polne domišljije in svežih otroških predstav, ne pričakovanih prizorov in poudarkov, svežih rezov in kompozicijskih zasnov. Pedagoško delo je nevsiljivo in po pravili v ničemer ne ovira domišljijo in predstavnosti mladoletnikov, prav tako po pravilu pa jo skoraj vedno ureja, tehnično disciplinira in izpopolnjuje. Videti je, da pedagogi načrtno in že teoretično preučeno posredujejo posamezne upodobitvene ureditve ali kompozicijske sheme, da jih ne vsiljujejo, temveč da se prilagajajo sleherni avtorski zasnovi posebej in ji »pomagajo« do izčlenjenja in čim večjega učinka.

Velik del umetnostne kulture je v teh delih, seveda v odlomkih ali nerazvitih zasnovah, pa tudi marsikatero sodobno teoretično spoznanje in odkritje. Vendar velja pretežno za vsa, da oblikovni del, risarska spretnost in zmoglost iluzionističnega upodabljanja v smislu realističnih ali naturalističnih idealov niso kdove kako razvite in da znatno zaostajajo za svežimi tematskimi domislje, kompozicijskih ureditev in posameznih ploskovnih rezov ali strukturnih uglašenosti. Prevzame pa nas seveda neposrednost, čustvena neobremenjenost, sveža in nevsiljiva disciplinirana domišljija teh grafik tako, da se naivnosti in okornosti v naših očeh pogosto spremenijo v čustveno kvaliteto. Tako je najbrž treba ta delca tudi gledati, pa naj gre za asociacijo na renesančne aristokratske sprevede ob skupnem delu štirih dvajsetletnih »Hiti brigada petnajsta«, za nekam testene oblike figur, tako za smotno razporeditev črno-belih ploskev na listu »Junaki štirinajstletne Marije Debeljak, za razporeditve po prizorišču kake panonske vasi z asociacijo na podravsko slikarje v delu Tee Lavric »Naši partizani in ljudstvo«.

Urvnotežena, popolnoma ploskovita kompozicija v stilu lepljenke mrgolečih sestavin je »Partizanski miting« dvajsetletne Jerice Cotar. Predvsem ritmična ureditev v eni ali dveh vr-

stah oziroma ploskovnih pasovih kro-nah napore Mojca Horvatič, Jožeta Smida, Sveta Makaroviča in Lidije Sterle v listih »Partizanska bolnišnica«, »Prehod čez Neretvo« in »V izgnanstvo«. V to skupino sodijo še dela »Partizanski golaž« Matjaža Kaluže, »Partizani« Izotoka Hrstela, »Partizanska bolnišnica« Danice Kodrič, »Partizanska kolona« Milene Gorišek, »Živela svoboda« Alojza Ljubija in »Zmagovalci« Marka Sterleta. Bogatejša struktura, kombinirani ritmi, mrgoleči vzorci kot odgovor na upodobljalski strah pred praznino, kontrastnost v obdelavi grafične ploskve kot enotnega organizma in znotraj tega pogovarjanje prvih različnih oblik odluku-jejo dela »Pred spopadoma« Zvoneta Škrabarja, »Zalostna parada« Jožeta Ahaca in druga. »Nikdar več« — preseljen prizor streljanja talcev štirinajstletnega Tončka Panica je še bolj učinkovit zaradi svoje zglede kompozicijske zasnovne in urejenosti v treh vodoravnih pasovih, ritmičnem, razmetnem in spet ritmičnem. »Miniranje mosta« dvajsetletnega Danila Brlica je zrela grafično delo uskladenih struktur in kompozicijske zasnovne. Ožvitev urejene ploskve z nepričakovanim premikom enake oblike se je posrečilo Borisu Cerletu v listu »Sovražne ptice«. Tudi zglede iz »profesionalne« grafike zasledimo, resda smotno uporabljene, denimo v listu »Miniranje mostu« Janka Mandeljca. Svojevrvstni, fin občutek za razporeditev, težo in ritem izdaja nevsiljivo ponavljanje piramidalnega lika in kompozicije v igri na ploskvi Brede Török »Taborišček«. »Borci« Bojana Markarja prav odkritosrčno ilustrirajo tezo o latentnem likovnazorskem nagnjenju, v tem primeru gre za tež-

njo po izraznosti. Zanimivo in bogato igro ploskovitih in plastičnih odsekov in oblik je vrezala v ploščo z naslovom »Prvi dan svobode« Vida Majhen.

Ob vseh teh delih, neobremenjenih predstavah, nespekulativni domišljiji, iskreni ilustrativnosti in pripovednosti in hkrati ob podatkih o odzivu jugoslovanskih šol se organizatorji sprašujejo, če naj bi še vnaprej razpisovali temo, ali pa naj bo izbor snovi prost. Čeprav govorijo možnosti svobodne izbire za slednje, pa se zdi, da je tolikšen odziv, kakršen je bil ob zadnjih dveh bienalih, spodbudila predvsem predpisana tema. Videti je namreč, da je dovolj široka in da pušča področje otroške in mladinske upodabljajoče domišljije dovolj prostora.

Navsezadnje pa je to vprašanje pomembno le predvsem v zvezi z vsakoletno sklepno priveditvijo, to je z razstavo. Celotna zasnova bienala, ki naj bi bil le končni prikaz najboljšega, nastalega v široki organizacijski in delovni pedagoški akciji po vsej Jugoslaviji, pa je pomembna predvsem zato, ker tako omogoča razvijanje latentnega likovnega skupnega slehernega človeka še v letih, ko le-ta, spričo done-davnega sistema pouka, navadno zakrmi. S tem je omogočena večja množičnost pri usmerjanju mladine v estetske in umetnostne poklice, če pa s temi in takimi akcijami dosežemo samo to, da bodo otroci prenesli svoje današnje upodabljajoče veselje v jutrišnjo umetnostno pozornost in estetsko občutljivost ter tako aktivno in zrelo sodelovali pri oblikovanju našega fizičnega in psihičnega okolja, so zagotovo že upravičene.

France Slokar

Partizani (iz Lamutovega likovnega sa lona)

Dvojna obletnica

Thomas in Michael Mann

Srečanje z najmlajšim sinom znanega nemškega pisatelja

Menda noben nemški pisec — ali pa kdaj samo Goethe — ni »doživel« toliko posmrtnih slavnosti, kot je doletela znanega romanopisca Thomasa Manna. Letos, ko mineva 100-letnica njegovega rojstva in obenem 20-letnica njegove smrti, se je kulturno življenje zlasti v ZRN odvijalo v znamenju njegovega imena in dela — toda spomin nanj so obujali tudi drugod po Evropi, in kot se zdi, deloma celo v Ameriki. Seveda je jubilej spodbudil predvsem množico razprav in knjig o tem »najbolj prominentnem nemškem piscu«, kot ga doma nekateri imenujejo, med najzanimivejše dogodke s tem v zvezi pa vsekakor sodi odpečatenje pisateljevih dnevnikov, ki obsegajo okoli 6.000 strani, nanašajo pa se v glavnem na čas od 1933 do 1955.

V novembru je bil na turneji po Jugoslaviji, turneji, ki je sodila, kajpada, prav tako v okvir Mannovega jubileja, najmlajši sin tega avtorja, dr. Michael Mann, že več let profesor germanistike na univerzi v Berkeleyju v ZDA. Na ljubljanski filozofski fakulteti je imel predavanje o avtobiografskih potezah v romanih Thomasa Manna, sicer pa se je v ljudno odzval prošnji za pogovor. Kot vse članke velike familije Thomasa Manna je tudi njega, ki se je rodil 1919 v Münchnu, zaznamovala svojevrsna literarno-spisateljska strast, čeprav se je dolga leta ukvarjal z glasbo.

V organizaciji Goethejevega inštituta v ZRN je torej obiskal Ljubljano in zatem Zagreb, s čimer se je tudi končala njegova pot po Jugoslaviji. Je pa takoj rekel, da je njegova turneja postala nekoliko širša, kot si jo je bil zamišljal, to pa zaradi »enormnega« proslavljanja obletnice Thomasa Manna, proslavljanja, kakršnega oče po njegovih besedah ne bi nikoli pričakoval. V Münchnu in v Zürichu so proslave trajale po več dni, v rojstnem Lübecku pa kar cel teden, pri čemer da je šlo za neke vrste »ljudski praznik«, na katerem je Michael Mann imel slavnostni govor.

Michael Mann je po videzu izredno podoben očetu: to je zanimivo redi morda zategadelj, ker se je izkazalo, zlasti v mlajši dobi Michael Mann z njim ni imel dosti stikov. »Videvali smo se le na kosilu, sicer pa smo imeli vzgojilno. Oče je imel strogo določen red dela. Čez dan je pisal, sleherni večer pa poslušal glasbo, bodisi s plošč ali na koncertih. Gledališče je bila njegova strast... Cenil je zlasti glasbo 19. stoletja, Schönbergova šola mu je bila tuja, z njo se je ukvarjal le teoretično...«

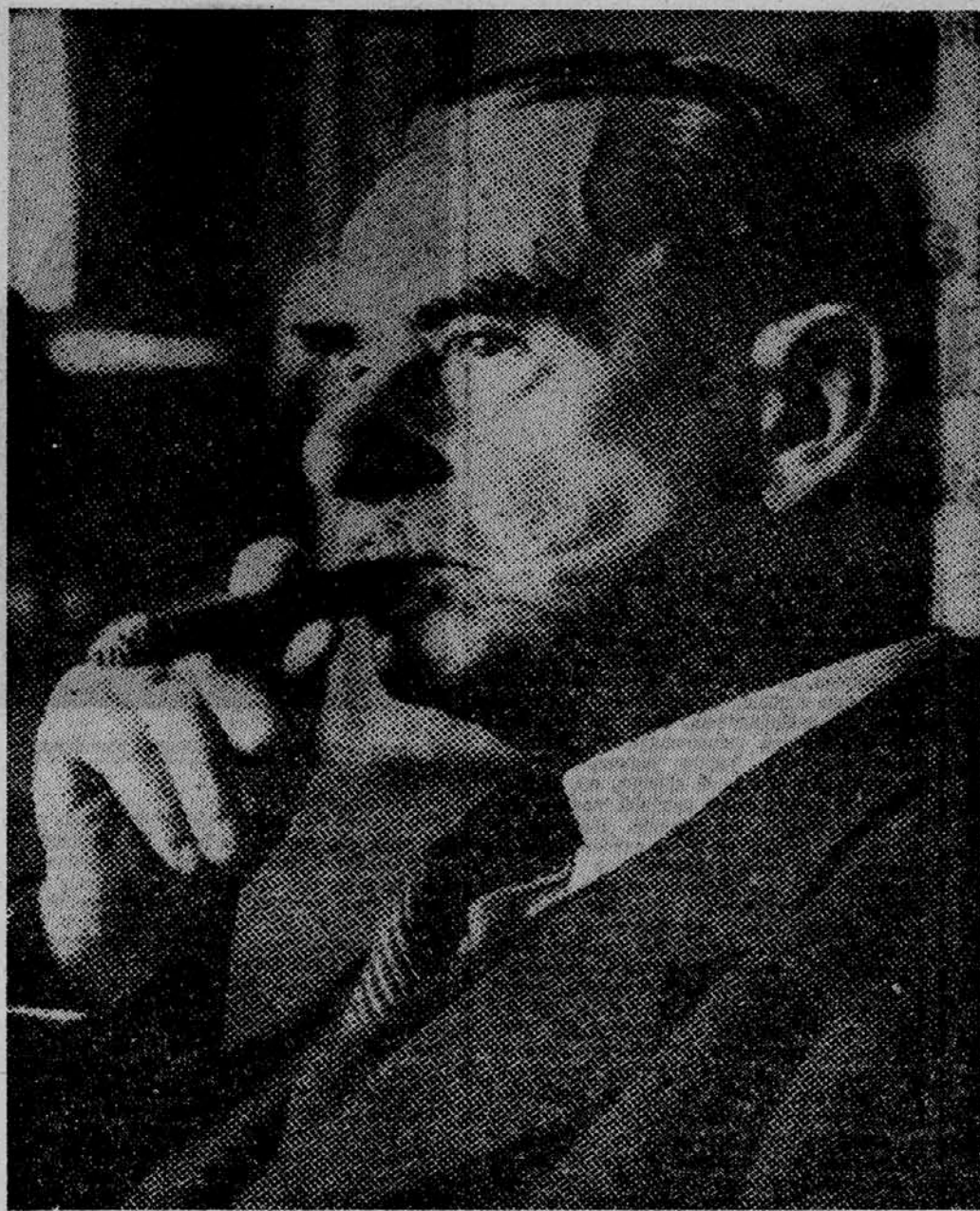
Tako pripoveduje Michael Mann, rekoč nato, da pa je z njim tesneje sodeloval, ko je Thomas Mann pisal »Dr. Fausta« (izšel je leta 1947), saj ga je kot glasbenika nemalokrat vprašal za svet o glasbeni problematiki (glavni junak tega romana Adrian Leverkühn je namreč glasbenik oziroma »Tonsetzer«). Thomas Mann je potemtakem ves živel v svojem delu, študiju in branju. Napisal oziroma ustvaril ni več kot le po eno stran proznega teksta dnevno. Toda ta stran, je dejal Michael Mann, je bila potem končana, popravkov ni bilo — razen, je dodal, obstaja več variant »teoretičnih odstavkov« iz »Dr. Fausta«, ki jih je Thomas Mann večkrat popravljal, ker so se mu zdeli preveč suhoparni. Vse to da je med drugim mogoče razbrati iz dnevnikov, ki so jih odprli letos v Zürichu, kamor se je Thomas Mann vrnil — po vojni — iz ZDA, in kjer je umrl.

Ti dnevniki, ki so po besedah samega avtorja Thomasa Manna »brez literarne vrednosti«, zajemajo torej čas od 1933 do 1955, a kot je pristavil Michael Mann, so v njih tudi zapisi iz let 1918 do 1921. Razkrivajo in zrcalijo tudi Mannovo osebno spremljanje političnih dogodkov, njegov obračun z nacionalizmom in nagibanje k republikli. Vse te stvari, pravi Michael Mann, so dramatično opisane, prav tako seveda tudi čas nacizma. Kaj je bil za Thomasa Manna nacionalsocializem? — »Nacionalsocializem je bil zanj »skrajni, denaturirani refleks nemške romantike, kar je v določenem smislu verjetno res,« odgovarja Michael Mann, mende, je Thomas Manna ob njem obhajal določen občutek krivde, saj se je do 1. svetovne vojne imel za nekakšnega nadaljevalca tradicije te romantike.

Toda od kod in zakaj se pri njem tolikokrat pojavlja problem umetništva? So bila v ozadiju posebna osebnostna doživljanja? — Problem umetništva je bil tedaj, v začetku tega stoletja, tema, pravi Michael Mann. Gotovo je imelo pri tem določeno vlogo tudi osebno doživljanje, razločljivo morda s tem, da je kot sin trgovske družine padel iz okvirov meščanskih norm. Je pa motiv »krivde« pisatelja zelo stara tema... »Glavna spodbuda za to, da se je s problemom umetništva toliko ukvarjal, pa je bila po moje v literarni dediščini. Thomas Mann je bil intenziven bralec, ki je z literaturo dobesedno živel...«

Toda deloval je tudi politično: »Iz socialne odgovornosti se je čutil dolžnega spregovoriti politično. Z nacisti je v resnici polemiziral od vsega začetka, leta 1921. Če pa bi ostal v Nemčiji, bi ga ubili; zdaj je znano, da je obstajalo zaporno povelje zanj...«

Bil je proti delitvi Nemčije, odgovarja Michael Mann na vprašanje, kako je sprejemal povojno resničnost v

Thomas Mann

deželi. Leta 1949, ob 200-letnici Goethejevega rojstva, je demonstrativno obiskal vzhodni in zahodni del Nemčije, česar mu niso šteli v dobro Adenauerjevi krogi, s katerimi se ni dobro razumel.

Kar zadeva sedanje »ranje oziroma sprejemanje in razumevanje njegovih del, sin odgovarja: v Nemčiji teče o njih debata. Ima pa Thomas Mann tudi nasprotnike, ne le med mladino, temveč tudi med srednjo generacijo (npr. Martin Walser). Tudi med »radikalnimi marksisti«, kot pravi Michael Mann, so izrečni nasprotniki njegovega dela. To pa ne pomeni, da ga ne berejo. Za mlade je Thomas Mann važna figura. Bolj kot v ZDA, kjer je bil popularnejši po vojni in leta 1952, ko je ZDA zapuščal...«

Kot redkokdaj je bil že zaživa ugleden pisatelj (Nobelova nagrada 1929), priznava in visoko ga je cenil npr. tudi filozof György Lukács. »Da, da!« odvrne pri tem Michael Mann. »Lukács je začel kot zelo zmeren meščanski kritik, potem pa se je obrnil k marksizmu. Toda delu Thomasa Manna je bil zmerom privržen... Služil je kot model za Naphto v »Carobni gorici. Naphta je György Lukács! A tega ni opazil, ali pa ni hotel opazi-

ti... V romanu je intelektualni portret in predstavlja podobo nekega radikalizma.« In Michael Mann je vneto pristavil, da gre v tem besedilu, tako kot v nekaterih drugih delih, za več portretov oseb, ki jih je Thomas Mann poznal ali srečal: portreti so gošpa Chauchat, Settembrini, Peepkorn (le-ta je Gerhard Hauptmann, ki se je takoj prepoznal in avtorju zelo zameril...). Seveda pa tudi Thomas Mann ni mogel uiti določenim upodobitvam svojih sodobnikov: v romanu »Igra s steklenimi biseri« ga je očrtal Hermann Hesse...«

Po drugi strani pa je Thomas Mann intenzivno spremljal sodobno knjižno produkcijo. Sogovornik je ob tem dejal, da je npr. odkril delo svojega sodobnika Roberta Musila, ko le-ta ni še nihče poznal, in neke je o njem baje tudi zapisal, da mu je »pomrtna slava zagotovljena bolj kot kateremu koli izmed nas...« (Zapisati pa je, da je Musil s svoje strani neke zapisal, da je »Carobna gora takšna kot železce morskega psa«). Znano je tudi, da je visoko cenil Kafko in Brocha. »Do svoje slave pa je bil izredno nezaupljiv, misleč, da bo po njegovi smrti njegovo delo pozabljeno,« je dejal Michael Mann in opozoril, da

oče svojih del, niti manjših ne bi ustvaril, če ne bi imel žene Katje, ki ga je v vsem dopolnjevala in mu bila skratka »komplementarna osebnost«. Iz nedavnih odprtih dnevnikov da je jasno razvidno, kako zelo je bil Thomas Mann navezan nanjo. Zdaj že 82-letna je bila takrat njegov »dobri angel«...

Nekoč je bila glavna »zastopnica« in varovalka dela Thomasa Manna njegova najstarejša hči Erika, gledališka igralka in pisateljica. Umrla je leta 1969. Zdaj se z odpečatenimi dnevniki ukvarja njegov najmlajši otrok: Michael Mann. V zvezi s tem je dejal, da ga v prihodnjih letih čaka veliko dela z delom svojega očeta: dnevnik bo skušal izdati, kar pa zastopa tudi opus Thomasa Manna pri založbi, bo pripravil nekaj natisov njegovih esejev. Vsega tega, kot sam pravi, se ni nadejal, o delu svojega očeta je imel le enkrat v preteklosti priložnostno predavanje. Njegova »specialiteta« je nemška književnost 18. in 19. stoletja, doktorska disertacija pa je obravnavala Heinricha Heineja. Kljub temu pa že v pogovoru z njim ni moč prezreti, da je kajpak več kot le varuh obsežnega dela Thomasa Manna. To morda potrjuje njegova izjava, da je Vi-

scontijev film »Smrt v Benetkah«, posnet po istoimenski očetovi noveli, videl šestkrat. Sicer pa: tudi v tej noveli, je dejal sin, je oče upodobil lepega dekca Tadzia po neki živi osebi: neki poljski grof, ki je bil tedaj kot deček v Benetkah, se je v njem pozneje prepoznal in Mannovim poslal svojo tedanjo sliko. »Bilo je očarljivo,« pripoveduje Michael Mann, ter dodaja, da film ni zajel vsega tistega, kar je zaobseženo v noveli.

»Ali je težko biti Mann?« To vprašanje ga zabava, slišal ga je že v mnogih različicah. Resda nosi zelo popularno ime. Thomas Mann, njegov brat Heinrich, pa otroci: Klaus s svojim »Symphonie Patetique« in s svojim »Mlogičnim« samorom v letu 1949 se »klasičnim« Mannom glede popularnosti približuje; Golo Mann, filozofirajoči zgodovinar in občasno dokaj drzn glasovni sodobnost, je nekaj nekonradni kralj nemškega kulturniškega establishmenta; Erika prav tako velja za »pojema«; mati Katja pa zadnji dve leti s knjigo spominov (redigiral jo je Michael) sili med bestsellerje... »Ni težko biti Mann, težko je le (drugim in včasih) razločiti Manna od Manna.«

Jože Horvat

Michael Mann

Peter Božič

Ljubljanske podobe

Štisl sem zgodbo, da so srednjeveški Ljubljanci, ko so poskušali posodobiti svoje mesto, izmislili strešnike na stari imenitni gotski cerkvi. Bila je v napoto njihovega urbanističnega zamisli, kar kaže, da stare plemenite stavbe niso v napoto samo današnjim urbanistom, ampak so se jim »napačno postavljale« že od nekdaj. No, takrat je v deževnih dneh lilo po po-božnih pevcih na koro. To pa ne gre, da bi bilo na pevce, so rekli mestni očetje in dali cerkev porušiti.

Izmikanje strešnikov nad tugo glavo je torej stara iznajdba, a je danes prav tako v veljavi. In ni v veljavi samo pri rušenju hiš. Z uskršnim izmikanjem strešnikov se ukvarjamo vsi, nekateri pa samo z njim. Vendar pa sem poznal nekega ljudi, ki sploh niso vedeli, kaj je to.

Na Napoleonovem trgu je njega danes slovenski filmski igralec Janez Čuk. Drugi so resda že tedaj igrali v kakem filmu, vendar je bil Janez prva zvezda, in sicer v vlogi Sandija v Capovem filmu »Vesna«. Živel je pri starših v polkletnem stanovanju. mati pa je tedaj pospravljala tri nadstropja, pisarn nad njim. Janez je sicer postal zvezda čez noč, toda prav zaradi tega, ker je imel veliko dušo po veliko staro omaro, v katero lahko spravi vse, od oblek do slamičkov izpred prve svetovne vojne, je dostikrat preveč »kapljalo« nanjo in prevelikokrat je kdo nad njo izmislil strešnik.

V to omaro je Janez spravil vse. Kar naprej ga je bilo eno sa-

mo navdušenje, velikokrat za reči, ki sploh niso šle skupaj. Toda zanj je bilo vse, kar je živel na tem ljubem svetu, vredno njegovega zupanja in vere. Povsod je naravnost z obsedenostjo iskal smisel. Tako mu je nekoč Dohar, njegov najboljši prijatelj, samo namignil, da sodijo zelene žabe, ki bi naj bile nekakšni odpadni koši za smeti, samo v vodo, ne pa da jih postavljajo po Ljubljani kot okras. Se isti večer je Janez skupaj z igralco Aljo Tkačevno zmetel čez ograjo vse zelene žabe na živilskem trgu pri Tromostovju.

Vsaka žaba je imela gotovo skrajno sto kil ali pa morda še več. Ko sem naslednji dan korakal tam mimo v svojo Sibirijo, je bilo povsod tam, kjer so še dan prej žele zelene rege, zapisano s »kredo« — SEM V LJUBLJANI. To je samo na videz kaljiva zgodba, kajti Janez je to počel z globokim prepričanjem, parav tako kot takrat, ko me je tri dni pred koncem razpisa nagovoril, naj skupaj napiševa drama. Za pisalnim strojem, ki sva ga prinesla v njegovo kletno stanovanje iz pisarne, kjer je pospravljala njegova mama, sva prečepela tri dni in tri noči. Ko sem tretje jutro za pisalnim strojem trdno zaspa, tik pred zadnjo repliko, me je prebudil tako, da je zlit name, na stroj in potipkan papir vedro vode.

Na natečaju seveda nisva uspela. Podobne reči so se mu dogajale kar naprej in nazadnje se je zgodilo tudi, da so Ljubljanci poznali na svojo prvo filmsko zvezdo, Janeza na ljudi.

Ko sem tiskal tisto igro, sem kot avtorja razločno zapisal tudi njega, toda v založbi, so ga zbrisali. In tedaj se mi je posvetilo, da to nikakor ni naključje, da je to Janezova usoda.

Ce imaš dušo kot omaro, če ne več kaj dosti o izmikanju strešnikov, se ti dopajajo samo take reči. Se dandanes včasih zaidem mimo tistega kletnega okna, od koder smo včasih k sreči noči »sneli« Janeza. Tako se mi je zadnje zaždelo, da sem ga spet priklital. Ko je prišel ven, mi je rekel kot včasih:

»Boš reku, da m' je žou. Pa m' je res. Sama navmnašt, tala smrt.« Tako je rekel zmeraj, kadar je spoznal volost kakega svojega dejanja.

V tistih časih sem tukaj srečeval tudi Nika Javornika. Prav na tem kraju, kjer zdaj z Janezom rečeva kako besedo o smislu in nesmislu, vprašanju, ki ga je prav, s kremplji pestilo ves čas, kar sem ga poznal, sem videl Javornika zadnje. Bil je sin znanega ljubljanskega mesarja in z očetom je še kot otrok vse noči kahal in prodajal hrenovke na postaji in tudi drugod pozimi in poleti, podnevi in ponoči. Pravil mi je, da se staremu nista smilila ne žival ne človek. Takoj na začetku leta 1941 je šel v partizane, bil je še napoln otrok. Štiri leta, ki jih je preživel v hajkah, so na

njegovi duši, ki je bila taka kot Janezova, tudi pustila svoje. Ko se je vrnil, ni bil dosti starejši in je še kar naprej hodil svoja pota pod napuči ljubljanskih streh. Ko sva se srečala, me je povabil Pod Skalco. Ko je tam videl enega svojih prijateljev, bil je sredi hude zime v samem puloverju, je slekel plašč in mu ga dal, češ da ima to-pel suknjič. Se zdaj mi ni jasno, ali je to mislil zares ali je imel že tedaj kaj za bregom. Prav tako pa tedaj nisem vedel, da je tisti dan pobral z očetove hiše vse medeninate kljuko na oknih in na vratih in jih prodal na Odpadu. Se na kraj pameti mi ni padlo, da pijeva za ta denar. Ko sva »vopila« zadnjo medeninato kljuko, sva se poslovila.

Naslednje dni sem bral v Delu, da je na Strelški ulici zmrznil N. J. prav Janez mi je povedal, da zaradi tega, ker ni mogel v hišo, saj ni bilo nobene kljuko na vratih, zapl je kar na stopnicah. Če se ne motim, se mu je tedaj sanjalo, da se je globoko v gozdu in hudem mrazu spet sešel s svojimi nekdanjimi tovariši. Bile so zares lepe sanje.

Vinko Hrastelj je prav v tem času igral v Viteški družini na Napoleonovem trgu v Coppitovi igri »Očka, ubogi očka, mama te je obesila v omaro in meni je tako hudo«. Napravil je imenitno vlogo, čeprav ni bila to edina imenitna vloga, vendar je bil v njej prav izjemen. Josip Vidmar mi je tedaj napisal bleščečo oceno in zdelo se je, da mu je pot navzgor odprta. Poznal sem ga še iz časov, ko sem tu pa tam, ilegalno, za kak mesec zašel v Dom Ivana Cankarja, kjer so si fantje na vrtu v nekdanjem čebelnjaku uredili prebivališče. Tam so bili trgovski vajenec Vinko Hrastelj, praktikant v geološkem zavodu, sedanj inženir in vodja geoloških raziskav v uranovem rudniku v Podražu Pavle Florjančič igralec Sandi Paulin, ki pa je imel tedaj namen, da bo postal vsaj Rihard

Jakopič, in še kdo. Fantje so si tam uredili življenje kar prijetno in posebno lepo je bilo tedaj, kadar je na primer Pavle prinesel zdoma »banko« domačega cvička in pečenega divjega zajca. Oče je bil lovec in največ res ni zmanjkalo. Vsak je prinesel kaj, le Vinko, doma iz Velikega trna nad Krškimi, kjer je bilo pri hiši devet otrok, je le kdaj pa kdaj prinesel jabolka, pa še ta so bila grintava. Vinko je trpel zaradi svoje revščine in njegova gostobesednost se je menjavala kar naprej z dolgočasnimi molki. Ko mu je uspelo, da se je vpisal na igralško akademijo, se je preselil iz čebelnjaka in kot prihodnji gledališki igralec hotel prirejati za Janje iz čebelnjaka večerje, tako kot jih je Pavle.

Vse nas je povabil v svoje »la pravno« stanovanje. Ko smo prišli tja, ni imel drugega kot nekaj starih in ovulih jabolč. S ponodnjo besed, ki jih je skupaj spravil samo on, nam je nekako razložil, da ni utegnil nabaviti hrane za večerjo, razložil nam je od začetka do konca ves naporni delovni red na akademiji, ki da mu je preprečil, da bi nas pogostil. To pa je bil seveda spet »vpsulje« pa kaka hrenovka ali klobasa.

In potem je izgubil in čakali smo ga več kot uro, da se je vrnil iz samopostrežne trgovine, toda ne sam. Z njim je bil mladenič, ki je pretipal vse kote, da bi kje odkril kako ukradeno steklenico vina ali pa suhijsko stegno. Zalotili so ga, ko si je brez denarja nabavil reči za večerjo, na katero nas je povabil.

Po tisti bleščeči igri in prav tako Vidmarjevi kritiki se mu je začelo zatikati približno tako kot z večerjo. Ni dobil večjih vlog in zadnje poletje, ki sva ga preživela skupaj, ni obetalo nič boljše jeseni. Živela na Veliki trn. Iz izkušnje sem vedel, da si ljudje želijo kaj tako silno le tedaj, kadar hočejo čemu

pobegniti. Moja mama je bila doma iz Pijavskega, kakih pet kilometrov proč od Velikega trna. Na kmetiji še zdaj živi stric Rudi, ki me je prišel edini od rodbine obiskat, ko sem bil nekoč v bolnišnici.

In tako sva vsako jutro tisto pot lete odhajala na vlak ali pa na avtobus. Ko sva prišla do prvega bifeja, se že nisva mogla več zediniti, ali bova šla najprej k mojemu stricu na Pijavsko ali na Veliki trn. V naslednjem bifeju ob Ljubljani se je zapletlo še bolj, nisva se mogla namreč domeniti, kaj je boljše, ali vlak ali avtobus. Ko sva prišla približno opoldne do gostilne Na livadi, je Vinko že vneseno razpravljaj vsaj se dve uri o Vidmarjevi kritiki, zraven pa je zmeraj prišel do sklepa, da bom jaz napisal njemu na hrbet spet eno veliko vlogo, tako, kakršna je bila tista v Coppitovi igri. In spet je nastala težava, ker sem bil jaz mnenja, da bo Vidmar sicer spet bleščeče ocenil Vinka, moje pisanje pa ne. In tako sva tisto poletje tri mesece hodila na Veliki trn. In nikoli prišla. Pač, Vinko je prišel naslednje leto, spremljali so ga njegovi najboljši tovariši iz čebelnjaka in Drami in njegova do konca obupana mati nikakor ni mogla razumeti, da se je zgodilo to, kar se je.

Ce se kdaj peljete po dolenski strani od Krškega proti Zidanemu mostu kakih pet kilometrov, tedaj se spomnite, da je Veliki trn tik nad nami. Vinko Hrastelj je za zmeraj ostal tam.

Kadarkoli sem šel po tisti oaki makadamski cesti ob Savi, sem zmeraj malo postal in prisluhnil. Valovom in posebnim glasovom, ki prihajajo iz tistih hrbov. Ni ti enkrat nisem podvomil, da ima vsak svoj Veliki trn in da so ga našli vsi, saj je voda tako spokojna in mirna. Našel ga je Ivan Cargo, Nataša, Lunder, Frakelj, Lojze Beltram, Janez Čuk, Jože Kranjc. Veliko je ljudi, ki najdejo pot sem in ostanejo tukaj za zmeraj, le da malo vemo o njih.

Luka Koper v Münchnu

Bavarska zelena jadra

Najbližje, a še napol zaprto okno v svet

Od našega bonskega dopisnika

MÜNCHEN, novembra — »Ne po naključju sta postala Bavarska in južnonemški gospodarski prostor središče ambicij našega mladega pristanišča. Štutili smo, da bodo nemški izvozniki tovarišje slej ko prej našli tudi svojo pot skozi pristanišča, ki uporabljajo sodobna tehnološka načela — in to kljub vsem težavam in preprekam, ki od časa do časa zavirajo blagovni tok, usmerjen v južnoevropska pristanišča.« Luka Koper — Koper — tako se samozavestno dokazuje svojim (bodočim) partnerjem, da pač ne morejo in ne bodo mogli več mimo nje, da se sama ponuja kot najbližja, najhitrejša, najzanesljivejša... pot do morja in naprej proti bližnjemu vzhodu. Kako pa na te reči gledajo tu, v Münchnu? »Že, že, toda...« zveni glasno razmišljanje bavarskega gospodarskega ministra Antona Jaumanna, ki je posebej za »Delo« razložil svoje poglede na utiranje boljše poti proti jugovzhodu.

Tule v Münchnu velja postaviti konico šestila na zemljevid ter ga malce vrteti na vse štiri strani. Ko se krog zračne linije razširi na več kot 300 kilometrov, že doseže skrajne severne točke Jadrana; pri 330 kilometrih (v resnici je cesta pot skoraj dvakrat daljša!) prvič čez Koper, Trst in Benetke, na severozahodu doseže komaj Frankfurt, na zahodu Bern ali Milano, na vzhodu pa je enako daleč do Dunaja ali Gradca. In če enak krog potegnemo iz Kopra, sta München in Dunaj spet v približno enaki zračni razdalji. Če ga razširimo tja do Budimpešte, potem smo približno tako daleč, kot je dolga zračna črta do Prage ali Stuttgarta ali Züricha. Se eno primerjavo potegnimo iz Münchna: severnomorska pristanišča Hamburg ali Amsterdam so po kopnem približno tako daleč kot naš Split! Seveda gre za zračne črte, pa vendarje.

V Münchnu se vsi zelo dobro zavedajo, da jim je severni Jadran naravno morsko okno v svet. Pa vendar pošilja in dobi bavarsko gospodarstvo za zdaj še neznan del svojega blaga skozi to okno.

Skrajni čas za dolgoročne dogovore

»Te stvari je treba gledati širše in bolj dolgoročno.« opozarja bavarski državni minister za gospodarstvo in promet Anton Jaumann na naše vprašanje, kakšne perspektive za okrepitev prometnih tokov proti Jadranu in Balkanu vidi s svojega stališča. »Dolgoročno se namreč premešča težišče evropskega prometnega načrtovanja čedalje bolj proti zahodu in severozahodu. Zato je že skrajni čas, da se tisti, ki iščejo in potrebujejo zveze proti jugovzhodu in Podonavju — kot je to primer Bavarske — lotijo pospešenega reševanja prometnih zvez ali jih vsaj tako dogradijo, da ne bi nastala dodatna škoda za območno razdaljo.«

Jaumann je ob obisku v Beogradu na to opozoril tudi jugoslovanske republiške in zvezne prometnike. Enako je svetloval tudi svojim kolegom na Madžarskem, v Romuniji in Bolgariji. Odlučite se o vaših prednostnih prometnih poteh in jih čimprej predložite evropski konferenci prometnih ministrov, da bi lahko vsaj enkrat v grobem ugotovili, kaj kdo hoče in s čim lahko kdo računa, ko gre za usmerjanje prometnih tokov. Evropska konferenca se ravno zdaj pripravlja na razpravo o poteh proti jugovzhodu. Seveda ne gre le za Koper, pač pa mora konferenca dati svoj »blagoslov« pri morebitni mednarodni akciji za karavanski tunel, gradnjo jugoslovanske magistrale, okrepitev železniške proge čez Alpe do Ljubljane. Vsekakor je to velik trenutak za naš slovenski prometni prostor in bolj kot v Bonnu ali na Dunaju se za te poti zanimajo v Münchnu ali Salzburgu. Od bavarske deželne vlade bo precej odvisno, ali bo evropska investicijska banka (deveterice EGS) odobrila posojila za karavanski predor in ali bo Bonn potem dodal kakšno državno jamstvo za potrebna dodatna posojila.

»Vse dosedanje pobude za široko in dolgoročno načrtovanje se niso poridile tako rekoč ničesar.« trpijo pripomni Jaumann. Tako je tudi težišče odločati o kratkoročnih, konkretnih prometnih akcijah.

»Koper je eno takšnih kratkoročnih dejstev. Vprašanje je namreč, do kolikšne mere lahko južnomemško gospodarstvo preusmeri prometne tokove, oziroma ali to sploh zmore sa-

mo ali naj se tega sploh loti. Prav gotovo bo južnomemško gospodarstvo pa tudi avstrijsko pretovarjalo v sredozemskih pristaniščih, če bo to ugodneje. Ugodneje pa pomeni: bolj varno, ceneje, hitreje. Ne bi imelo namreč nobenega smisla, če bi blago hitro prišlo do pristanišča, tam pa tri, štiri dni čakalo na pretovarjanje. Kar zadeva varnost, lahko rečemo, da je luka Koper ali tudi druge, na primer Reka, v evropskem smislu varna, kajti tam blago ne obleži, delavci ne stavkajo, lahko torej z gotovostjo računamo, da bo šlo naprej...«

Jaumann se dotika enega najbolj občutljivih vprašanj, namreč italijanskih stavk. Trst ali Benetke sta za München pravzaprav še malce bližji pristanišči, toda v Zvezni republiki Nemčiji je nastal že pregovor, da nikoli ne veš, ali bo v Italiji ta ali oni vlak sploh peljal, ali danes ali jutri ne bodo stavkali. Sosedove slabosti so trenutno za nas izdatna prednost. Pa tudi nevarnost, če bi na tujih slabostih gradili lastne načrte.

»Kar zadeva hitrost,« je nadaljeval Jaumann, »ne smemo pozabiti, da so ozka grla železnice in da jih kratkoročno sploh ni mogoče odstraniti, kvečjemu morda v 20 do 25 letih.« Luka Koper sprejema že skoraj 80 odstotkov vsega blaga po železnici; tauernska proga iz Münchna čez Salzburg pa je že polno obremenjena.

Pot do severnojadranskih pristanišč je torej pomanjkljiva, vendar je večja pomanjkljivost Kopra in drugih pristanišč v majhni zmogljivosti, v preamajhni hitrosti pretovarjanja. »Dva milijona ton ni veliko, vsaj za mednarodno pristanišče ne. To velja deloma tudi za italijanska pristanišča, za Trst, Benetke ali celo Genova, zato celo milansko gospodarstvo pretovarja v Rotterdamu! Tam je pretovarjanje hitrejša, pot do cilja pa krajša...«

Neizčrpne rezerve tovorov

Cetudi je rast prometa v koprskem pristanišču zares veličastna, saj smo pred 18 leti začeli tako rekoč iz nič in lani pretovarili podrugli milijon ton suhega tovara, nas relativni podatki ne smejo zaslepi: pri nas še nimamo pristanišča, ki bi ga lahko po pretovoru šteli med svetovne, saj se njihov seznam začneja pri 20 milijonih ton pretovora na leto (Benetke imajo več kot 24 milijonov ton, Trst — oba na račun nafte — blizu 36,

V pristanišču (foto Joco Znidaršič)

Genova 56 — pretovor vseh naših pristanišč pa znaša dobrih 21 milijonov ton!). Iz Zvezne republike Nemčije prepleljejo do Jadrana le dobrih 200 tisoč ton tovara, do Kopra pa le 40 tisoč. Vse to je zares neznatno v primeru z zahodnomemskimi severnomorskimi in baltičskimi pristanišči, ki pretovorijo skoraj 160 milijonov ton tovorov na leto, poleg tega pa zelo razvejeno rečno brodarstvo doseže promet več kot 330 milijonov ton na leto.

In ravno tega se moramo zavedati, če hočemo vedeti, kolikšne neizmerno rezerve tovorov čakajo severno od Alp na najkrajše poti prek naših pristanišč, železnice in (morebitnih novih) cest. In če smo že vrteli kroge okoli Münchna in Kopra, potem velja položiti daljše ravnilo na evropsko in sredozemsko karto, da bi spoznali: najkrajša (zračna) pot iz južne Nemčije, Švice in Avstrije vodi proti vzhodnemu Sredozemlju. Bližnjemu vzhodu in naprej skozi Sueški prekop prav čez severni Jadran.

Zdaj potuje blago tja, kjer ga lahko hitro sprejemo, hitro in poceni pretovarjajo ter odpošljejo: v severna pristanišča. Železniška pot iz Münchna do pristanišča je sicer tako dolga, kot bi bila do Splita, potem potujejo ladje okoli Gibraltarja... Ampak še vedno je to bližje, ceneje. Posebej se, če prevzemajo tovor ladje velikanske, ki obidejo južni rt Afrike in proti Indiji skozi Sueški prekop sploh ne bi moge.

Da: Suez. Kaj se je spremenilo v teh mesecih, odkar je prekop spet odprt? Kaj lahko pričakujemo v severnem Jadranu?

Nujnost: karavanski predor

Ob Suezu ostaja bavarsko gospodarstvenik hladan: do zdaj še ni sprememb. Prvič je časovno obdobje prekat, drugi pa so v času, ko je bil prekop zaprt (od leta 1967), zgradili ogromne ladje, ki so reševale prob-

lem. »Sueški prekop ne bo nikoli več tisto, kar je nekoč bil Seveda bo ostal pomembna morska pot, ampak da bi povrnili stare tokove, to je velika iluzija,« sviri Jaumann. »Če bo gospodarski razvoj v Iranu potekal tako, kot ga šah načrtuje, potem bi Sueški prekop postal za nas spet zelo pomemben, in to ne samo za prevoz ogromnih količin blaga, marveč za visoko kvaliteten industrijske proizvode.«

Zvezna republika Nemčija zelo dviguje blagovno menjavo in gospodarsko sodelovanje z Iranom. Vletoke blaga se bo samo še večal, najhitrejša pot pa bo še dolgo vodila po kopnem čez Balkan. »Če bi bila tauernska avto cesta zgrajena, bi bila pot do tja še krajša in hitrejša,« pokaže v ironiji in šali bavarski minister na nujnost trenutka. Karavanski predor je nujnost številka ena. S predorom bi se obe gospodarski območji, Slovenija in Bavarska, znatno približali. Tudi za Koper bi to bilo veliko okno, da o turističnih tokovih sploh ne govorimo. Kako pa kaže s financiranjem?

»Prepričan sem, da angažiranje mednarodne banke za predor ne zadoštuje, da prizadete države ne zmorejo same zbrati sredstev za to, pot, vsaj ne dovolj kmalu,« pravi Jaumann. »V postev pride še evropska investicijska banka. Uklenili bomo vse — sam sem se glede tega že obrnil nanjo — da bi dosegli priporočilo EGS in evropske konference prometnih ministrov. Na naši konferenci želimo tudi prometnih ministrov bomo obravnavali to vprašanje decembra. Potem se bo morda še zastavilo vprašanje, kako dobiti preostala sredstva ali ne bi Avstrija in Bavarska oziroma Zvezna republika Nemčija pomagale z jamstvi za ostala posojila. Vse to pa bo imelo svoj smisel šele takrat, ko se bo vedelo, ali je mogoče zagotoviti celotno financiranje, celoten načrt. Trenutek za iskanje kakršnihkoli proračunskih državnih posojil pa je slab, kajti državne blaginje so suhe kot še nikoli,« dodaja Jaumann.

Bavarska je vzhodno mejno območje Evropske gospodarske skupnosti in z nemirom opazuje, kako se ministri deveterice ukvarjajo skoraj samo s prometnimi veleniki med poglavitnimi članicami EGS v smerah vzhod — zahod (ZRN — Francija) ali sever — jug (Italija — Velika Britanija). Takšen gospodarski razvoj ima različne negativne posledice za obrobna območja. »In to moramo preprečiti. Gre za to, da se prometne poti zgradijo tako hitro, kot je le mogoče, da se neravnotežje v razvoju evropskega prostora v korist zahoda spet obvlada,« gleda zagato svoje ožje dežele bavarski »prometnik«.

Dve avto cesti naj bi iz Bavarske odprli nove poti proti jugu in vzhodu. Najprej pospešeno gradijo — in Bonn si je dal vsjo prednost kljub velikim omejitvam — avto cesto ob Donavi od Regensburga do Passaua na avstrijski meji, kjer naj bi dobila priključek na že zgrajeno avto cesto Salzburg — Dunaj, sčasoma pa še naprej proti Gradcu. Iz vse osrednje ZRN, iz velikega industrijskega območja med Renom in Mainom naj bi promet po njej tekkel proti vzhodu. Kot druga naj bi bila avto cesta iz Regensburga, ki bi obšla München ter čez Salzburg predala prometni tok tauernski avto cesti. Naši načrti se tako prav harmonično skladajo z bavarskimi, nobenih pomislekov ni treba imeti ob tem, ali bo Slovenija postala novo okno v svet za dober del južnomemškega industrijskega prostora. Le od načrtov je treba naprej, k delu.

Koprčani ob vsaki priložnosti podarjajo kratice »ro-ro«. V pomorski angleščini pomeni »roll on — roll off«: veliki kamion zapelje v trup ladje in v naslednjem pristanišču nadaljuje pot do dobavitelja. Tako naj bi čez Koper prihajale sveže limone in pomaranče do trgovca nekje na Bavarskem v kamionu, kot so jih našli nekje v izraelskem kibucu. Hitro, sodobno, poceni...

Anton Rupnik

Čehoslovaška panorama

Kaj je „realni socializem“

Ob pismu pred partijskim kongresom

Centralni komite čehoslovaške komunistične partije je nedavno naslovil vsemu partijskemu članstvu pismo o pripravah na 15. kongres KPC, ki bo sredi aprila prihodnjega leta. Pismo analizira sedanjí gospodarski in politični položaj v deželi in določa poučarke, na katere naj bodo komunisti še zlasti pozorni pri svojem delu.

Velik del pisma je posvečen gospodarskim vprašanjem, ki bodo očitno imela najuglednejše mesto tudi na samem kongresu. Na njem bo namreč sprejet nov petletni gospodarski načrt, ki ga zdaj pripravljajo. Sprejeto je načelo, da se mora čehoslovaško gospodarstvo tudi v naslednji petletki razvijati dinamično in zadržati relativno visoko stopnjo rasti. Nacionalni dohodek bi moral po načrtu naraščati za 5,5 odstotka na leto, industrijska proizvodnja se mora v petih letih povečati za 33 do 34 odstotkov, kmetijska za 14 do 15, gradbeništvo pa za 35 odstotkov. Pri razvoju industrije bodo prednost še naprej imele strojegradnja, kemija, energija in proizvodnja gradbenih pripomočkov. Zlasti strojegradnja pripisujejo kar največji pomen; na tem področju se mora proizvodnja povečati kar za petdeset odstotkov, kajti stroji so najpomembnejše čehoslovaško izvozno blago in z njihovim večjim izvozom naj bi po-

krili del stroškov za čedalje dražji uvoz surovin in energije.

Dražje surovine

Pismo z zadovoljstvom ugotavlja, da so naloge tekoče petletke v glavnem izpolnjene, ponekod tudi presežene, vendar hkrati opozarja, da bodo objektivne okoliščine v novi petletki težje, kot so bile v sedanjí. Težave bodo nastale, »ker je naša dežela odvisna od uvoza večine najpomembnejših surovin«.

Največ in najpomembnejše surovine uvaža Čehoslovaška iz Sovjetske zveze, med drugim praktično vso nafto, železo in železno rudo, bombaž, azbest, naravni plin in še kaj. Prav pri preskrbi s sovjetskimi surovinami pa se je zadnje čase precej spremenilo. Sovjetska zveza je do letos prodajala drugim članicam sveta za vzajemno gospodarsko pomoč (SEV) surovine po cenah, ki so bile precej nižje od onih na svetovnem trgu, poleg tega pa so jih določali za pet let vnaprej in se ves ta čas niso spreminjale, ne glede na nihanja na svetovnem trgu. Objektivno je bilo tako stanje zelo ugodno za uvoznice sovjetskih surovin, manj pa seveda za samo ZSSR.

Letos je ZSSR zvišala cene svojim surovinam do 100 odstotkov, poleg tega pa so v okviru SEV sklenili, da bo do cene surovin spreminjali vsako leto

na podlagi petletnega povprečja na svetovnem trgu. To pomeni, da se bodo cene surovin znotraj SEV postopoma bližale svetovnim; vsako leto bodo drugačne, le da ne bodo izpostavljene tako ostrim konjunkturalnim nihanjem, ker se bodo oblikovale na podlagi petletnega povprečja.

To je prva bistvena novost, ki jo močno občutijo vse članice SEV, ki so pretežno uvoznice surovin — in med temi je tudi CSSR. Druga pomembna novost pa je zmaga načela, nam članice SEV same investirajo v razvoj sovjetske surovinske industrije, če želijo sovjetske surovine. Ideja o skupnih vlaganjih v sovjetske surovinske vire je sicer že precej stara, vendar je doslej ni bilo lahko uresničiti, ker je bilo za druge članice SEV veliko bolj ugodno kupovati cene surovinske surovine, skrb za njihovo proizvodnjo pa prepustiti Sovjetski zvezi sami. Toda surovinska kriza, ki je zadnja leta dobila globalne dimenzije, je postavila uvoznice surovin v SEV pred dejstvo, da so surovine ne le vedno dražje, ampak jih je tudi čedalje težje dobiti. ZSSR pa s svoje strani lahko surovine ugodno prodaja za trdno valuto. Misel, akor hoče surovine, naj da denar za njihovo eksploatacijo,« torej ni več le moraliziranje o pravičnosti, ampak stvarnost, o kateri ne kaže izgubljati kdove koliko besed.

Zato ni nič posebnega, da zdaj vse evropske članice SEV skupno gradijo na primer 2.750 kilometrov dolg pli-

novod od Urala do sovjetske zahodne meje, po katerem jim bo Sovjetska zveza pošiljala 15,5 milijard kubnih metrov plina na leto. Podoben je primer s celulozo; članice SEV so navezane na uvoz celuloze iz Sojske zveze in zato z lastnimi sredstvi gradijo kombinat za proizvodnjo celuloze v Vzhodni Sibiriji, ki bo imel letno zmogljivost pol milijona ton celuloze. Bolgari na primer s svojimi delavci, stroji in sredstvi sekajo les v nepreglednih gozdovih na evropskem severu ZSSR, Madžari pa gradijo jeklaro v ZSSR, ki bo delala za njihove potrebe.

Skupna vlaganja v ZSSR

Take primere bi lahko še naštevati, a že ob teh je jasno, da gre za spreminjanje nekoliko nenormalnega razmerja, ko je bila Sovjetska zveza le dobavitelj cenenih surovin, ne da bi od tega imela (v ekonomskem smislu) kakšen poseben dobiček. Nov način oskrbe s sovjetskimi surovinami ima sicer še vedno prednosti — zagotovljene so zadostne in stalne količine, cene pa vendar niso tako izpostavljene dnevnim konjunkturalnim nihanjem, kot one na svetovnem trgu — je pa objektivno seveda tudi precejšnja nova obremenitev za gospodarstvo tistih članic SEV, ki so največje uvoznice surovin.

Zaradi vsega tega je razumljivo, če CK KPC v omenjenem pismu opozarja, da bo naloge novega petletnega plana težje izpolniti kot doslej. Zaradi tega poziva k splošnemu in strogemu varčevanju s surovinami in z energijo, zahteva pa tudi boljše organizacijo dela, boljše izkoriščanje zmogljivosti, delovne sile in delovnega časa, kar vse naj bi pripeljalo ne le do večje, ampak tudi do boljše in cenejše proizvodnje.

Ob tem je treba še opozoriti, da je razmeroma precej napet tudi socialni program, ki je bil sprejet na zadnjem, štirinajstem kongresu KPC. V tekučih petletki je med največjimi dosežki s tega področja predvsem znatno povečana izgradnja stanovanj in pa pomoč družinam z otroki, mladim družinam, materam in starim ljudem. Tudi v novi petletki bo urednjevanje zastavljenega socialnega programa zahtevalo veliko sredstev. Tako na primer plan predvideva, da bodo zgradili 640.000 novih stanovanj, že s prvim januarjem 1976 pa bo začel veljati novi zakon o socialnem varovanju, na osnovi katerega bodo 83 odstotkom vseh upokojenecem zvišali pokojnine.

Druga velika tema, ki jo obravnava omenjeno pismo, je ideološko delo, ki

je v glavnem osredotočeno na boj proti buržoazni ideologiji, tako domači kot uvoženi. O nevarnosti iz tujine, je v pismu rečeno: »Strateški cilj imperializma v boju proti socialistični skupnosti in družbenemu napredku se ni spremenil... Zelo pomembno je, da najširše množice delovnih ljudi spoznajo, da naš razredni sovraženje menja taktiko, da išče bolj zvit pot, ki jo in da težišče svojega uničevalnega delovanja proti socializmu čedalje bolj prenasa na področja ideologije.« Zaradi takega stanja naj bi še več pozornosti posvetili vzgajanju socialističnega patriotizma in internacionalizma, vzgajanju ponosa na socialistično domovino, ponosa zaradi pripadnosti k socialistični skupnosti ter poglabljanju prijateljstva in bratstva s sovjetskim narodom. Sovjetska zveza, oziroma odnos do nje, je sploh osrednja tema v vsem ideološkem delu in osrednji kriterij: »Sovjetska zveza nosi na svojih ramah največjo težo boja za mir in napredek po vsem svetu, za svobodo narodov in demokracijo. Brez Sovjetske zveze, brez njene vestranske pomoči ne bi mogli uresničiti programa, k smo si ga zastavili... Obramba in nadaljnji razvoj naših odnosov in prijateljstva s sovjetskim ljudstvom sta v skladu z bistvenimi interesi naših narodov. V povezanosti in bratstvem sodelovanju z ZSSR so temelji našega zaupanja in srečnega razvoja naše socialistične domovine.«

Glede stanja na domači ideološki fronti je najbolj avtentična informacija gotovo tista, ki jo je v intervjuju za list »Daily World«, glasilo komunistične partije ZDA, nedavno dal znani čehoslovaški vodilni partijski politik Vasil Bilak. Med drugim je dejal, da je »poglavitna nevarnost, proti kateri se je treba še nadalje nepopustljivo boriti, v naših razmerah desni oportunistični. Ob tej priložnosti je razgrnil izčrpano panoramo notranjega političnega položaja, iz katere povzema mo nazbolj bistvene znančilnosti.

»Realni socializem«

Čehoslovaška je v minulih letih uspešno prebrodila posledice političnega in ekonomskega razsula, ki ga je povzročila kontrarevolucija (leto 1968). Treba je bilo obnoviti red in, kar je prvo, okrepiti vodilno vlogo KPC. »To je zahtevalo čiščenje partije vseh oportunistov, revizionistov in tistih, ki so izgubili revolucionarni pogum, ki so popolnoma razočarali partijo, pa tudi od pasivnih članov.« Kot

je povedal Vasil Bilak, je bilo iz partije izključenih 70.934 članov (od tega jih je okrog 11.000 emigriralo), 390.817 pa je bilo izbrisanih iz evidence, vendar ne vsi zato, ker bi zavzemali antisocialistična stališča. Partijska struktura je bila obnovljena od vrha do tal, prav tako pa tudi država. Vendar je Bilak ob tem opozoril: »Ob koncu je treba priznati, da obstajajo skupnice tistih, ki so bili med aktivnimi propagatorji in organizatorji desnice, ki so zavzemali in še zavzemajo antisocialistična stališča in od katerih so mnogi stopili na pot kontrarevolucije. Del teh ljudi je emigriral, del pa jih je ostal doma. Leti se zdaj poskušajo izjaviti nezaupanje v partijo in socialistično državo, pišejo razna pisma in peticije in ustvarjajo ozračje, kot da obstaja organizirana opozicijska partija.«

Iz pripovedovanja Vasila Bilaka izhaja, da so te skupnice neznatne in torej ne pomenijo večjega problema. Tako temeljita ideološka ofenziva, sestavljena iz treh udarnih kril — boja proti tujim ideologijam, boja proti domačemu desnemu oportunizmu in boja za pravičen odnos do Sovjetske zveze — je torej očitno porojena iz želje misleno prekrvaviti vso družbo in jo še bolj pripraviti na aktivno angažiranost za politiko KPC. Takšne politične akcije navadno zahtevajo kako učinkovito in popularno geslo. Nemo goče je na primer zanikati, da je politika dela vodstva KPC leta 1968 za popularnim geslom o »socializmu s človeškim obrazom«. Morda je odmev na to novo geslo, ki se zadnje čase čedalje pogostje pojavlja v izjavah, govorih in pisanju čehoslovaških voditeljev in ki se glasi »realni socializem«. O tem je v že omenjenem intervjuju precej govoril tudi Vasil Bilak in iz njegovih razlag je mogoče posneti, da so pametni, realistični ljudje pač za realni socializem, to pa je tisti, ki je, ki obstaja, ki je resničen, socializem Sovjetske zveze in drugih vzhodnoevropskih držav, ne pa nekakšen megle, nerealen socializem, pa naj ima še tako vabljiva gesla.

Tak je torej vsaj del politične, gospodarske in družbene panorame sedanjega Čehoslovaške. Navedeni pogledi, ocene in realnosti so tisti ključni dejavniki, ki oblikujejo sedanjo politiko KPC. In naposled so to okviri, znotraj katerih bo moral 15. kongres KPC čez nekaj mesecev začrtati pot za prihodnjih pet let.

Janez Stanič

Pred pariško konferenco

Korak k novim odnosom?

Le ustvarjalno ozračje lahko pokaže izhod iz sedanjih zagat

Politika nevrščenosti se uveljavlja kot dejavnik zgodovinskega pomena za spremembo sedanjih mednarodnih odnosov, za univerzalno uveljavitev načel mirolnosti, gibanja, Gibanje ne vrščenosti se krepi v procesu razpadanja imperializma in v boju proti uporabi politike sile. Nevrščene dežele s svojo politično, moralno in materialno močjo čedalje bolj sodelujejo v svetovnih gibanjih. Družbena in gospodarska kriza na svetu zahtevata odločno akcijo nevrščenosti in drugih dežel v razvoju, delavskega razreda in naprednih sil za uresničenje sistema pravičnejših mednarodnih odnosov. Politika nevrščenosti pomeni realno osnovo za krepitev procesa demokratizacije mednarodnih odnosov, za njihovo humanizacijo in stabilnost. Boj za družbeni napredek ne sme omejevali državne in družbeno-politične ovire, saj je univerzalen in ne more biti rezervat nobene politične sile ali skupine.

Usmeritev na pot pogajanj in sporazumevanja pomeni izjemno pozitivno značilnost sedanjih mednarodnih odnosov. Sporazumevanje med velikimi silami ne rešuje ključnih vprašanj sodobnega sveta; nasprotno, te zagate se poglabljajo. Velike sile morajo prenehati z vlogo razsednika o najpomembnejših vprašanjih človeštva, toliko bolj, ker se sporazumevanje odvija zunaj OZN. Dejavnost velikih sil je usmerjena predvsem k lastnim interesom. Ker postajajo gospodarski dejavniki čedalje bolj pomembni za preoblikovanje strukture odnosov v

svetu, postajajo hkrati odločilni instrument boja za nadaljevanje sedanjih prevlade in privilegij velikih sil. Nevzdržno je, da o usodi sveta odloča določeni krog velikih sil, medtem ko življenjskih interesov dežel v razvoju ne upoštevajo, čeprav le-te zajemajo 70 odstotkov prebivalstva na svetu. Značilna je izjava predsednika 30. zasedanja generalne skupščine OZN Gastona Thorna, da bosta »boba« supersili iz sedanjih krize izšli okrepjeni, ker razpolagata z lastnimi surovinami, ogromnimi proizvodnimi zmogljivostmi in tržiščema. Ukrepi, ki jih občasno predlagajo razvite dežele, ne morejo urediti ključnih problemov sveta; razvoj proizvodnih sil in družbenih odnosov zahteva strukturne spremembe.

Napori nevrščenosti dežel za vsebinsko spremembo odnosov v svetu so pogojeni z družbeno-političnimi gibanji, mednarodnimi in znotraj dežel. Strategija nevrščenosti drugih držav v razvoju mora upoštevati povečan, organiziran odpor sil, ki nasprotujejo strukturnim spremembam sistema političnih in gospodarskih odnosov. Trajne rešitve so mogoče le v mednarodnem okviru. Kriza svetovnega gospodarstva bi bila blazija, če bi razvite dežele imele več razumevanja za uresničevanje sklepov in predlogov, ki jih predlagajo nevrščene in druge države v razvoju. Končano je obdobje enostranskega in izoliranega reševanja ključnih svetovnih problemov, obdobje manjših korektiv obstoječega sistema mednarodnih odnosov.

Potrebna je politična volja vseh članic OZN, predvsem razvitih, ki razpolagajo s presežki kapitala in vrhunskimi tehnološkimi dosežki in kadri. »Skupina 77«, ki predstavlja 105 držav v razvoju, zahteva nadaljevanje ustvarjalnega dialoga med razvitimi deželami in državami v razvoju na

resnično enakopravnih temeljih. Zato bodo morali predvsem na 4. konferenci UNCTAD (Konferenca OZN za trgovino in razvoj) maja in junija 1976 v Nairobiu ter na petem sestanku »na vrhu« nevrščenosti v Colombu, avgusta 1976, kritično oceniti uresničevanje sklepov sedmega posebnega zasedanja generalne skupščine OZN in drugih mednarodnih konferenc ter sprejeti ukrepe za popolno uresničenje že dovoljenih sklepov o novem sistemu mednarodnih odnosov.

Države v razvoju ne morejo biti docela zadovoljne z rezultati sedmega posebnega zasedanja GS OZN, čeprav so sklepi tega zasedanja pomemben korak za spremembo mednarodnih odnosov. Predvsem je bilo opaziti večjo pripravljenost razvitih dežel, ki so bile na prejšnjih mednarodnih konferencah nepomirljive. Tokrat so sprejeli pomembne sklepe o prenosu tehnoloških in znanstvenih dosežkov, o pospešitvi industrializacije in blagovne menjave, o uresničenju širokega nacrta za stabilizacijo izvoznih dohodkov držav v razvoju in podobno. Finančni problemi so ostali neurejeni. Razvite dežele so sicer sprejele večji del, toda manj pomembnih zahtev držav v razvoju, še vedno pa se ne strinjajo z zahtevami skupine 77 o višini in roku izplačila prispevka za hitrejši napredek držav v razvoju, kar je ena najpomembnejših zahtev strategije drugega desetletja razvoja. Ne strinjajo se tudi z uporabo SDR kot mednarodnega plačilnega sredstva pa tudi ne s povezavo SDR s financiranjem razvoja v svetu.

Sklepi dokument sedmega posebnega zasedanja GS OZN je bil spet, podobno kot dokument šestega zasedanja, z omejenimi soglasjem. Ameriški predstavnik je izjavil, da imajo ZDA pridržke do pomembnega

dela zahtev skupine 77. Vlada ZDA se ne obvezuje, da bo do leta 1980 dajala 0,7 odstotka bruto dohodka za napredek držav v razvoju, ne strinja se s povezovanjem SDR s financiranjem pomoči državam v razvoju, niti z usklajevanjem cen surovin in industrijskih izdelkov. Podobno velja tudi za oblikovanje kodeksa o prenosu tehnologije. Tudi del članic EGS je izrazil pridržke do zahtev skupine 77. Članice SEV so sicer glasovale za resolucijo, obenem pa so izjavile, da »socialistične dežele ne morejo nositi bremena odgovornosti za težave držav v razvoju«. Ameriška vlada kljub vsemu ni mogla mirovati sprico čedalje večje podpore, ki so jo zahteve »skupine 77« imele tako na zasedanju kot v mednarodni javnosti. Revija »Time« je 8. septembra zapisala, da je večji del zahtev držav v razvoju in nevrščenosti dežel povsem utemeljen, predvsem o neugodnem položaju na svetovnem trgu, pretoku ogromnih dohodkov tujih družb iz držav v razvoju in razvite dežele in podobno.

Na koncu zasedanja GS OZN je prišlo do pomembnega premika v stališču ZDA. Četudi je Henry Kissinger še julija obtoževal nevrščene dežele, da ustvarjajo novo blokovsko delitev sveta in s tem ovirajo dejavnost OZN s pomočjo »terorja večine« in videološkega manipuliranja z ustanovno listino OZN, je s poročilom »Globalni konsenz za gospodarski razvoj« predložil vrsto ukrepov za izboljšanje položaja držav v razvoju v svetovnem gospodarstvu. Vendar ameriška vlada še vedno vztraja pri ukrepih o prilaganju sedanjega sistema mednarodnih gospodarskih odnosov in se ne strinja z zahtevo o novih, pravičnejših odnosih. Poročilo obtožuje države v razvoju, da so odgovorne za konfliktacijo na področju surovin in politike cen. Poročilo dokazuje, da se ameriška vlada ne misli odreči privilegirani položaju, ki ga ima na svetu.

Nevrščene in druge države v razvoju morajo kritično oceniti stališča ameriške vlade in nekaterih razvitih dežel zahodnega sveta pred bližnjimi razpravami na različnih mednarodnih ustanovah, kot so mednarodni denarni sklad, mednarodna banka za obnovo in razvoj, splošni sporazum o carinah in trgovini (GATT) in druge.

To še posebej velja za mednarodno konferenco o gospodarskem sodelovanju, ki naj bi bila od 15. do 16. decembra v Parizu, udeležilo pa bi se je 27 držav. Pri tem na je še vrsta odprtih vprašanj. Velika Britanija želi sodelovati samostojno, ne kot članica ECSS. Razvite dežele, zlasti ZDA, nadržane s politiko polarizacije odnosov med državami v razvoju, ki razpolagajo z nafto in s tistimi, ki so žrtve podražitev nafte, naprej organizirano pritiskajo na države v razvoju in nevrščene dežele. Toda Kissinger je spoznal, da je njegova politika »trde

Nujnost odločne, nenehne akcije

Predsednik Tito, na četrti konferenci nevrščenosti v Alžiru, septembra 1973: »Nevrščene dežele ni samo vest našega obdobja, temveč realno upanje človeštva, močan dejavnik v mednarodnih odnosih, ki zahteva stalno, odločno in organizirano akcijo nevrščenosti. Nevrščene dežele se zavzemajo za konstruktivno mednarodno sodelovanje in so pripravljene prevzeti svoj del odgovornosti in obveznosti.«

Predsednik Tito na konferenci o evropski varnosti in sodelovanju v Helsinkih, avgusta 1975: »Čedalje bolj je prisotno spoznanje, da sodobni pogoji in potrebe znanstvenega, tehnološkega, gospodarskega, družbenega in kulturnega razvoja nujno zahtevajo zblizevanje in združevanje; samo združeni narodi lahko rešujejo čedalje večje probleme človeštva. Ukrepiti moramo nenehno in hitro, toda z dolgoročno vizijo, ker živimo v obdobju dinamičnih gibanj, ki odpirajo nove razsežnosti in možnosti.«

roka« na aprilskem »trojnem sestanku« še bolj utrdila enotnost nevrščenosti dežel in držav v razvoju, poleg tega pa so tudi nekatere druge razvite dežele približale svoja stališča zahtevam držav v razvoju.

Sestanek predsednikov držav ali vlad »velike šestice« v Rambouilletu je pokazal, da se udeleženci sicer strinjajo z diagnozo boleznih svetovnega gospodarstva, ne pa tudi z zdravimi in lastni s tem, na čigav račun naj bi zdravlila uporabili. Pariški »Le Monde« opozarja na nevarnost oblikovanja »direktorija šestih«, ki bi se redno sestajal in odločal o najpomembnejših ukrepih ali jih izsiljeval na mednarodnih konferencah in zasedanjih.

Predsednik Ford je bil na sestanku v dokaj ugodnem položaju, saj je gospodarstvo ZDA v tretjem četrtletju letos doseglo povečanje gospodarske rasti za 11,2 odstotka, medtem ko je gospodarstva rast Velike Britanije minus 6 odstotkov, ZR Nemčije minus 2 odstotka, Japonske plus 2 odstotka, Italije plus 3 odstotka, Kanade plus 1,7 odstotka, Francije pa natanko plus 1 odstotek. Ohenem je ostala peterica

obtožila Forda, da je s politiko presežka v trgovinski bilanci zaviralno vplival na napore za lažje in stabilnejše ali recesije drugih zahodnih dežel. Medtem ko je bil trgovinski primanjkljaj ZDA lani 5,9 milijarde dolarjev, pričakujejo, da bo letos še skoraj 11 milijard dolarjev. Tolikšen presežek ZDA pomeni ustrezen primanjkljaj pri njenih trgovinskih partnerjih, in to ne samo držav v razvoju, pač pa še posebej zahodnoevropskih razvitih dežel in Japonske, katerih izvoz opreme in transportnih sredstev na trg članic OPEC se je zmanjšal. Napovedi za leto 1976 so manj ugodne. V ZDA pričakujejo, da bo stopnja rasti do 3 odstotka, od drugih razvitih zahodnih dežel pa bo le Japonska verjetno dosegla šestodstotno rast.

Skupna deklaracija, objavljena po sestanku »velike šestice«, potrjuje, da so vodine zahodne dežele sklenile obstoječo krizo urejati predvsem s klasičnimi recepti, kar nasprotuje sklepom sedmega posebnega zasedanja GS OZN, ki zahtevajo radikalne spremembe z uvedbo novega sistema mednarodnih gospodarskih odnosov. Navzile številnim nasprotjem, ki jih ni bilo mogoče odpraviti zaradi bistvenih različnih interesov, so vendarle dosegli soglasje o nujnosti skupne akcije za premostitev krize; zlasti to velja za skupni boj proti inflaciji in rastoči brezposelnosti.

Napori so usmerjeni k spodbujanju mednarodne blagovne menjave, s posebnim poudarkom na menjavi s socialističnimi deželami, proti uvajanju novih zaščitnih ukrepov ter za krepitev monetarne stabilnosti. Čeprav še niso znane podrobnosti, so potrdili, da je prišlo do zblizanja do sledi docela nasprotnih stališč med predsednikom Fordom in d'Estaingom o večji stabilnosti dresnih valutnih tečajev. Francoska vlada ne vztraja več pri zahtevi za vrnitev na trdne valutne tečaje, ameriška vlada pa se je obvezala, da bo vodila »razumnejši« dolarški politiko, ki naj ne bi v tolikšni meri kot doslej ogrožala konkurenčnost njenih zahodnih partnerjev.

Tako je torej razmerje med pred pariško konferenco o mednarodnem gospodarskem sodelovanju, na kateri bodo predstavniki razvitih in držav v razvoju v štirih delovnih komisijah razpravljali o ukrepih za premostitev sedanjih gospodarskih zagat v svetu. Nedvomno bi ustvarjalni dialog in pripravljenost razvitih držav na popuščanja, ki bi pripevala k demokratizaciji gospodarskih odnosov v svetu, močno pripomogla k ugotovitvi poti iz sipe ulice, v katero je zasedel svet. Ohenem pa bi tverno ozračje na pariški konferenci, kjer bo sodelovala tudi naša država, pomenilo tudi precejšen korak za ustvaritev novih, pravičnejših gospodarskih odnosov v svetu.

Dr. Stane Pavlič

Odrinjena zgodovina

O Petru, ki je trideset let tajil

Preteklost predsednika svobodnjaške stranke buri Avstrijo

Nekaj dni pred volitvami v avstrijski parlament 5. oktobra je vodja Zidovskega dokumentacijskega centra na Dunaju, inženir Simon Wiesenthal — »lovec na vojne zločince« — postal predsedniku republike dr. Rudolfu Kirchschlägerju zaupne, obsežne podatke o preteklosti voditelja ene avstrijskih strank. Stiri dni po volitvah, sta za vsebino sporočila zvedela Avstrija in svet: Simon Wiesenthal je v televizijskem dnevniku ORF sporočil, da je nekaj tednov prej, pri pregledovanju nacističnih dokumentov »slučajno« našel na seznam osemindvajsetih kandidatov za oficirski tečaj, izbranih novembra 1942 med pripadniki 1. pehotne brigade SS. Med njimi je tudi ime tedanjega podoficirja 10. polka brigade Friedricha Petra, v civilnem življenju strokovnega učitelja, danes predsednika svobodnjaške stranke Avstrije (FPÖ) in že dvajset let čla v zveznega parlamenta.

Trideset let pozneje

Dejstvo, da je Friedrich Peter doživel konec druge svetovne vojne kot poročnik (Obersturmführer) 2. oklepne divizije SS »Das Reich«, je v Avstriji obče znano. Svoje esesovske preteklosti, za katero smatra, da je bila zgolj častno izpolnjevanje vojaške dolžnosti za obrambo domovine (Nemčije, ne Avstrije), se nikoli ni odrekel. V intervjuju za »Wiking-Rufe«, glasilo bivših esesovcev v Zvezni republiki Nemčiji je dejal: »Ne štejem se v ti-

ste kroge, ki naj bi jih bili izsilili in prisilili, temveč izjavljam tudi danes, da sem vstopil v SS prostovoljno.« Bil je oktobra 1956, ko je pomagal ustanoviti iz dotedanjega pribežališča »bivših« ljudi Zveze neodvisnih (Verband der Unabhängigen), za katere v demokratičnih strankah ni bilo prostora novo stranko: svobodnjaško (Freiheitliche Partei Österreichs).

Za boljše razumevanje razpleta naše zgodbe je treba povedati, da so bile po vojni dovoljene v Avstriji le tri stranke: socialistična (SPÖ), ljudska (ÖVP) in komunistična (KPÖ), nosilke demokratične obnove Avstrije in do podpisa državne pogodbe leta 1955 tudi članice vladne koalicije, ki se je z izločitvijo komunistov kmalu po podpisu pogodbe razšla. Pogodba nalaga Avstriji, da si bo »prisrdevala« izločiti iz političnega, gospodarskega in kulturnega življenja vse sledi nacizma. Toda — kam s 538.000 registrirani nacisti?

Anketna komisija britanskega parlamenta je leta 1946 ugotovila, »da se je razumski in duševni strup nacizma globoko zarezal v zavest Avstrijcev in podzavestno postal del moralnega sestava celo med tistimi, ki se imajo za najbolj zagrinjene protinacistične.« Dejstvo je, da je bila denacifikacija v Avstriji nedosledna: z zakonom leta 1949 so dovolili nastop na volitvah vrsti nacistov, leta 1957 pa jim je bila izrečena dokončna amnestija. Vzporedno s tem sta ljudska in socialistična stranka velikodušno sprejemali v svoje vrste bivše nacistične, za »neuporabne« pa si je, socialistični notranji minister Oskar Helmer izmislil Zvezo neodvisnih, prednico »svobodnjakov«.

Poslej je minilo trideset let, preteklost se umika v ozadje (s čimer pa ni rečeno, da tudi vsa stara miselnost in njeni nosilci), toda občasi izbruhni

opozarjajo, da še ni dokončno premagana. V takšnih okoliščinah tudi Friedrichu Petru, (in tudi drugim, denimo, korosemu esesovcu Öllingerju, ki ga je kancelar Kreisky leta 1970 postavil za kmetijskega ministra in ga potem moral spet odstaviti, čeprav ga je nadomestil »samo« z bivšim članom nacistične stranke Wehsom) nič ni zapiralo poti v politično kariero, tako uspešno, da bi bil utegnil postati celo podkancelar ali vsaj minister v tretji Kreiskyjevi vladi, če bi volitve 5. oktobra letošnje izpadle, ki bi pričakovani — le z relativno večino socialistične stranke. Pričakovana »mala koalicija« socialistov s Petrovimi svobodnjaki je sprico absolutne večine odpadla, a tudi to je morda dobro povedati, da bo zgodba bolj umljiva.

Morilska brigada

V začetku aprila 1941 je Himmler ustanovil v okviru oborožene SS (Waffen-SS), operativnih čet nacistične stranke kot osebnim poveljstvom Himmlerja, toda dodeljenih za naloge na fronti enotam redne vojske in postavljenih pod poveljstvo Wehrmachta, se čete za posebne namene. V nasprotju z borbenimi enotami SS so bile te podrejene neposredno Himmlerju, piše zgodovinar Heinz Höhne v knjigi »Red pod mrtvaško glavjo.« Himmler je večino teh standard razvrstil v pehotne in konjeniške brigade... in jih poslal za fronto: nad Zidom in partizane.« Med njimi je bil tudi 10. polk 1. pehotne brigade.

Natanko vodeni operativni dnevnik brigade poroča 4. avgusta 1941: »Očiščevalna akcija v Ostrogu, Kuniu in Radoschcu. Rezultat: ustreljenih vsega 1385 ljudi. Od tega Zidov 1384. Partizan: eden.«

FRIEDRICH PETER: »Kot mlad človek sem izpolnil svojo vojaško dolžnost pri SS in kot vojak skušal opravi svojo nalogo po najboljši vesti.«

12. avgusta 1941 ob Pripetu: »Zganjanje žensk in otrok v močvirja ni uspelo kot bi bilo treba. Močvirja niso bila dovolj globoka, da bi utonili...«

15. septembra 1941: »Do 14. 9. pripeljali vsega 15 ujetnikov, 7 partizanov in 437 Zidov ustreljenih. Lastnih izgub ni.«

Opt na nesporni operativni dnevnik in na odkriti seznam kandidatov za oficirski tečaj je Simon Wiesenthal obtožil Friedricha Petra, da je trideset let trdil, da je bil samo član oborožene SS, temveč da je že poprel, leta 1941 in 1942, služil v 10. polku 1. pehotne brigade SS, ki je v »očiščevalnih« akcijah »za fronto« v Belu Rusiji sistematično uničila desetisoče Zidov, »Giganov, banditov in pomagačev banditov.«

Predsednik »svobodnjaške stranke« in zvezni poslanec Peter je moral priznati, da ni bil član SS šele od leta 1941, temveč da je že 1. februarja 1938 postal član ilegalne (avstrijske) Hitlerjugend, 9. novembra pa se je prostovoljno včlanil v splošno SS (dan pred zglasno »Kristalno nočjo«, največji pogromom proti Zidom), da je bil od poletja 1941 in do pozne jeseni 1942 podoficir zglasne brigade — o kakršnihkoli represalijah nad civilnim prebivalstvom pa noče nič vedeti: »Izpolnjeval sem le svojo dolžnost.«

Za zasluge pri izpolnjevanju teh dolžnosti je bil Peter odlikovan z železnim križem 2. stopnje, njegova brigada pa je bila angažirana v tem času pri »čiščenju« zaledja za vzhodno fronto. Po petnajstih mesecih je bil hitreje kot so določali predpisi, poslan na oficirski tečaj.

Vendar Wiesenthal poudarja: »Nobenega konkretnega dokaza nimam, da se je Peter udeležil katerekoli vojaške valne akcije. Predloženi material ne zadostuje za sodni pregon...«

»Zadeva Wiesenthal«?

Toda, če Wiesenthalu Petru ni dokazal — kljub napovedim o novih materialih — osebnih zločinov razen članstva v organizaciji, ki je bila obsojena kot celota za zločinsko in prikrivanje obsežnih dejstev, ki kažejo, da bi bil lahko osebno sodeloval pri zločinih nad nedolžnimi ljudmi v Belu Rusiji, tudi Peter obtožb z ničemer ni ovrgel, pa tudi nobenih sankcij zoper Wiesenthala ni sprožil. Proglasil ga je zgolj za »človeka, nevarnega za svobodoljubno, demokratično pravno državo, ki se nedopustno in samovoljno postavlja tej družbi za sodnika. Wiesenthal da je slab Avstrijec. Zaradi žaljenja časti je tožil neka časniki, sicer pa se je podal pod okrilje zveznega kancelarja, šefa socialistične stranke, dr. Bruna Kreiskega.

Kreisky je prešel že dan po Wiesenthalovih odkritjih na televiziji v frontalni napad z ostrino, kakršne ni so pričakovali; težkoče spora se je naglo prevrnilo s Petra in njegove preteklosti na Wiesenthala in njegovo dejavnost.

Da, če se izkaže, da je Peter resnično kriv zločinov ga mora zgrabit zakon z vso ostrino, je rekel Kreisky. Toda: Šef svobodnjaške stranke mu je dal častno besedo, da nikoli ni sodeloval pri eksekucijah. Kar pa zadeva Wiesenthala, je delal kancelar na internem pogovoru s tujimi dopisniki, gre za »politični spor, če ima človek, ki je po mojem mnenju agent, ki uporablja mafijaške metode... pravico odločati o avstrijski politiki... Nikar naj ne igra vloge vesti, kajti to ne more biti, za to je v njegovi preteklosti to in ono nerazčiščeno...« In če ga bo Wiesenthal tožil kot napovednik, naj kar na sodišču da se bo marsikaj razjasnilo. Wiesenthal mora izginiti s političnega prizorišča.

Na kaj je cilj kancelar ni jasno, morda na nekatera, nezadostno pojasnjena poglavja Wiesenthalovega življenja, posebej od 1940, ko je po paktu Ribbentrop-Molotov ostal pod sovjetsko zasedbo v Lvovu, tam do konca študijske tehnike in tam tudi do čaka leta 1941 nemško okupacijo, priložno delo in taborišča smrti. Toda — to so zanj domnevne dejstva pa je, da »lovec na vojne zločince« nima nasprotnikov samo med bivšimi nacisti.

Nobena skrivnost ni — med drugim — da se antifašisti Kreisky in antifašisti Wiesenthal, oba Zida, eden socialist in drugi član ljudske stranke, že dolgo le težko prenašata. Kje so globlji razlogi? Morda v različnem pojmovanju življenja, morda v političnem pragmatizmu Kreiskega, diametralno zoperstavljenem nepopustljivosti Wiesenthala?

Vsekakor je iz »afere Peter« nastala cause célèbre, ki je presegla vse okvire, iz katerih se je spočela in se

sprevrgla v burno razpravo o svobodi ukrepanja šefa vlade, o žividstvu in Izraelu in ne nazadnje o pojmovanju avstrijske zgodovine.

Resnica je, da si le kancelar židovskega porekla lahko privoščijo takšne politične »bravure« kot si jih je Kreisky ravno v zvezi z bivšimi (ali pritajenimi) nacisti: od tega, da je spustil zbiralnico »bivših« FPÖ, v politične salone, od koder z vso odločnostjo še zmeraj izključuje komuniste, da si je dovolil vrsto ministrov z nacistično preteklostjo, in da se mu zdi pripadnost moraliskri brigadi združljiva z najvišjimi političnimi funkcijami; toda človek antisemitizma, ki se je vsul nanj z vseh, tudi manj verodostojnih plati, se mu zares prilaga toliko kot »poskusnemu kuncu vivisekcij« (Bruno Kreisky).

Vendar je prav ta zven kritik, ki so segle daleč čez meje, v Izrael je odhitela ugledna dvojica: Benja, šef sindikatov in dunajski župan Gratz, kot kaže ne brez uspeha; tudi tam Wiesenthal nima samo prijateljev, ušal njegovo hitro. Pravi Kreisky: Wiesenthal ne bo. Toda zgodba še ni končana.

Kaj pa Tartuffe?

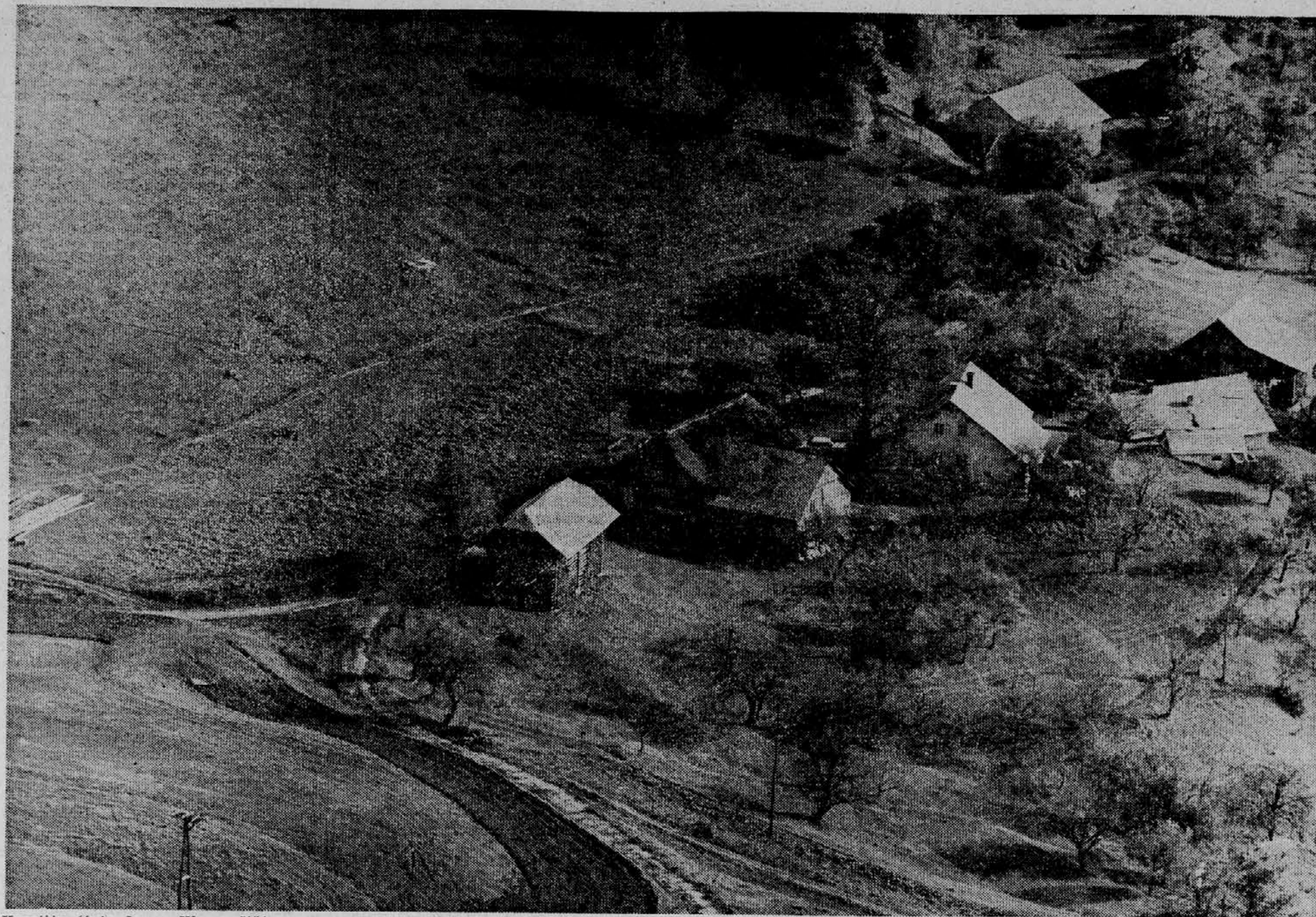
Dokazov, da ima Friedrich Peter krvave roke, ni. Tega ne trdi niti Simon Wiesenthal. Nikakor pa ni treba dokazovati, ker je dokazano, da je bil pripadnik moralne emote in težko je dvomiti, da za njene akcije prostovoljec Peter ni vedel. Nesporno pa je tudi, da ga te okoliščine diskvalificirajo kot šefa opozicijske stranke in partnerja avstrijske vlade.

Toda ni odstopil Peter, vsaj zaenkrat še ne: narobe, njegov namestnik, koroski poslanec Scrinzi (tudi bivši nacist) je bil prisiljen odločiti vse funkcije v stranki, ker je od vseh vodilnih »svobodnjakov« najbolj odkrito predlagal svojemu predsedniku časten umik zaradi koristi stranke, pa tudi zato, ker je predstavnik krmla, ki nagiba k povezavi »svobodnjakov« z ljudsko stranko.

Kaj pa Tartuffe — Peter? Vodja stranke in njenega »liberalnega« krila, ki zagovarja sodelovanje s socialisti, ima zaradi odkritja o svoji preteklosti sicer hudo rdečo črta, a tudi vsaj podpora mogočnega kancelarja — vsaj do prihodnjega zapleta. Ko se zaključuje poglavje Kreisky — Wiesenthal, se šele začnejo notranje razčiščevanje med »nacionalnim« in »liberalnim« krilom v FPÖ. Ali bo za Petra izid ugoden, ni tako gotovo — za malo stranko je pač težko breme. Tretji, ljudska stranka, ki je do zadnjega modro molčala, pa si še mane roke.

To pa je tisto, kar je spravilo Kreiskega v takšno hito, da je presegla vse meje: da si je Wiesenthal, član ÖVP, za svoja razkritja izbral najbolj kritični trenutek — tik pred volitvami — in kot deus ex machina posegel v daljnosežne načrte šefa stranke za leto 2000 — Bruna Kreiskega.

Jaka Stular

Kmetije (foto Janez Klemenčič)

Ravenske izkušnje

Gorske kmetije ne bodo izumrle

Preusmerjanje s krediti in z lastnimi pobudami

Tu, na kmetiji bom vztrajala, pravi Marjeta Kupec, po domače Jeklova, ki ima najvišje ležečo kmetijo v občini Ravne na Koroškem. Po natančnih meritvah naj bi bila le za malenkost višja kmetija Antona Ošepa, ki pa sodi pod Solčavo. Tista je menda najvišja v Sloveniji. Vrh Marjetinih nji sega do 1331 m nadmorske višine, gozd pa celo do 1600 m.

Marjeta Kupec ureja hlev, za kar je dobila kredit pri KZ Prevalje. Pri kreditiranju pa zadruzi ne gre morda za rekord najvišje kmetije — njena dejavnost je usmerjena tako, da kmetije, ki jih je še moč rešiti, ne bi izumrle. Doslej je pomagala preusmeriti že okoli 200 kmetij. Najvišja, že urejena, je v Topli na 1200 m nadmorske višine, last Ivana Kočnika. Večina že urejenih kmetij pa je na okoli 600 do 800 m nadmorske višine.

Za pravilno oceno, kaj pomeni teh 200 preusmerjenih hribovskih in visokogorskih kmetij, si je treba na drobnejše ogledati razmere v občini Ravne na Koroškem, kjer pospešuje kmetijstvo KZ Prevalje. Ko je zadruza pripravljala srednjeročni program razvoja kmetijstva do leta 1975, je bilo v vsej občini le še okoli 2000 ljudi, ki so živeli in delali na kmetijah. Zasebne kmetijske zemlje je bilo po popisu 1971. leta 4259 ha, gozda pa 8045 ha. Kmetov, ki jim je bila polgovatna gospodarska dejavnost kmetijstvo in gozdarstvo v lastnih gozdovih je bilo 331, 120 drugih kmetij pa so ocenili še za take, ki bi jih lahko preusmerili in uredili za večjo proizvodnjo. Po prvem srednjeročnem programu naj bi preusmerili približno polovico kmetij, drugo polovico pa do leta 1980.

Za usmeritev predvidene kmetije imajo povprečno manj kot 10 ha kmetijske zemlje in približno dvakrat toliko gozdov. Torej ne gre le za velike kmetije. Kmečkega prebivalstva je zdaj le še okoli 1800. Vzhle temu srednjeročni program preusmerjanja kmetij uspešno usmerjujejo, 200 jih je že usmerjenih ali bodo kmalu urejene. Letos je zaprosilo za kredit pri zadruzi 60 kmetov in so ga tudi vsi dobili. Zahtevke za kredit pri mednarodni banki pa je vložilo, seveda preko svoje zadruge, 41 kmetov. Kmetijski pospeševalci pri zadruzi menijo, da bo tudi v prihodnjih letih lahko dobilo kredit za preusmerjanje kmetij vsako leto po 60 kmetov. Tako bodo z drugim srednjeročnim programom zajeli v glavnem vse predvidene kmetije za preusmeritev.

»Pri zadruzi ni težko dobiti kredita,« je povedal Stanko Šipek, kmet v

Sentanelu, »le odločiti se je treba za investicije. Pred leti pa ni bilo tako. Tri leta sem bil na delu v Nemčiji, da sem si lahko kupil nekaj kmetijskih strojev. Doma, na posestvu, pa se je morala zato bolj mučiti žena z otroci. Zdej je že veliko lažje.«

V hlevu na Šipkovi kmetiji je 7 krav, 3 breje telice in 5 telet. »Kmalu bo 10 krav,« se veseli gospodinja. Gospodar pa pove, da jih bodo redili morda še več. V preurejenem hlevu bo v eni vrsti 12 stojišč za molznice. Teleta in mlajša živina za plemo bodo na drugi strani. Zdej obdrži vsa teleta od svojih krav. Najboljšo mlado živino bo obdržal, da bo lahko odprodal starejše krave.

Njegova kmetija meri 10 ha njiv in travnikov. Če bo redil 15 odraslih goved, bo prišlo poldrugo govedo na hektar obdelovalne zemlje. Kmetijski strokovnjaki pri zadruzi menijo, da je z dobrim gnojenjem in negovanjem travnikov, s pašno košno rabo travinja in s pridelovanjem silaže na poljih moč rediti tudi dve govedi na 1 ha. Šipek pa ni le živinorejec. Ima travniški sadovnjak, v katerem nabere ob dobri letini toliko sadja, da iztisne 12.000 do 13.000 litrov sadjeva. Seveda bi raje prodal sveže sadje, pa ni dovolj kupec. Tudi če ga zapelje v dolino, ne, ker se delavci v dolini prej založijo s sadjem, ki v dolini prej dozori. Liter sadjeva pa proda po 2,50 do 3 din, če ga zapelje delavcem na dom. Tudi takemu dohodku se ne more odpovedati. Pod sadnim drevjem pa še prideluje krmno za živino, saj je nasad zelo redek.

Seje tudi nekaj žita za domači kruh. Sejal ga bo še naprej, kajti prihodnje leto želi del hiše preurediti za kmečki turizem, nekaj pa bo še dozdil. Kredit za to so mu že obljubili.

Ali s tolikimi dejavnostmi na kmetiji ni preveč dela? »Seveda je veliko dela,« pravi gospodinja, »tudi izdatkov imamo veliko. Štirje otroci hodijo v osnovno šolo. To veliko stane. Dva sta še manjša. Eden pa je mehanik in eden na delu v Nemčiji.«

Pri taki družini ni treba razmišljati o nasledniku na kmetiji. Če se bodo otroci zgleovali po podjetnosti svojih staršev, se bodo morda še težko spoznavali, kateremu naj bi drugi prepustili kmetijo. Takrat bo že sodobno urejena in veliko donosnejša, kot je zdaj.

Na večji strmini je posestvo Ivana Kumpreja.

»Kmetijske zemlje je 9 ha, dela pa je veliko več kot na ravni,« pravi gospodar. »S traktorjem ni varno orati. Tudi krmno je težko zvoziti do hleva.« Vzhle temu se je odločil za rejo živine. Drugega kmetu ne kaže. Veliko, staro hišo pa je preuredil še za kmečki turizem. Na strni kmetiji je

težko brez dodatnih dohodkov. Kadar je sušno leto, je krmne malo, ker ob nalivih voda hitro odteče, ne da bi dovolj navlajala suho zemljo.

Vzhle temu se je odločil, da bo kmet. »Nekaj let je bil delavec v železarni Ravne. Z zasluzkom je začel preurejati hišo za kmečki turizem. Pred devetimi leti je pustil tovarno in se posvetil le kmetiji. Na kmetiji sta tudi sin, ki je končal šolo za kmetovalce, in hčereka, ki skrbi predvsem za goste.«

Kmetijo preusmerja s krediti. Prvega je dobil 1968. leta, ko je pogorel hlev. Takrat se ne za preusmeritev, ampak pri hranilno kreditni službi, ki je pri KZ Prevalje delala neprekinjeno. Hlev je urejen. Če bo za živino dobro kazalo, ga bo morda pozneje še dozdil. Ima tudi najpotrebnejše kmetijske stroje, zaradi velikega nagiba zemljišča pa jih ne more dovolj uporabljati. Veliko dela je treba opraviti ročno ali s preprostejšimi pripomočki.

»Dela in osebnih dohodkov v tovarni in na sedanjih kmetiji ni moč primerjati,« je Ivan Kumprej odgovoril na vprašanje, kakšen je razloček med delavcem v tovarni, kar je sam izkusil, in med sedanjim kmetom. »So dobre in slabe strani. K delu v tovarni sem moral priti tudi pot, po eno uro v vsako smer. Vrnil sem se hudo utrujen. Vsi naši dohodki na kmetiji pa, če računam, da smo štirje odrasli, in četudi upoštevamo hrano, ki jo sami pridelamo, se le ne morejo enačiti z zasluzki v tovarni.«

Precej dohodkov imajo od kmečkega in tako imenovanega prehodnega turizma, ko postržejo le s hrano, ljudje pa ne prenočijo pri njih. Tako precej pridelek vnovično doma po ugodnejši ceni. A to še ni dovolj. »Človek mora nekaj čutiti do te zemlje,« je dodal. »Zaradi samega dohodka ne bi ostal na njej.«

V občini Ravne skupno vrednost letošnjih investicij na kmetijah cenijo na 4,5 milijona din. Polovica je bila pokrita s krediti hranilno kreditne službe in banke, drugo polovico pa so vložili kmetije. Njihovo podjetnost podpirajo z regresi iz občinskih sredstev in iz prispevkov delovnih organizacij po posebnem družbenem dogovoru. Zato ne manjka kmetov, ki se odločijo za preusmeritev kmetije in hkrati zbero tudi dovolj sredstev za lastno udeležbo pri investicijah.

Med prvimi kmeti, ki so se odločili za preusmeritev, so bili gotovo taki, ki so imeli večje dohodke in zato več sredstev za lastno udeležbo. Ali se še ne zatika pri tistih, ki ne bi zmogli lastnega deleža?

»Taka delitev kmetov ni točna. Prihodnje leto bo gotovo zaprosilo investicijski kredit toliko kmetov kot letos. V lastno udeležbo se vsteje

tudi ves material in delo, ki ga sam prispeva. Če upoštevamo vse to, navadno ne zaprosijo niti polovico predračunske vrednosti investicije,« razlagajo kmetijski pospeševalci pri KZ Prevalje. »Hlev je npr. vreden 200.000 din, pa ga preuredi s 50.000 din kredita. Večina kmetov preureja stare hleve, saj so na kmetijah že včasih imeli velike. Zato se ni bati, da ne bi bili kreditno sposobni. Nobenega poslanca ne zavrnemo.«

Postopno odločanje kmetov pa je ima neko osnovo.

»Veliko je odvisno od razpoložanja kmetov. Nekateri kmetije so se bali kreditov, češ zadolžiti se nikar. To so spomini na preteklost. Ko se prepričajo, da se za kreditom ne skriva nobena nevarnost, ne za njihovo lastnino, ne za samostojnost pri dobrem gospodarjenju, pa se opogumi jo še sami. Zakaj bi zaostajali za sosed, ki jim na urejeni kmetiji gre bolje? Odločijo se za kredit, da bi kmetijo hitreje uredili, kot to zmorojo le z lastnimi sredstvi. To pa hkrati pomeni, da so se odločili ostati na njej in jo skrbno obdelovati,« so razlagali kmetijski pospeševalci.

V občini Ravne ravninskih kmetij skorajda ni. Ravninski svet je le v dolini Meže, a tudi tu zelo ozek, saj nikjer ne preseže enega kilometra. Od tih se strmo dviga do vrhov Pece. Na jugozahodni strani Pece, na polbočjih ob Zgornji Koprivni, so najvišje slovenske kmetije. V Koprivni, Bistri in Topli je polovica vseh kmetij višje kot 1000 m nad morjem. Poleg samotnih kmetij na vrhovih pa so od doline navzgor zrasli tudi manjši zaselki.

Kmetije dopolnjujejo svoje dohodke iz kmetijstva z gozdarsko dejavnostjo, seveda v lastnih gozdovih, in kmečkim turizmom. Najvišja kmetica, po domače Jeklova, ima tudi gostilno, ureja pa hlev, čeprav je zdaj brez gospodarja. Tako je kmečka podjetnost. In le tako je moč razumeti, da se bo na okoli 4000 ha skupne kmetijske zemlje, last zasebnikov v občini Ravne preusmerilo in sodobno uredi lo več kot 400 kmetij.

Kaj želijo doseči s tem? Okoli 7 odstotkov kmečkega prebivalstva — toliko ga je zdaj v ravenski občini, morda ga bo pozneje še manj — bo pridelilo veliko več mleka in goveje ga mesa, kot ga bodo porabili vsi prebivalci. Ze letos, ko še ni povsem preusmerjenih niti polovica kmetij, skoraj krijejo domače potrebe. Te skrbi pa ne prepuščajo le kmetom, saj gre za koristi vseh občanov. Kmetov pa ne zadržujejo v hribih s socialnimi podporami, ampak jim pomagajo pri povečevanju dohodkov, da si tako izboljšujejo življenjske razmere.

Jože Petek

PISMO MOJEMU DELEGATU

Moj spoštovani poslušalec, ne zamerite mi vulgarno vprašanje: ali se vas kdaj poloti pomislek, da bi vas kje nabili?

Glejte, mene je na vsem lepem postalo strah. Odkar sem se odpravil spraševati k neposrednim proizvajalcem širom po naši deželi, za koliko jim je po novem lažje, samo še čakam, kdaj me bodo s palico po riti. Povem vam, nekoč bom privekal domov. Najhuje pa bo, ker svojim dobrim urednikom, ki prelijejo galone tiskarskega črnila za skorajšnje zmago stabilizacije, ne bom mogel povedati ničesar, le zahlipal bom v brado. Da, bojim se celo, da bi morda koga ugriznil.

Torej, v dno duše razžaloščen, ker med dosedanjimi obiski nisem mogel zapisati nič spodbudnega o razbremenjevanju gospodarstva, nič takega, da bi se z večjim zagonom poprijel mogočno kantato o skorajšnji izgradnji vse presežne vrednosti dela v roke neposrednim ustvarjalcem, sem se odločil vprašati se pri najuspešnejših: pri elitnih predstavnikih lesne industrije. »Če ti ne bodo znali povedati nič veselega,« sem menil, »ko polovico svojih izdelkov prodajo zahodnemu svetu za trdno valuto, potem je z našim razbremenjevanjem nekaj narobe.«

»Posebej me zanimajo, kako ste se izkazali v teh pomembnih dneh, ko bijemo boj za sleherni devizni groš?«

»Stiskamo zobe,« so stisnili iz sebe. »Pa veš, zakaj jih stiskamo? Da ne bi komu kaj zabrusili v zobe.«

»Živci!« sem rekel razumevajoče in se omenil, da je pač težko biti non-stop enak z najboljšimi na svetu.

»Kaj enake so poskočili: »Mi moramo biti boljši. Boljši kot najboljši! Boljši kot vsi skupaj in vsak zase, kajti mi nimamo proti sebi samo tuje konkurence, temveč tudi naše domače zaviratelje.«

»Kakšne zaviratelje?« sem osupnil.

»No, našo lastno birokracijo. Našo zanikrnost. Našo upravo nesposobnost, če se temu še lahko reče nesposobnost. Naše v nebo upijajoce ostarje, čemur se ne moremo nikoli ogniti, čeprav vsi v en glas opozarjamo, pravočasno, ko še ni škode...«

»Tovariši, pomenimo se vendar kulturno,« sem dvignil roko: »Seveda so tu določene težave in posebne okoliščine deviznega primanjkljaja, ki so spet posledica spleta posebnih okoliščin od kdaj prej, kar vse je objektivno pogojeno...«

»Ali veš, kako smo pljunili v roke?« No, kako smo pljunili v roke? To me prekinili, čeprav ni bilo nikjer videti nobenega pljunka: »Pa ti pride sek, uredba o znižanju izvoznih premij (koniec preteklega leta, ko smo ravno najbolj glasno začeli podarjati potrebo po večjem izvozu), in še, sek, za 4 odstotke povečana carinska taksa... Kot strela z jasnega. Pa smo se lepo, dinarček za dinarček, obrisali pod nosom za tisto, kar smo privarčevali (pol milijarde starih denarjev)... Tako, mimogrede. Pa gospodari dolgoročno in perspektivno...«

Skušal sem razviti misel, da je vsak kirurški poseg pač boleč, da pa je bil najbrž tudi ta mujen, kot je nujnega še marsikaj, kar moramo nalagati na pleča gospodarstva, ker drugih pleč, na katere bi lahko naložili, pač ni. A tudi na tem področju se še kažejo perspektive ugodnejših premikov.«

»Ampak mi ne moremo našim kupcem poslati premikov! Ne moremo jim reči: počakajte, se že dogovorimo, se malo, pa bomo pritisnili štampiljke in potem, če bog da in če ne bo spet česa zmanjkalo ali ne bo spet kaj odpovedalo, bomo poglgnili stroje... Oni hočejo blago po dogovoru, nič drugega. Sklicujejo se na pogodbo. Prav zdaj je treba skleniti nove pogodbe za prihodnje leto pa še tega ne vemo, kaj nas čaka do konca tega leta, kaj šele, kako bo drugo leto...«

Glede tega imajo proizvajalci po svoje prav. Njihovi poslovni partnerji na tujem ne kažejo volje, da bi se prilagodili našim navadam. Se na misel jim ne pride; mi pa jih zaradi tega ne moremo poklicati na zagovor in spraševati njihovo vest. Menim, da je slabost našega administriranja, objektivno vzeto, prav to, da tepe samo naše. Da je omejeno zgolj na državno območje in da se tako neumen predpis ne veje za nikogar drugega kot za nas. Naši proizvajalci so v tem, pogledu dejansko v neenakem položaju. Ja, ko bi mogli kdaj pa kdaj izvoziti vsaj kak čisto majhen predpis tudi za druge, o, potem bi se šele videlo, kdo je zares sposoben. Spoštovani, si laho predstavljate zbežane industrialce iz Kalifornije, Kufsteina, Okinave, Vairova, Tolmezza, od vsepovsod, kako se zgrinjajo v Beograd, kako čakajo v vrsti na hodniku zveznega sekretariata za zunanjo trgovino in naprej, po stopnicah in po ulici.

Kneza Miloša proti ulici Slobodana Penzeča-Krcuna... Vse letalske družbe bi se vrgle na organiziranje posebnih čarterskih polotov za poslovne ljudi, ki bi po

petkrat na teden z vsega sveta leteli v našo prestolnico po kakšno soglasje ali potrdilo. (Moj grozno firme bi svoje predstavnike pošiljale s avtobusi, z ladkami po Donavi ter s posebnimi vlakci)... Nedvomno bi tudi naši delovni ljudje razumeli, kolikšno odgovornost si je naprtila zvezna administracija, pa bi zato tovarne štampiljk noč in dan izdelovale nove žige v latinici in cirilici; papirna industrija bi zavila deželo v bale papirja; vse tiskarne bi tiskale v treh izmenah samo še formularje; glede kolekov bi brčkone brez težav dosegli medrepubliški sporazum, da je treba sprostiti uvoz, ker domača proizvodnja ne more več kriti potrebe; celo vselej hladnokrvne uradnike bi doletelo, da bi jih plačali po učinku: toliko in toliko za vsak kilometer podpisov... Kaj bi bilo vse to v primerjavi s tistimi 500 ali 600 vlogami, kot jih zvezi sekretariat sprejema na dan doslej? Nič od nič.

»Če bi bila podjetja tako slabo organizirana, kot so pristojni zvezni uradi, bi se že zdavnaj vse ustavilo,« so me zadržali iz pramišljenja moji jezni izvozniki. »Samo pomislite, šest dni potrebuje prošnja iz vložišča v ulici Kneza Miloša 26 do referentov petsto metrov stran, kjer jo potem uvrstijo med tistih tri tisoč nerešenih prošelj, ki čakajo do septembra...«

»...Našo vlogo rešujejo že od 15. septembra. Ko smo prišli posredovati, po sploh niso mogli najti...«

»...Kako da je to mogoče? Čisto preprosto: v vložišču vlog sploh ne oštevilčijo, ker jih je preveč...«

»... Čeprav je zvezni sekretariat za zunanjo trgovino 26. julija objavil v »Delu« obvestilo, naj predstavniki podjetij nikar ne prihajajo po soglasja osebno, ker bodo tako, kot je zapisano, ... omogočili UCINKOVITO in HITRO poslovanje služb sekretariata, ki bodo V ROKU 10 DNI po prejemu vloge rešile predložene zahtevke,« hodi vsak teden, iz meseca v mesec, čakati na tisti nesrečni hodnik, kjer ekonomistke iz vse države plečejo, ekonomisti pa si preganjajo čas z reševanjem križank. Doma pa jih potem čaka še težje pojasnjevanje delavcem za stroji (ki stoje ali ki se bodo vsak čas ustavili), da naj nikar ne izgubljajo potrpljenja, ker postopek glede potrebnih surovin teče... Da pa ima sekretariat objektivne težave, ker preprosto ni kos delu, ki si ga je ali ki so mu ga naprtili... Da je celo strojeplavica v zastanku za 14 dni, kjer že odobrene odločbe čakajo, da jih stikajo... Potem gredo strojkane odločbe spet nazaj na podpis... Nato morajo še iz te stavbe v ono drugo, odkoder jih končno najbrž spet šele po šestih dneh odpošljejo...«

Sele zdaj sem prišel do besede, da sem lahko rekel, da je pač treba računati s specifičnostjo naših razmer ter oddati vlogo dovolj zgodaj, ko je še čas.

Pod nos sem dobil kopijo dopisa: »Tu je vloga od 18. septembra — če ne bo rešena, bo propadla še naš izvoz na določeni trg! Kdaj bi bilo dovolj zgodaj? Pred pol leta? Pred trideset? Pred enim letom? In kaj sploh pomaga dovolj zgodaj? — ko pa na odločbi lepo piše, da zoper njo ni pritožbe! Je ni. Zvezni uradnik je nezmožljiv kot papež. Podjetju preostane samo postopek upravnega spora. Ampak saj to sploh ni več resno: prosim, predložiti od narodne banke potrjen izvozni zaključek, vse črno na belem, za izvoz na konvertibilno področje — pa uradnik, tisti nezmožljivi, zoper čigar odločbo ni pritožbe, po vrug veči kakšnem navdihu ali ključu odobri le 50 odstotkov ali samo 30 odstotkov potrebnega materiala... Kaj lahko še napravim? Se zaletavaš z glavo ob zid? Pri taistem sekretariatu pa si pred ne še tako dolgo moral podpisati obveznost, da boš povečal izvoz za 600 milijonov starih dinarjev samo zato, da bi lahko uvozil 13 milijonov vreden stroj... No, pa povečaj izvoz. Kako bi ga ti še bolj povečal?...«

Spoštovani tovariši delegat, vse bolj sem prepričan, da je edina prava pot — ne biti predober. Glejte, zanikrni se pol manj jeze. Glej razumni predpisi jih pol manj prizadenejo. Njihovo izgubo bo tako moral kdo pokriti, pa je potem vseeno, če je še malo večja. In kadar ni doslej izvozi niti prebita pare, lahko tudi izvoz, kot bi miglil, poveča za tistih zahtevanih 20 odstotkov — ter se tako ob splošni hvali vrstni med stabilizacijsko najbolj zaslužne. Zaradi njih in takih, naposled, tako se zdi, tudi sprejemamo večino udelež, ki so, gledano s te plati, povsem ustrezne... Neustrezno je samo to, da (na nesrečo ali srečo?) nimamo samo neustreznih podjetij.

Vaš zvesti Milan Maver

Iz Osrednje Azije na Daljni vzhod

Divji ptiči in mile strune

O Mongoliji, zlasti o politiki in kulturi

V Ulan Batoru so v čast jugoslovanske partijske delegacije priredili koncert, na katerem smo se lahko seznanili s mongolsko glasbo. S tradicionalno, ki jo odlikujejo presunljive melodije, pete s stisnjenim, grlenim glasom, in s sodobno, ki se zgleduje neposredno pri popularnih zahodnih vzorih. (Tu kot v drugih primerih je treba pod pojmom »zahoda« seveda razumeti sovjetski medij.) Spored je bil zbiranje sestavljen in je poleg pevskih in instrumentalnih vseboval še plesno folklorne, baletne in druge živopisne točke. Presenečalo je bogastvo kostumov. Pozornosti do gostov je bilo zaželeno z izvedbo dveh jugoslovanskih pesmi.

To bežno znanstvo z mongolsko glasbo in z njihovimi glasbeno kulturnimi prizadevanji smo lahko nekoliko poglobili na obisku v glasbeni soli. Marsikaj nas je impresioniralo. Prisostvovali smo baletni vaji, pogledati smo smeli v posamezne razrede, na koncu so nam v lastni dvorani, ki predstavlja kar lepo gledališče, priredili poseben nastop. Videli smo Solarko, ki je prebivala prve tipke po Berjerju. Videli smo, kako se igra na njihove stare instrumente, na nekakšno harfo in na nekakšno čelo. To je glasbilo, na katerem sta napeti dve struni iz žime. Lok izvajala iz njiju mamljivo pojocje glasove. Slišali smo izrjene pihalce in slišali smo tudi sedemnajst violinskih, ki so po vzoru znamenitih »skripalcev« iz Boljšoj teatra zaigrale priradbo Schumannovega Sanjarenja.

Sola je osemnaestredna in ima okrog 400 učencev. Od tega jih tretjina živi v šolskem internatu. Za pouk skrbi 50 učiteljev, od katerih jih je 30 prišlo iz Sovjetske zveze. Poučujejo šest nacionalnih in vse evropske instrumente. Obenem intenzivno gojijo ansambelsko igranje v najrazličnejših sestavah. Poučujejo seveda tudi petje in ples. Vsako leto pošiljajo po vsej deželi ekipe strokovnjakov, da odkrivajo glasbene talente. Solanje je popolnoma brezplačno. In na to solo smo se spomnili še pozneje, v Severni Koreji, kjer smo odkrili sistem »totalne« glasbene vzgoje.

Na koncertu, ki je bil omenjen v začetku, je med tako imenovanimi umetniškimi točkami nastopila tudi »ženska-kača«, ki je svoje telo zvijala in lomila z grozljivo perfektnostjo: umetnost in kulturo pojmujejo v Mongoliji zelo široko, čeprav po dobro razpoznavnih smehih. Pristojni funkcionar je v odgovor vprašanje o kulturnih ustanovah dejansko najprej našel cirkus. Ta cirkus stoji na lepem prostoru sredi mesta, dasi kajpada ni tako razkošen, kot je novi mskovski cirkus na Leninskih gorah.

Poudarili smo že, da premorejo vse glavne ustanove, ki pritečejo pojmu razvite nacionalne kulture. Bili smo v muzeju, kjer se nam je zdela zlasti zanimiva, bogata in originalna naravoslovna zbirka. Našli so nam knjižnice, domove kulture, znanstvene ustanove... Med stvarmi, na katere so ponosni, je gledališče. Tu igrajo Gorka, Čehova in Brechta, Schillerja in Shakespeara. »Kralj Lear« je menda doživel sploh največji uspeh, vsekakor ga imajo rajši kot »Romeo in Julija«. Kulturo širi tudi televizija: program, ki ga oddajajo 40 ur na teden, je deloma domač, deloma pa ga sprejemajo prek sovjetskega satelitskega sistema »orbita«. Na tisoč prebivalcev pride ta čas 20 televizorjev. Hvalijo se, da so narod solarijev. Začetku šestdesetih let so uvedli tletno obvezno solo, ki šteje danes 320.000 učencev, skoraj četrtino prebivalstva. Pri tem gotovo ni bistveno, da je eno sola v mestu in drugo sola na deželi. Se pravi tam, kjer otroci s starši čez leto potujejo za čredami in se šele na zimo zbirajo okrog prosvetnih središč. Civilizacija nezadržno prodira, taka je tudi splošna volja. Minevanje preteklosti, ki je vendarle trajala dolga stoletja in v njih ustvarila samosvoj, celosten tip življenja, pa zbuja tudi nostalgijo. V žimnatih strunah poje tako mlo in doneče hkrati, da je ni moč preslišati.

V Ulan Batoru, v pomenku za mizo, sem slišal stavek: »Veliko zla je prišlo iz Evrope«. Besede, izrečene mimo grede, niso zvenele kot obtožba, prej kot utrinek spoznanja o občin razmerah na tem božjem svetu. Mongolski rokoborci, preden se spopadejo, se zdaj plahutajo s pleci in z rokami kot divji ptiči. Metode njihovega treniranja pa so docela sodobne.

V ideološkem oddelku centralnega komiteja Mongolske ljudske revolucionarne partije sem poslušal zelo jasno razlago programa vzgoje novega človeka. Obsega štiri elemente. Prvo je politična vzgoja, ki predstavlja nekakšno okostje vsega izobraževanja. Drugo je delovna vzgoja, ki mora opirati na zasebnost in v celoti uveljaviti pogled na proizvodno delo kot na družbeno opravilo. Pri tem je seveda treba razvijati ustrezne delovne navade in dvigati raven tehnične izobrazbe. Tretje je odločen boj z ostanki preteklosti, kot so nacionalizem, religija in drobnolastniška mentaliteta. Zlasti nevaren je nacionalizem, ki

ga lahko zrablja sovražnik, se pravi Maova skupina. Zato je treba tembolj vcepjati in gojiti idejo proletarskega internacionalizma, idejo prijateljstva z bratskimi socialističnimi državami in v prvi vrsti s Sovjetsko zvezo. Četrto je kulturna vzgoja v ožjem smislu, kjer se nakazujejo še velike naloge, čeprav je bilo veliko tudi že doseženo.

V istem pogovoru sem zvedel, da šteje mongolska partija 60.000 članov, medtem ko je komsomolcev 200.000. V sindikate je vpisanih 300.000 ljudi. Med drugimi množičnimi organizacijami nedvomno igra vidno vlogo društvo mongolsko sovjetskega prijateljstva, ki šteje nič manj kot 160.000 članov. Slišal sem še veliko drugih podatkov izraženih v številkah in odstotkih. Med kulturne zanimivosti nedvomno sodijo informacije o razvitosti tiska. Osrednji dnevnik izhaja v povprečni nakladi 110.000 izvodov. Redno izhaja 85 periodičnih glasil. Knjig natisnejo na leto za 200 milijonov tiskovnih pol. Če malo pomislimo, je to kar veliko, čeprav nam je takšna metoda statističnega beleženja kulturnih uspehov nekoliko tuja.

Posebej mi je ostalo v spominu tisto poglavje panoramske razlage, ki je bilo posvečeno nalogam mongolske zunanjepolitične propagande. Rečeno je bilo, da so bili o tem prav v zadnjem času sprejeti važni sklepi. Na kratko povedano, gre za boj proti tujim, sovražnim idejam in za propagiranje pravega proletarskega internacionalizma, pri čemer tudi sama Mongolija ne more biti toliko v ospredju kot socialistični tabor v celoti. Glavna ost propagandne dejavnosti mora biti naporna zoper buržoazne poskuse, zoper oportuniste in zoper Maovo politiko. Razkrinkavati je treba »revizionizem in kult osebnosti«. Nenehno je treba kazati na povezanost življenjskih interesov Sovjetske zveze in Mongolije, saj je neposredni kitajski cilj, da bi »oslabili to prijateljstvo, spodbili avtoriteto Sovjetske zveze in zabili klin med bratski deželi«.

Med kitajsko kulturno revolucijo, se glasi pripoved, se je čez mejo kar uspal propagandni material. Za propagando in rovarjenje so skušali izrabiti tudi kitajske delavce, ki jih je bilo v Mongoliji tedaj še kakih deset tisoč. Maoisti so se posluževali raznih ilegalnih kanalov. Proti koncu šestdesetih let so sledili izgredi na meji. Hkrati se je stopnjevalo raznarodovanje Mongolov v Notranji Mongoliji. »To je bila tipična hanska politika, to da mongolsko ljudstvo že oddavna pozna kitajske metode.« Med kulturno revolucijo so bili kitajski napadi na mongolsko partijo kar se da direktni in grobo klevetniški, zato tudi niso imeli propagandnega efekta. »Zdaj so ubrali drugo taktiko. Zdaj napadajo Sovjetsko zvezo, njeno pomoč Mongoliji prikazujejo kot izkoriščanje, kot kolonializem... Toda naše ljudstvo jim tudi zdaj ne verjame.«

Nekoliko smo bili razočarani, ko smo po Ulan Batoru iskali spomnike. Najbrž so bila tudi naša turistična pričakovanja nekoliko abotna. Preiskali smo veliko trgovsko hišo, ki so jo zgradili nedavno, obiskali smo tudi tako imenovani diplomatski magazin in komisijsko trgovino. Povsod pa smo našli na isto skromno izbiro cenjenih posnetkov domače keramike in mavčnih odlitkov stare ritualne maske. Seveda smo si moral reči, da tam, kjer ni pravega tujkega prometa, tudi industrija spominkov ne more biti drugače kot v povojih. Pomanjkanje ponudbe okrasnih in umetniških predmetov pa smo si obenem lahko pojasnili s stopnjo materialnega in urbanega standarda, kakor tudi s smerjo dosedanjega razvoja v mongolski likovni in oblikovalski tvornosti.

Mongolsko slikarstvo, kar smo ga videli, je najmlajša datuma. Ta umetnost je, skupaj s kiparstvom in z rezbarskim, do revolucije žvela skoraj izključno v bogoslužne namene. Kako so bile te, na videz tako fantastično in eksotično razgibane podobe in forme, ki jih vidimo po templjih, v resnici toge, kanonizirane in jalove, smo dokončno spoznali šele potem na Japonskem, v svetlišču tisoč in enega Bude v Kiotu. Prav tako očito pa je v mongolskem narodu telesa prvinska oblikovalska moč. Ko so se ji v kulturni revoluciji tridesetih let odprla povsem nova pota, je razumljivo segla po najvišjih dosegljivih vzorih — po ruskih realističnih v Tretjakovski galeriji. Nemara se je njeno glavno geslo glasilo »dohitevi zamujeno«, kot se zakonito dogaja v podobnih zgodovinskih primerih nenadnega nacionalnega prebujenja. To je pomenilo naloge, čim hitreje vsrkati tuje znanje, s katerim pa so nujno prevzeli nekatere likovne formalizme — če o neizbežnem vplivu sosednje umetnostne ideologije niti ne govorimo. S tem nikakor ni rečeno, da se je mongolsko slikarstvo odpovedalo izvirnosti in avtoritoni izpovedi. Nasprotno, ta težnja je prisotna, le da se za zdaj, kolikor smo se vedla lahko presodili, na splošno izraža bolj v folklorni motiviki, specifičnem koloritu ali nagnjenju k ornamentalnosti, kot pa v drugačnih, enkratnih umetniških sintezah. Sicer pa ni dvoma, da slikajo nekateri mongolski slikarji z velikim talentom in da prihaja iz njihovih rok zelo spodobna platna.

Leta 1940 so v Mongoliji namesto lastne stare pisave uvedli cirilico. Časnikarje in knjižnike v cirilici, v solah se učijo samo cirilico, staro pisavo študirajo samo študenti, ki se posvečajo jezikoslovju. Rekli so mi, da jo na splošno obvladajo samo še starejši intelektualci, opazili pa sem, da so se za svoje zapiske posluževali številni politični delavci, novinarji in književniki, ki smo jih srečali. Stara pisava ima menda predvsem to prednost, da je v hitrosti učinkovita kot stenografija. Ker me je mongolska pismenost zanimala še v nekoliko širšem smislu, sem izrazil željo, da bi se srečal s kakim pisateljem. Res so me najprej malo zaskrbeli, odkod to hotenje, toda potem so me prijazno in skoraj slovesno sprejeli kar trije funkcionarji mongolskega pisateljskega društva.

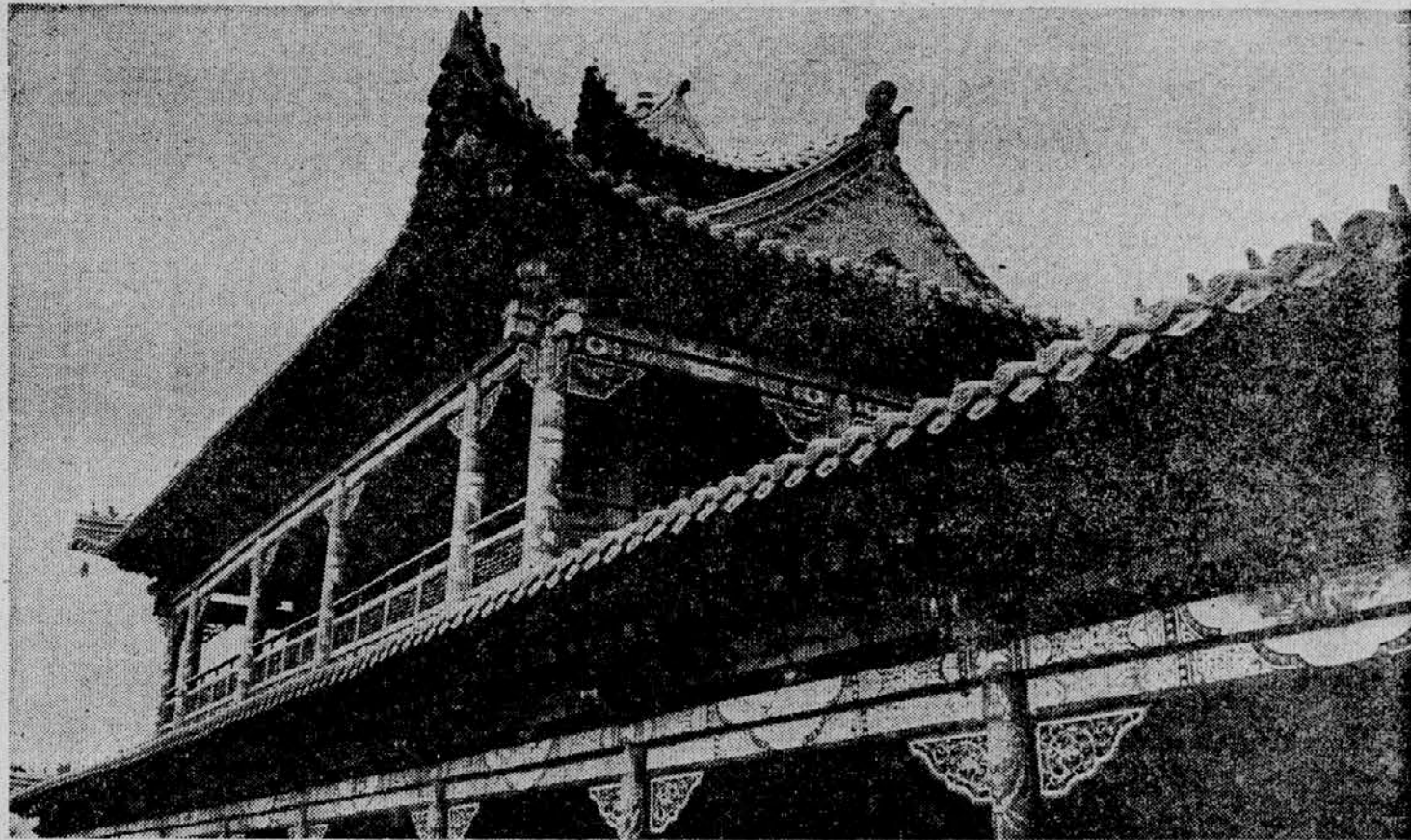
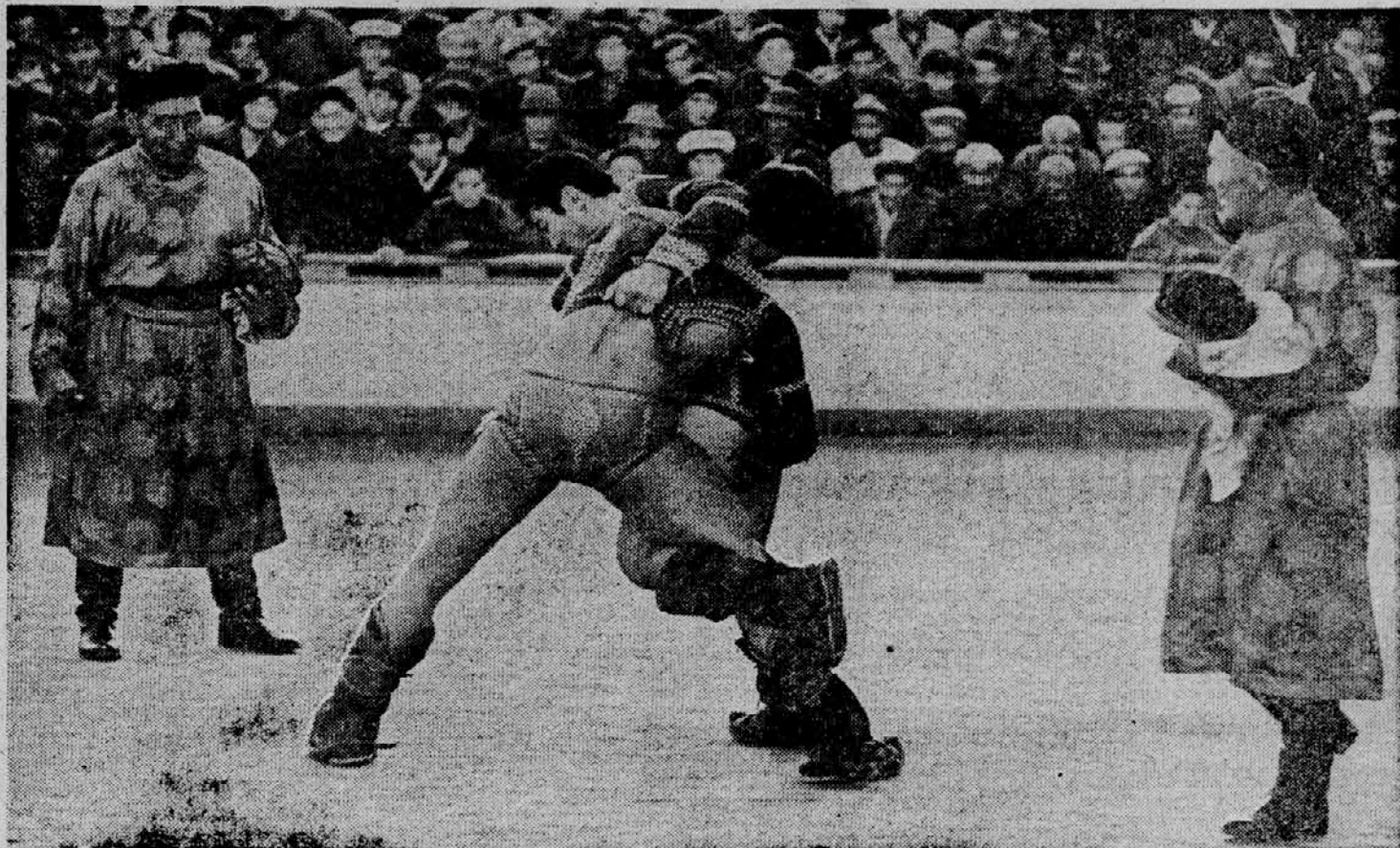
Za začetnika moderne mongolske literature (v dvajsetih letih tega stoletja) štejejo pesnika in revolucionarja Nacaga Dorža. Rodil se je pred sedemdesetimi leti in umrl mlad, komaj 31 let star. Iz besed, ki so govorile o njem, sem razbral, da ta vrstnik našega Kosovega živi v zavesti in čustvu ljudi kot znanilec in še vedno osrednja postava mongolskega duhovnega prebujanja. Vendar smo najprej posegli nekoliko nazaj v zgodovino. Prvi dokumenti mongolskega pismenstva segajo v 13. stoletje. Iz davnih stoletij slovijspevi in povesti o Džingis kanu. Prva literarna osebnost v pravem pomenu besede je bil Puškinov sodobnik Danzan Ravža, prosvetljen knez, ki je prevajal iz sanskrita in sam pisal igre po indijskih motivih ter jih uprizarjal v svojem dvorcu. Njegova dela so tudi prva tiskana mongolska literatura; razmnožili so jih s pomočjo lesenih plošč, ki so jih urežali menihi. Samostani so bili poprej in še tudi dolgo poslej pač edini varuhi kulturnega izročila. V srednjem veku, se pravi pred mandžursko okupacijo, so bile vse odločilne duhovne vezi usmerjene preko Tibeta v Indijo. Še danes hranijo 108 zvezkov indijskih filozofskih traktatov, ki so jih v tistih starih časih v svoji jezik in svojo pisavo prepisali učeni mongolski menihi.

Ker je bilo 99 odstotkov ljudi nepismenih, razvoj prave nacionalne literature ni imel nobene realne podlage. Tega tudi po revoluciji ni bilo mogoče na hitro spremeniti in popraviti. Zato je leta 1925 mongolski prosvetni minister Erden Batohon pisal Maksimu Gorkemu v Sorrento po navsnet, kje in kako naj začne, predvsem kakšne in katere knjige naj prevajajo, da bi se približali sodobnemu pojmovanju literarne kulture. V svojem »znamenitem« odgovoru (ki ga imajo, kot kaže, še zdaj vedno na zalogi, natisnjene v obliki majhnega separata) je Gorki Mongolom priporočil predvsem »princip aktivnosti«, ki naj v duševnosti njihovega ljudstva zamenja budistično mrtvilo. Med drugim je zapisal, da si je Evropa priborila svoje prvenstvo v umetnosti, znanosti in tehniki s tem, da nikoli ni bila zadovoljna z obstoječim in da se nikoli ni bala novih, čeprav bolečih izkušenj. Po besedah Gorkega je Evropa množicam svojega ljudstva vcepila stremiljenje k praviciosti in svobodi, »in že samo zaradi tega ji moramo odpustiti veliko število njenih grehov in zločinov«. Mongoli naj bi torej iz evropske literature prevajali predvsem tista dela, ki v bralcih najbolj prebujajo dejaven odnos do življenja in dejavno pojmovanje svobode.

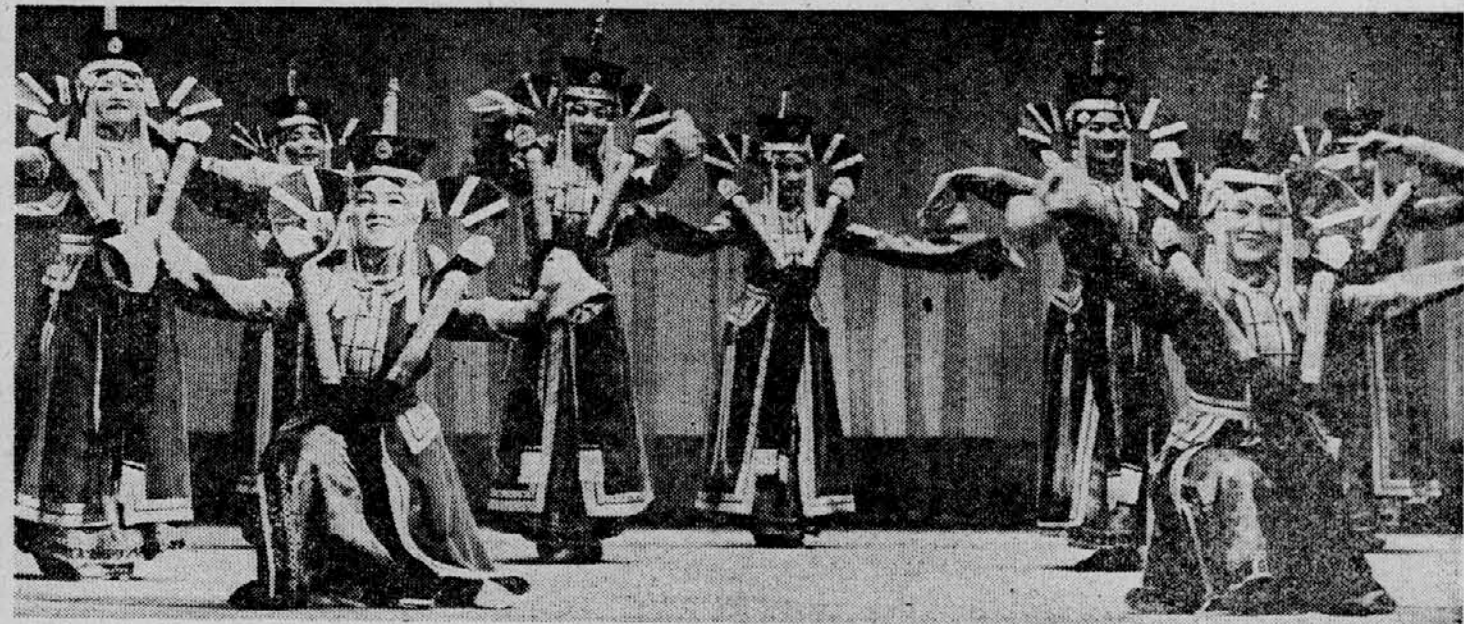
V resnici so začeli z — Julesom Vernom in E. A. Poejem. Menda sta bila mongolskim bralcem izredno všeč. Potem so počasi prevedli Gogolja, vsega Puškina, Tolstoja. Od zahodnjakov pa Hugoja, Balzaca, Dickensa, Dreiserja... Prvo mesto gre vsekakor sovjetski ruski literaturi, iz katere so do sedaj prevedli več kot 500 knjig. Iz Jugoslovanske književnosti poznajo Andričev »Most na Drini«.

Ob tem se je postopoma razvijala izvirna umetniška beseda. V dvajsetih in tridesetih letih je prevladovala poezija, v njej pa folklorni motivi pa revolucionarne in junaško-zgodovinske teme. To je ustrezalo tudi dojemljivosti tedanjega bralca. Kasneje je ta bralec postal zahtevnejši. Zlasti po letu 1960, po uvedbi obvezne tletne šole, je zraslo mnogo izobraženih mladih ljudi, ki znajo tudi tuje jezike in lahko berejo tuje knjige. V domači literaturi se je čedalje bolj uveljavljala proza, ki je iz krasnoslovja prehajala v sodobnejši pisateljski izraz. Pojavile so se nove teme in z njimi psihološki roman, psihološka drama. Leta 1973 je 5. kongres mongolskih pisateljev doglad, da njihova književnost že sodi v »svetovno aren«.

Društvo pisateljev, ki ima v Ulan Batoru svojo hišo, šteje 150 članov. Vsi seveda ne pišejo — tudi v tem Mongoli gotovo niso nobena izjema. Na leto pa izdajo petdeset do šestdeset izvirnih knjig. Njihove naklade so relativno zelo visoke: pravijo, da poezijo tiskajo v pet do deset tisoč izvodih, proza dela pa celo v 25.000 izvodih. Imajo dvomesečno literarno revijo in literarni tednik, po vzoru Literarne gazete. Za osnovno pisateljsko metodo velja socialistični realizem. Sicer pa je upati, da bomo mongolsko literaturo kmalu bolj konkretno spoznali. Med njihovim društvom in jugoslovansko pisateljsko zvezo je bil nedavno sklenjen prvi dveletni dogovor o izmenjavi in sodelovanju.

Rokoborbe in stara arhitektura (foto Joco Znidaršič)

Koncertne noše in mongolski šolar (foto Joco Znidaršič)

Dnevi našega bivanja v Ulan Batoru so se iztekali. Ravno smo se bližali spoznanju, da o Mongoliji razen najbolj splošnih resnic pravzaprav nič ne vemo, ko se je bilo treba na hitro posloviti. Priznam, da mi je bilo nekam žal, ko smo odhajali, da sem s pogledom hlastno lovil poslednje vtise, ko so nas naglo vozili na letališče. Obutek sem imel, da bi moral zvedeti kaj več, kaj mnogo bolj intimnega o teh ljudeh, o tem majem narodu, ki živi v tako prostrani in samosvoji de-

želi. Obenem me je obhajala filozofska misel, češ da je največ, kar lahko na svetu odkriješ pač to, da je navsezadnje povsod enako...

Toda obetale so se nam prave novosti. Ko so črede mongolskih gora ostale daleč pod nami in za nami, nam je nenadoma posvetilo v oči orjaško sotočje Usurija in Amurja. Vode ni bilo ne konca ne kraja. Postali smo v Habarovsku, kjer se nam je po mongolski čim zazdelo, da s

toplím vetrom veje prava pomlad. Tu smo se tudi najedli rib in rakov kot že zlepa ne. S polnim želodcem smo odleteli naprej. Trajalo je še dobro uro, da smo minili Vladivostok in zagledali pod seboj Tihí ocean. Potem smo sledili obalni črti, ki se je v globini risala nenavadno krotko. Naj se ta zapis konča v trenutku, ko je naše letalo v prvem mraku začelo krožiti nad Pjongjangom.

Tit Vidmar

Ob uspehih prof. dr. Slavka Borojevića

Genetika v praksi

Prilaganje rastlin sodobnemu kmetijstvu

Rektor novosadske univerze prof. dr. Slavko Borojević vzbija zadnja leta pri nas in po svetu pozornost s svojimi izrednimi uspehi pri zlahtnjenju pšenice. To so uspehi znanstvenega dela, ki se ne merijo samo s številom in pomenom objavljenih znanstvenih in strokovnih del, temveč tudi s tako očitnimi rezultati v praksi, kot so stotine vagonov povečanega pridelka pšenice na mnogih desetstisočih hektarjih njiv. Uporaba načel genetike in raziskav dednosti v nenehnem boljšanju sort kmetijskih rastlin je nujen pogoj za višanje količine in boljše kakovost kmetijskih pridelkov.

Delo genetikov in zlahtniteljev rastlin je čisto za primer, kako lahko vlaganja v znanost koristijo gospodarstvu. Po švedskih ocenah vračajo rezultati uporabe izboljšanih sort kmetijskih rastlin vsako leto večja sredstva, kot so bila vsa vlaganja v genetiko in zlahtnjenje rastlin v zadnjih 75. letih.

Kako je profesor Borojević pri pšenici dosegel rezultate, ki se lahko primerjajo z najvidnejšimi uspehi drugod po svetu? Pri delu si je začetel s modelom visokorodne pšenice. Pri snovanju modela je upošteval možnosti, ki jih nudi sodobna genetika, prav tako pa je upošteval tudi zahteve, ki jih postavlja kmetijska praksa. Sinteza obloga je bil model zelene visokorodne pšenice, h kateremu je težil pri svojem delu. Ta model ni bil postavljen togo, temveč dovolj dinamično, da pri delu ni bilo odveč razkorakov med teoretično zamišljenim in praktično dobljenim.

V delu in življenju prof. Borojevi-

ća se znanstveno-raziskovalno delo tesno prepleta s pedagoškim delom in kontakti s kmetijsko prakso. Mentor je bil pri 9 doktorskih delih, pri 11 magistrskih, 14 specialističnih in številnih diplomskih delih domačih in tujih študentov. V teamsko delo uspešno vključuje genetike, zlahtnitelje, fitopatologe, strokovnjake za agrotehniko, fiziologe in druge.

Tako je med drugimi nastala znana visokorodna sorta pšenice Sava, ki zaradi visokih pridelkov zelo hitro izpodriva druge domače in tuje sorte pšenice. Seme Borojevićevih pšenic izvažamo v Sovjetsko zvezo, na Madžarsko, v Italijo, Češkoslovaško in drugam. Se ni tako dolgo, ko smo pri nas uvažali italijanske in sovjetske rodovitne sorte pšenice.

Pri zlahtnjenju pšenice sta bila v Sloveniji dva pomembnejša uspeha. Prvi uspeh so bile predvojnne lakovostne belinske sorte pšenice, rezultat dela prof. ing. Franca Mikuža. Drug pomemben uspeh pri pšenici je sorta Marinka.

Med najbolj znanimi in najbolj razširjenimi rezultati zlahtnjenja rastlin v Sloveniji so sorte krompirja Kmetijskega inštituta Slovenije. Te sorte zavzemajo okoli 90 odst. vsega krompirja v Sloveniji, samo najbolj razširjeni Igor zavzema okoli 70 odst. Na leto prodamo po Jugoslaviji, največ v Dalmaciji, okoli 100 vagonov slovenskega semenskega krompirja, zlasti sorti Igor in Vesna. Obe sta zelo uspešni tudi pri polzkusih v severni Italiji in možno je, da bomo kmalu izvažali v Italijo večje količine slovenskega semenskega krompirja. Kljub dobrim lastnostim naših sort krompirja žal v praksi čisto ne dosegamo pridelkov, ki bi jih lahko dosegali. Krompir, ki ga več let zaporedoma sadijo v običajnih, nekontroliranih po-

gojih, se počasi »izrodi«, zlasti zaradi napadov virusov in drugih boleznih pa tudi zaradi mešanja sort. Veliko kmetovalcev uporablja nov, potrjen semenski krompir samo vsako peto do deseto leto, kar ni dovolj pogosto za doseganje najvišjih pridelkov.

Na Kmetijskem inštitutu Slovenije so požlahtnili tudi več sort trav in detelj. Te sorte so odlično prilagojene našim klimatskim razmeram, saj so za izhodišni material zbirali domače populacije iz različnih delov Slovenije. Na Kmetijskem inštitutu Slovenije uspešno zlahtnijo še več drugih kmetijskih rastlin.

Koruzni hibrid LJ 275T biotehniške fakultete v Ljubljani se odlikuje poleg dobrega pridelka zlasti po kakovosti zrnja. Predvsem pri zasebnih kmetovalcih je zanj tolikšno zanimanje, da zlahtnitelji doslej niso uspeli pridelati dovolj semen za vse interese. Zelo veliko zanimanja je tudi za sorto rži »tetraploidna okta«, saj ima visoko hranilno vrednost, primeren pa je tudi za pridobivanje rženih rožičkov za farmacevtsko industrijo. Na biotehniški fakulteti v Ljubljani in na njej pridruženem zavodu za sadjarstvo v Mariboru uspešno zlahtnijo tudi sadno drevje in še druge kmetijske rastline.

V inštitutu za čmeljarstvo v Zalu so si zlahtnili doslej prizadevali predvsem za boljše kakovost hmelja in za dvig pridelkov. Sedanjim kakovostnim sortam se bodo verjetno kmalu pridružile nove sorte, ki bodo poleg vseh dobrih lastnosti sedanjih sort tudi bolj prilagojene najnovejši tehnologiji — strojnemu obiranju hmelja.

Naši predniki so bili skrbni pridelovalci kmetijskih rastlin. Za seme so vedno obdržali najboljše rastline. Tako so z opazovanjem, s skrbnim delom in z dolgoletno izbiro dobili kranjsko repo, bejnavsko solato, ljubljansko

Letina (foto Edo Primožič)

sko ledenko in druge domače sorte, ki so postale znane tudi zunaj ožjega pridelovalnega področja. Ob nekritičnem uvažanju, uvažanju in mešanju raznih sort smo velik del tega izgubili. Opažamo pa tudi primere, ko z imeni starih domačih sort pokušajo prodajati tuje seme za naše razmere neprilagojenih sort in dvomljive kakovosti.

Uradna kontrola pri pridelovanju semen popolnoma ne preprečuje možnih spekulacij, ki posrednikom sicer kratkoročno prinesejo določeno »prihranek«, ki pa čisto povzroči uporabnikom semen škodo, ki je lahko deset do stoikrat večja kot korist, ki jo je imel posrednik. Tudi pri nas uvažamo elektroforetske in druge podobne metode, ki omogočajo zanesljive preverjati sortno pristnost semen.

Slovenski genetik in botanik Fran Jesenko je bil pred več kot šestdesetimi leti eden prvih, ki je uspešno križal pšenico in rži. Ime križanca tritikala je izpeljano iz kombinacije latin-

skiñ imen pšenice in rži. Dolga leta so bili ti križanci le botanična zanimivost, saj je bilo v klasu le nekaj sicer velikih a močno zgrbančenih zrn. Z dolgoletnim delom genetikov in zlahtniteljev rastlin so se lastnosti tritikale počasi boljšale in danes jo sejejo že na razmeroma velikih površinah, zlasti v Mehiki, Kanadi, na Madžarskem in drugod. Dosedanji pozivski kažejo, da bo verjetno dobro uspevala tudi v Sloveniji, zlasti na slabši zemlji in v višjih legah. Tako kot so počasi izginjale nekatere stare poljske, ki jih danes le še redko kdo pozna (na primer lan, čičerka, bob, leča), bomo morda uvažali popolnoma nove vrste kmetijskih rastlin. Tritikalo že seje nekaj kmetov na Notranjskem.

Na vprašanje, ali je bolj smotno zlahtnjenje novih sort ali pa uvažati tuje sorte, je težko pavšalno odgovoriti. V določenih klimatskih in talnih razmerah so najboljše tiste sorte, ki so bile požlahtnjene na take ekološke razmere ob uporabi domačega izhodne-

ga materiala. Ekološke razmere Slovenije so zelo raznolike in specifične in zelo težko je najti tuje sorte, ki bi pri nas zadovoljivo uspevale. Čelo pri uvažanju tujih tehnoloških postopkov, ki potekajo v zaprtih tovarnah, so včasih težave. Rastiinska proizvodnja je od vseh tehnoloških najmočnejše ekološko pogojena. V Jugoslaviji smo imeli že zelo veliko škodo z nekritičnim uvažanjem tujih sort.

Zato se je treba za vsako poljščino posebej zavestno odločiti, ali bomo pridelovali najprimernejše tuje sorte ali pa jih bomo požlahtnili iz lastnega izhodnega materiala. To je pomembna odločitev, saj so ustrezne sorte eden izmed neogibnih pogojev za doseganje visokih pridelkov.

Vir za pridobivanje osnovne hrane, krme za domače živali in industrijskih surovin rastiinskega izvora so omejeni in jih moramo kar najbolj izkoristiti.

dr. Ivan Kreft

Arheološka izkopavanja na Kitajskem

Presenetljiva sporočila

Vojščaki in konji pred dva tisoč leti — Zlate nitke v mrtvaškem prtu

Kitajski arheologi raziskujejo preteklost vsakih pet let na 30 najdiščih. Lani julija so odkrili podzemsko palačo, staro 20 stoletij, v njej pa glinaste stražarje v naravnih velikostih. Kitajci pojmujejo izkopane mojstrovine kot kulturna sporočila zgodovine sedanjim rodovom, piše francoski mesečnik »Science et Vie«.

Julija 1974 so vaščani nedaleč od Siana v osrednji kitajski provinci kopal vodnjake. Vode niso našli, zato pa so našli veliko votlino. Obvestili so oblasti. Prišli so arheologi, ki so izkopali več sto vojščakov in konj, v naravnih velikostih izdelanih iz glin pred približno 2.100 leti. Tako se je začela ena najbolj presenetljivih najdb v svetovni arheologiji.

Jama meri 210 metrov od vzhoda proti zahodu in 60 metrov od severa proti jugu, globoka pa je 4,6 do 6,5 metra. Na vzhodni strani je pred njo pet hodnikov. Notranjost je vsa obložena s štirioglatimi ploščami, ki so vanje z vrvmi vtisnili proge. Pred davnimi stoletji je požar upeljal tramove. Takoj za vrati so tri vrste po 72 kipov, torej 216 vojščakov, ki sto je v pozoru in gledajo na vzhod. Za temi oddelki stoje vojščaki v nadaljnjih 40 vrstah. Kitajski raziskovalci so doslej izkopali 314 vojščakov in 24 konj v kvadratih.

Vojaki so visoki 182 centimetrov, imajo bojna oblačila in opremo. Nekateri držijo loke in pušice ali sa-mostrele, drugi vhitijo kopja ali meče. Spektralna analiza je pokazala, da je orožje izdelano predvsem iz litine kositrta in bakra, vsebuje pa še najmanjših trinajst prvov: nikelj, magnezij, aluminij, eink, silicij, mangan, talij, molibden, kobalt, železo, krom in niobij. Meči niso zarjaveli, ohranili so blestečo ostrino. Po kitajskih ocenah je v jami morda 600 kipov vojščakov, ki razporejeni v bojnih

črtah predstavljajo vojsko Cin Se Huang (259—210 pred n. št.), prvega kitajskega cesarja, čigar grob je v bližini.

Cesarjevo poslednje bivališče je veličastna gomila, visoka 43 metrov. Klasična kitajska zgodovina pove, da jo je gradilo nad 700.000 delavcev. Obdaja jo dvojne pravokotnih obzidij, katerih prvo meri od severa na jug 648 in od vzhoda na zahod 578, drugo pa 2173 oz. 974 metrov. Tega najdišča ni še nihče raziskoval. Leta 1932 so našli tam prvi glinasti kipek, šestnajst let pozneje pa nadaljnja dva: v tistem, ki je visok 28 centimetrov, je upodobljena ženska, v drugem (62 centimetrov) pa moški.

Zmotno mnenje

Ob dimenzijah teh figuric so pomislili na umetnost 3. stoletja pred n. št. na Kitajskem. Lanski izkop glinastih vojščakov potrjuje to domnevo. Postopno bo močnejše sestaviti v svetovnem merilu enkratno zbirko, pravi James Watt, ki sodi med najboljše izvedence za zgodovino kitajske umetnosti. Arheologi bodo po vsej verjetnosti razširili raziskave, ki se zdaj omejujejo na nekaj tisoč kvadratnih metrov okoli Cinovega groba. Morda bodo hoteli preveriti navedbe zgodovinarja Seim Ciema (138—85 pred n. št.), ki pravi, da je tam prava podzemna palača.

Kipe vojščakov so odkrili v času, ko ponovno ocenjujejo vlogo Cin Se Huang v kitajski zgodovini. Po navedbi da so ga grajali, čes da je ukazal in dal sežgati vse knjige razen razprav o zdravstvu, kmetijstvu in vedeževanju. V zapisu »Zidovje in knjige« ga Jorge Luis Borges prikazuje v neugodni luči: »Zares nenavadno je zahtevati, naj se človeška skupnost z največjo tradicijo odpove svoji preteklosti, tako bajaslovni kakor dejanski. Kitajci so imeli kronologijo, dol-

go tri tisočletja (z rumenim cesarjem Cuang Cejem, s Konfucijem in z Lao Cejem), ko je Cin Se Huang ukazal, naj se zgodovina začneja z njim.«

Na Kitajskem zdaj uvrščajo Cina med napredne ljudi. Kampanja »pi Lin, pi Kong« (proti Lin Pia in proti Konfuciju), ki odklanja konfucijevsko dediščino, ga prikazuje kot državnik, ki je zlomil zadnje pristaše suženjstva, se bori proti konfucijanskemu mračnjstvu in vrnil trgovcem mesto, ki jim gre. Uveljavil je celo vrsto ukrepov za združitev Kitajske: enoten denar, novo pisavo in graditev velikega zidu. Z uvedbo potnih listov je nadzoroval gibanje ljudi in promet, predvsem pa je začel velika vodogradnja dela in zgradil cestno omrežje, da so njegovi funkcionarji, sli in vojski zlahka prišli tudi v najbolj oddaljene province. Njegova grobnica je po novem eno velikih del, ki jih je velj zgraditi.

Kakor kažejo razprave o Cinu, odkritih mojstrov in na Kitajskem ne ocenjujejo z estetske plati, marveč kot sporočila zgodovine ljudstvu, ki jih je zato treba pravilno razlagati. Kitajski umetnostni muzej je predvsem zgodovinska ustanova z izrazito poudarjeno vzgojno vrednostjo.

Arheologija kot taka je na Kitajskem razmeroma mlada dejavnost, ki se je dejansko začela v prvih letih 20. stoletja pod vplivom velikih tujih raziskovalnih odprav. Leta 1920 so se geologi in zgodovinarji združili v prizadevanju, da bi pregledali predzgodovinska najdišča. S tem obdobjem sta povezana švedski raziskovalci Andersson in pastir Teilhard de Chardin. V Če Ku Tienju so takrat proučevali pekinškega človečnjaka, dotlej najstarejšo fosilno najdbo na Kitajskem.

Leta 1928 je »Academia Sinica« pod vodstvom Li Jia začela raziskovati Ngen Jang, prestolnico Čangov (od 19. do 11. stoletja pred n. št.). Odkrili so velike kraljevske grobnice te dinastije. Grobovi so bili razpore-

jeni v obliki križa, katerega daljša črta je potekala v smeri sever-jug, pravokotno nanjo pa krajša in globlja. Do najdišča sta peljali dve, ponekod pa štiri rampe, široke 15 do 20 metrov. Na dohodnih in na ploščadih, na katerih so ležale krste, so našli orožje in človeška okostja. Kakor v vseh civilizacijah brnaste dobe je kralj umrl v krogu svojih najbližjih žrtvovanih služabnikov. Seje s koncem sužnjeposestniške dobe in z nastopom obdobja medsebojno vsajskupnih se kraljevstev (475—221 pred n. št.) so služabniki nadomestili z njihovimi kamnitimi podobami. Tako je tudi v Cinovem grobu. Leta 1937 je kitajsko-japonska vojska onemogočila redne arheološke raziskave, ki so jih obnovili šele leta 1950, po znani Mao Ce Tungu. Takrat se je začelo junaško obdobje kitajske arheologije. Raziskovalci so hoteli na vse konce dežele, da bi pregledali najdišča, ki jih je bilo čedalje več. Ustanavljali so komisije za ohranitev zgodovinskih spomenikov. Leta 1961 so zaščitili že 180 strnjanih sledov davne preteklosti.

Grobova — podzemni palači

Vsaka provinca, vsako pomembnejše mesto je potlej hotelo imeti muzej. Ustanovili so več arheoloških inštitutov, med katerimi sta najbolj znana sianski in pekinški. Kulturna revolucija ni pretrgala teh prizadevanj. Nasploh raziskuje vsakih pet let po 30 novih arheoloških najdiščih, v obdobju 1966—71 so jih 29, torej običajno število.

Večina predmetov, najdenih zadnje čase, je iz obdobja med neolitom in koncem dinastije Tang (618—907), torej iz najbolj razgibanih časov prazgodovine v stari Kitajski, iz dobe ko je rasla kultura in se je oblikovalo cesarstvo. Pregledali in raziskali so dotlej zanemarljivo področje, šli so v južni in jugozahodni del dežele, se posebej pa so raziskovali v Junanu, katerega civilizacija je imela posebne značilnosti. O najdbah objavljajo razprave, ki jih za prihodnost napovedujejo še več. Vidik, da katerega so kitajski arheologi še posebno ponosni, je množično zanimanje za arheološka dela, ki se jim pridružujejo zlasti delavci. Po svoje je to razumljivo, zakaj izkopavanje je pogosto povezano z gradbenimi deli. Zgodovinske dragocenosti se lahko skrivajo povsod, na gradbiščih za hiše, tovarne in ceste.

Tujemu obiskovalcu pogosto povedujejo o odkritih »materjev«. Med predmeti, ki jih hrani kitajski muzej v Pekingu, je pečat Han Lin Eula, poveljnika vojske turbanov, ustanovljene leta 1368 med knežkim puntom pred padcem dinastije Juan. Ta pečatnik sta dva vaščana leta 1969 izročila ljudski komuni Čangčuang v provinci Santung. Član iz Honana je prinesel dve bronzasti vinski posodi (pravokotne oblike in teški 37 kilogramov) iz dobe vojskujočih se kraljevstev (770—221 pred n. št.).

Februarja 1970 so člani ljudske komunne Huangce v Honanu, ki so delali na poboji, izkopali bronzast vrč s premičnim ročajem, v njem pa nad 300 nefritov. Vrč je zdaj v muzeju province Honan. Najpogostejše pa omenjajo dva grobova iz dinastije Han, ki so ju vojski odkrili v Mančengu (Hoplei). Pri raziskavah so vojski pomagali tehnični ekipi arheološkega zavoda pri akademiji znanosti in arheologom province Hoplei.

Oba grobova — v njem sta princ Cing iz zahodne dinastije Han, ki je umrl leta 113 pred n. št., in njegova žena Teu Van — sta izdobljena v skalo in skorajda podzemni palači. Grobnica Liu Ceng Cinga je dolga 52, široka 37 in visoka približno sedem metrov, zadnje bivališče Teu Van pa je še večje in ima 3.000 kvadratnih metrov površine. Stene so bile pokrite z darili: Z glinasto posodo, bronzastimi vazami in raznim orodjem. V obeh so našli nad 2.800 predmetov, ki naj bi pokojnika spremljali na onem svetu. Trupli sta bili v sarkofagih, podobnih staroegiptovskim, in zavrti v pregrinjala, ki so zdaj znana kot nefritni mrtvaški prt, prešiti z zlatimi nitkami. To so doslej prva znana mrtvaška oblačila te vrste. Nefrit so razrezali na pravokotne in kvadratne ploščice, ki jih povezujejo zlate nitke, napeljene skozi luknjice v vseh štirih kotih. Prt prince Cinga je iz 2.690 nefritov, povezanih s 1.110 grami zlatih nitk, v pregrinjalu njegove žene pa je 2.156 kosov žada in 703 grame zlata v nitkah.

Kitajski arheologi pravijo, da njihove raziskave razkrivajo pregreho in razkošje, v katerem so živeli člani dinastije Han, ki so »izkorščali in kruto zatirali delovne ljudi.«

Diagnoze po 2000 letih

Prav tako pomembno odkritje leta 1969 v provinci Kansu: v grobnici so našli 220 predmetov iz kitajskega laka, zlata, brona, železa, žada, kosti in kamna, med drugim 14 bronzastih voz in konj z jezdec ter 45 bronzastih kipcev, v katerih so upodobljeni vozniki, jezdec in služinčad. Med posebnostmi je konj, ki rezgeta v diru in ki ga zdaj ocenjujejo kot »dokaz ustvarjalne domiselnosti delovnih ljudi tiste dobe.«

Hkrati se v arheologijo vključuje znanost s sodobnimi tehničnimi pripomočki. Nedavno so specialisti medicinskih inštitutov v Honanu, Pekingu, Sanghaju in Kuangčuju naredili avtopso ženskega trupla, starega 2.100 let, ter zbrali precej podatkov arheološke, anatomske, histološke, patološke in biokemične vrednosti.

Truplo so našli leta 1971 v grobu na vzhodnem robu Čangčaja v provinci Hunan. V skalo izdobljeni grob je iz obdobja cesarja Kinga iz zahodne dinastije Han (193—141 pred n. št.), podoben pa je štirioglatemu jas-

ku za vodnjak. Sarkofag je bil na tleh 16 metrov pod površjem, do njega je peljal pešni hodnik. V celoti je bilo šest lesenih krst, položenih druga v drugo.

Na zunanjih straneh druge in tretje krste (šteto od znotraj) so bili okrasni iz kitajskega laka, na pokrovu notranje krste pa so našli svileno oblogo z našitki iz velurja in satina ter s pripeljenim perjem. Truplo je bilo zavito v 20 plasti najrazličnejših oblačil in prevezano z devetimi svilenimi trakovi. Ta oмот je bil dolg 154 centimetrov, tehtal pa je 34,3 kilograma.

Profesorji honanskega medicinskega inštituta poročajo med drugim, da je podkožno vezno tkivo ostalo prožno več kot naših dni, da so vlakna na nenačeta in da so glavne arterije skoraj prav takšne barve kot pri pravkar umrlemu človeku. Ko so vbrizgali antiseptično sredstvo, so opazili, da se je mehko tkivo napelo, ko je tekočina šla skozi nje. Ugotovili so, da je ženska umrla v starosti 50 let.

To je v zgodovini anatomije prva avtopsija, izvedena na trupu, pokopanim pred več kot 2.000 leti. Kitajski zdravilniki so najprej odprli lobanjo; skrčeni in razkrojeni možgani so zavzemali komaj tretjino njene prostornine. Našli niso niti enega strdka krvi. Srce je bilo svikasto belo, pljučna krila svikasto črna, vraniča in jetra sivo rjavkasta, trebušna slinavka rjavkasto rumena. Žilna vlakna in arterije se niso razkrojile. V požiralniku, želodcu in črevesju so zdravniki našli 138 melonovih pečk, po katerih so lahko sklepali o letnem času pokojnikove smrti.

Med mikroskopskim pregledom in pri kemičnih analizah so ugotovili, da je vezno tkivo dobro ohranjeno. V maščobi ledvic je bilo približno toliko točkah kislin, kot jih je pri sodobnih mrtvih. Telo in organi v njem so se dobro ohranili, celice pa so bodisi izgubile nekdane sestavine, bodisi so ohranile njihovo sled. Tklva so se počasi razkrajala nad 2.000 let.

Odkrili so več bolezni, med drugim arteriosklerozo. Smrt je nastopila po srčnem infarktu. V šestih svilenih vrečkah, ki so jih našli v grobu, so bile zdravilne snovi, na primer mag-nolijni popki in cimetova skorja. Ta zdravila, ki jih omenja »Huangti Neikings«, medicinska razprava, stara 2.000 let, so uporabljali pri raznih srčnih motnjah, podobnih tistim, ki jim zdaj pravimo koronarna arterioskleroz.

Avtopsija, za katero so bili potrebni najmodernejši tehnični pripomočki, nazorno kaže, da arheologi delajo tako kakor drugi kitajski znanstveniki. Po eni strani pozivajo množice, naj ohranijo zakopane zaklade preteklosti, in jih poučujejo o njihovi zgodovinski vrednosti, po drugi pa uporabljajo dosežke sodobne tehnologije. Predvsem po teh dveh poteh proučuje Kitajski svojo zgodovino.

Jacques Angout

založba mladinska knjiga

KNJIGE ZA NAŠE BRALCE

6. december 1975

Letnik IX., št. 3

S ŠESTIMI NOVIMI KNJIGAMI KONČAN PROGRAM
PRVEGA LETNIKA ZBIRKE

BESEDA SODOBNIH JUGOSLOVANSKIH PISATELJEV

S šestimi novimi knjigami je zaključen program prvega letnika knjižne zbirke »Beseda sodobnih jugoslovanskih pisateljev«, ki je uspešno startala letos spomladi in bo v naslednjih letih predstavila v 50 knjigah najbolj značilne stvaritve sodobnih jugoslovanskih pisateljev. Tako se je v 13 knjigah omenjenega letnika predstavilo s svojimi deli 14 avtorjev, kar je že dovolj širok izbor, da je iz njega mogoče spoznati temeljno naravnost zbirke k sodobnim literarnim delom, ki se odlikujejo po umetniški kakovosti, problematiki živosti in široki odzivnosti na poglavitna vprašanja v človekovem intimnem duhovnem svetu in tudi v širšem družbenem dogajanju. Skrbno pripravljen izbor je najboljši porok, da bo nova knjižna zbirka resnično okno v razgibano literarno spono na našem širšem jugoslovanskem kulturnem prostoru, čisti vodnjak, iz katerega se bo lahko bralec napajal z lepoto umetniške besede, z njenimi trajnimi vrednotami in tako s pomočjo literarnih del najbolj neposredno doživljal in spoznaval svet, ki nam je vsem prostorsko tako blizu, a ga vendarle vse premočno poznamo.

V jesenskem paketu iz prvega letnika so izšla naslednja dela: Pavleta Zidarja SVETI PAVEL in DIM s spremno besedo Frančka Bohana, knjiga Drame, v kateri so zastopani Dominik Smole s ANTIGONO, Primož Kozak s AFERO in Gregor Strniša s SAMOROGOM, spremno besedo je napisal dr. Janko Kos.

Posebno pozornost zasluži roman Miroslava Krleža NA ROBU PAMETI, ki je šele zdaj prvič preveden v slovenščino, prevedel ga je Cvetko Zagorščak, spremno besedo pa mu je napisal akademik Josip Vidmar. Prav tako se bomo v slovenskem prevodu prvič srečali tudi z romanom makedonskega pisatelja Slavka Janevskega BOLEČINA in BES, prevedla ga je Nada Carevska, spremno besedo pa napisal Miodrag Drugovac in ne nazadnje omenimo še roman HAJKA v dveh knjigah odličnega črnogorskega pisatelja Mihaila Lalića v prevodu Marjana Javornika in s spremno besedo Mihe Mateta.

Ob navedenih delih so naši strokovnjaki zapisali naslednje:

Josip Vidmar o Krleževem romanu NA ROBU PAMETI:

»Pisatelj je videl in napovedal točno. Danes ima lahko zadoščenje sam v sebi, da je svoj narod opozoril na vse, kar je bilo in kar je prihajalo. In je lahko prepričan, da je opravil svojo dolžnost s prizadevanjem in bolečino, ki sta sprlo narave stvari razumljivi sami po sebi. Knjiga je

in ostane satirično poantiran dokument o mučnem predvečerju pred velikim poglavjem tragične evropske, hrvaške in naše zgodovine.«

Miodrag Drugovac o romanu BOLEČINA in BES Slavka Janevskega:

»Poleg obilice stilističnih inovacij, svežih metafor, notranjih monologov, zelo zapleten in inventivno realiziranih kompozicijskih rešitev... Ipš. Je ta roman v celoti velika vojna drama vesti, strasti, uničenih iluzij in nadčloveške epopeje ljudi na zamedenih brezpotjih Kozjaka. Z lastnim, čezpotečnim stilom se je Janevskemu posrečilo, da nam je panoramo te epopeje podal v luči objektivnih resnic o revoluciji in v luči različnih človeških intim in duševnosti tako, da jih trdno poveže v svet, razbit z nesporazumi, vrsto posamičnih dram, ki se skozi lečo pisateljeve zavesti odlikujejo na straneh tega dela kot resnice o ljudeh in o tokovi revolucionarne resničnosti.«

Predrag Palavestra o Lalićevem romanu HAJKA:

»Hajka je velik izpit človečnosti, moči in morale, dilem strahopetnosti človeštva in neomajnega junaštva, je drama obstoja, tisti isti motiv, ki se kot tih daljina pesem širi skozi vsa Lalićeva dela in jih napolnjuje s smislom večvrstne in nasprotujoče si ljudske stvarnosti.«

Franček Bohane o Zidarjevem SVETEM PAVLU in DIMU

»V tej realistično-naturalistični zasnovi obeh pripovedi je Zidarjeva pripovedna moč tolikšna, da nas osvaja s svojo prvinostjo, s svojo silo poetičnosti, s svojo sposobnostjo ozivljanja likov in njih osebnosti stisk, z epsko širino in barvitostjo, z neposredno izpovedno odkritostjo itd... Osvoljiv je pisatelj odnos do sveta in njegov pogum boj proti vsemu nasilju proti človeku: v miru in v vojni. Pavle Zidar je pisatelj, ki ne dovoljuje, da bi bralec ostal prazen rok, to je brez odprtih vprašanj, predvsem družbenopolitičnih in Svetem Pavlu in predvsem filozofskih pri Dimu.«

Dr. Janko Kos o dramskih besedilih v knjigi Drame:

»Troje dram Dominika Smoleta, Primoža Kozaka in Gregorja Strniša sodi med najboljše, kar je dala novejša slovenska dramatika. Smoletova ANTIGONA in Kozakova AFERA že od izida veljata za izjemno pomembni; mnogi ocenjujejo vidiho v Strniševem SAMOROGU eno najodličnejših del slovenske poetične drame.«

Janez Mušič

POMEMBNE NOVITETE NAŠIH AVTORJEV

v zbirkah POTA MLADIH in NOVA SLOVENSKA KNJIGA

PREOBRAZBA ROMANA

Ob proznemu delu Rudija
Šeliga RAHEL STIK

Osrednja strukturalna in s tem seveda tudi tematska značilnost najnovejšega proznega dela Rudija Šeliga je nakazana že v njegovem naslovu. Rahel stik. Gre namreč za romaneskno zasnovano pripoved, v kateri se srečujemo z nenehnim vzpostavljanjem fabule, oziroma dogajanja na način, kot ga pozna klasični evropski roman, hkrati s tem pa je prisotna že tudi njegova destrukcija, razpad, demontaža, tako da se tekst »preliva« v nekaj drugega, v specifično, nenavadno, mnogopomensko pripovedno tvorbo, za katero nemara ni mogoče zadržati reči, niti da je roman niti da to ni. Z drugimi besedami povedano: Šeligov tekst je vpleten v svojvrstven proces, ki ga ni mogoče ne spregledati ne odmisli (zato mu mora biti prilagojeno tudi branje), saj je to proces, v katerem se znotraj same romaneskne forme dogaja metonimijska ali preobrazba romana. Iz tega pa sledi cela vrsta daljnosežnih posledic, ki odločno zaznamujejo Šeligovo delo. V njem imajo namreč poglavitno vlogo razli stiki, ki nastopajo v vseh njegovih plasteh — tako v kompoziciji kakor v sintaktično gramatikalni ureditvi teksta, tako v evolskih pomenskih premikih besed kakor v njihovi ideološki povezavi itd. Vsa ta struk-

RUDI SELIGO

turalna razmerja tvorijo estetsko zgradbo Šeligovega romana in seveda določajo tudi njegovo sporočilo, ki sprito opisanih značilnosti nikakor ni enosmiselno, preprosto, na prvi pogled razvidno, marveč je pomaknjeno za obzorje sveta, ki se pri branju prikazuje našim očem kot otipljiva realnost, se pravi v območje simbolizirane iracionalne resničnosti in njene doživljanja. Tu pa tektonika rahlih stikov, ki nastopajo v metonimično urejeni estetski zgradbi romana, dobiva že izrazito tematsko funkcijo.

Simbolično, ki se skriva v naslovu romana, nemara v vsebinskem, sporočnem smislu še najbolj določeno pojasnjuje zadnji stavek v romanu, ki ga pisatelj položi na jezik enemu svojih junakov in ki se glasi: »...zakaj je vse samo drugo?« Vse, kar je, torej ni to, kar je, marveč je drugo, sprevrženo, spramenjeno. Z nimer se ni mogoče polistovetiti, ničesar se polastiti, svet je sestavljen iz samih rahlih stikov.

Vendar pa je to samo ena od možnih in seveda zaradi omejenega prostora tudi močno nepopolnih racionalnih razlag sporočila, ki ga vsebuje Šeligov roman; resnica je namreč, da imamo opraviti z delom, ki ga označuje nenavadna simbolična globina, kakršni je skoraj nemogoče priti do dna, do enosmiselnega spoznanja, saj piščica bralca ves čas v dvomih, v ugaibanju, in iskanju in šele na koncu mu pravzaprav ponudi ključ za (ponovno) branje. In vendar, je vprašanje tudi to, če je ta

ključ, ki ne more biti drugega kot racionalna tematizacija ali osmišljev simboliziranih razmerij v tekstu, pravi ali celo edini za razumevanje teksta. Roman nas namreč le zvalja v luč, da nam ponuja ta ključ, v resnici pa se njegova vrata odpirajo sama od sebe, če se mu bralce prepusti in če seveda vzdrži v čarobni oscilaciji rahlih stikov, kjer ni nobene trdnosti in tudi nobene kazalistične dorečenosti.

Brez pridržkov lahko rečemo, da je v pričujočem romanu Rudija Šeliga strnil celotno svojo pisateljsko skušnjo tako s svetom kakor z jezikom, ki ta svet zaznamuje, in se podal v svojevrstno prozno avanturo, v kateri je nastala nekakšna vmesna forma med romanom in antromanom, kakršna na Slovenskem še ni bila preizkušena. Prav zato najbrž ni pretirana ugotovitev, da Šeligov Rahel stik predstavlja enega najpomembnejših dosežkov moderne proze pri nas.

NIKO GRAFENAUER

Nada Gaborovič:

OBJOKUJ JUTRO

Novo delo Nade Gaborovič pomeni v njenem pisateljevanju vsebinski premik v svet mlade generacije našega časa. V romanu se pred bralcem razgrne polovica nekega poznovogustskega poletnega dneva, v katerem žehi prigravica in lega kot mora na ljudi. V mestu ob reki vse pritrjeno ždi v pričakovanju odraslega dežja, osvoboditve, preroditve. Polnočni nemurni naliv nazadnje prinese olajšanje. Ko dež poneha, ostanejo posledice viharja zunaj ljudi in v njih samih: z opustošenega vrta, kjer so se zabavali, odhajajo gostje duhovno razgaljeni. Vse, kar se je dolgo nabiralo v njih, so izbljuvali drug pred drugega. Novi dan se bo moral začeti najbrž drugače. A kako? To je odvisno od njih samih.

Mladi so zoreli ob starejših. Petra, Aleš, Vandica. V njihovih pogledih, nazorih, težnjah zremo v razkorak nekega sveta, nekaterih plasti v njem, ki jih je novi čas preživel. Samo mladi lahko zbistrijo kalne vode in obrnejo hrbet nevarnim čerem porabniške miselnosti, stremuškemu življenju brez jasnih smotrov in brez sanj o lepši prihodnosti...

Osrednje sporočilo romana Objokuj jutro je zgrajeno iz trenutkov, ki pa kot celota prerazčajo v prispodobno sveto in življenja, kakršno se je izoblikovalo za ljudi, ki jih zanimajo samo še osebne koristi in so jim postale tudi vse vrednote, zaradi katerih so se nekoč bojevali. V svojem samozavoljstvu pozabljajo na mlade ob sebi, pozabljajo, da njihovi sinovi in hčere zavračajo plehkost, površnost, ki jih zadržuje.

Nada Gaborovič

skost, saj imajo izostren pogled na njihovo početje.

Ker se tok zavesti in podzavesti prepleta s trenutnim dogajanjem, s konkretno resničnostjo, je to pisateljica razstavila novo zgradbo pripovedi in nov stil izraz. Zato o pričujočem delu lahko govorimo kot o modernem romanu, ki je v marsičem opustil izhodišče poti in pomeni novost v sodobni izvirni slovenski prozi.

ZLATA VOKAC

Dimitrij Rupel:

HI KVADRAT

Roman Hi kvadrat je že šesto prozno delo Dimitrija Rupla, za katerega pripovedništvo je značilno, da vseskozi kaže izredno občutljivost za razmerja, iz katerih je zgrajena aktualna slovenska kulturno politična scena, kar z drugimi besedami povedano pomeni, da v svoji literaturi tematizira in estetsko oblikuje duhovno skušnjo današnjega slovenskega angažiranega izobraženca, katerega kritična zavest je pozorno usmerjena na eni strani v tok časa, ki pojavom dane ideološke resničnosti, torej v ontično razsežnost slovenskega sveta, na drugi strani pa raziskuje njegovo ozadje, njegovo mitsko zgradbo in simbole, v katerih je ta svet metafizično utemeljen in v katerih se utemeljuje tudi sama literatura. Preko te ontološke naravnosti se Ruplovo pisanje povzpneja iz kultivirane politične reportaže v območje poezije in s tem seveda literarne lučije kot prikazovanja navidezne resničnosti. Gre torej za ustvarjanje »sleplja«, kjer »reportažnost« teksta dobiva povsem nov, »sprevržen« pomen. Iz teh pomenov je zgrajen jezik te literature, ki prav zaradi svoje »premaknjeneosti« iz ustaljene rabe in splošne predstave o literarnem jeziku učinkuje estetsko, presenetljivo, sveže, informativno.

Ob tem pa je treba poudariti, da je Ruplova pisateljska skušnja oplojena še z eno sestavino — s kritično distanco tako do »reportažne«, tematske razsežnosti lastnega pisanja, kakor tudi do njegove mitske nadgradnje in s tem do same metafizične pogojenosti literature. Posledica tega je nenehna subverzija same romaneskne forme, kar se kaže za-

France Vurnik

DIMITRIJ RUPEL

sti v nenehno prisotni ironizaciji teme, dogajanja, fabule na eni in v izpostavljanju igre kot konstitutivnega jedra literature na drugi strani. To z drugimi besedami pomeni, da pesniška lučija sicer omogoča vstop v to literaturo in polistovetenje z njenim sporočilom, kar je pravilo tradicionalnega romana, hkrati pa se ta lučija vendarle že tudi razkriva kot lučija ali igra, s čimer nas seveda potiska v distanco do sporočila, ki ga vsebuje tekst.

Glede na povedano lahko rečem, da je Hi kvadrat od vseh Ruplovih proznih del nemara še najbolj zgradbi klasičnega romana, čeprav seveda v veliki meri tudi zanj veljajo vse zgoraj naštetne značilnosti. Brez dvoma pa je to njegov najbolj koherenten tekst, v katerem se srečujemo z dramatičnim zapletom, zasnovanim v navzkrižju med institucionalnim družbenim življenjem, ki se izraža na način ideološkega in tehnokratskega totalitarizma, in pa subjektivizmom uporabe posameznika, ki skuša narediti razpoko v danem sistemu vrednot, ga preveriti in si tako zagotoviti pogoje za skupstveno polnjenje, ustvarjalnejšo, svobodnejšo eksistenco, ker noče postati le poslušno kolesce v dobro utečenem mehanizmu družbenega delovanja. Vendar se Ruplovemu junaku ta poskus ne posreči. Ko ga namreč realnost pritiska ob tla, se ji prilagodi, zaradi česar ne propade. Kot je to v navadi med junaki tradicionalnega romana, pač pa si poišče smiselni alibi za svoj konformizem v šesti poeziji, v lučiji, v realnosti, v platonističnih sanjah in hrepenenju po lastnem uresničevanju, torej v metafizični cankanjanskega duhovnega izročila.

Ni treba posebej poudarjati, da pisatelj s tem očitno opisuje tipično usodo slovenskega intelektualca, hkrati pa tudi ni mogoče spregledati dejstva, da je ta usoda prikazane ironično, z distanco, kar kaže na to, da je resnica te tipične usode podvržena tudi kritičnemu premisleku in se torej razodeva kot nekaj problematičnega, a kljub temu neizogibnega.

NIKO GRAFENAUER

Nevin Birsas:

JELEN CVETE MED DEBLI

Največja odlika Birsove lirike, zbrane v tej knjigi, četrti po vrsti, je brez dvoma to, da izpoveduje lirično čustvo — ljubezen. Prepričani, da je erotika bistvena sestavina liričnega izpovedovanja, s tega vidika sicer ne bomo govorili o navezovanju na tradicijo v zbirki »Jelen cvete med debli«, saj je bilo pričakovati, da bo konkretno doživljanje ženske v naši najmlajši liriki slejkoprej spet zmagalo nad prevladujočo abstraktno in velikokrat nedavno idejnopolično angažirano filozofijo v obliki verzificiranega paradoksa, absurda in provokativnih trivialnosti.

Popolnoma upravičeno pa je treba ob pričujoči Birsovi pesmi opozoriti na avtorjevo upoštevanje tradicionalnih dosežkov naše moderne lirike od ekspresionizma prek nadrealizma do nadaljnjih abstraktnih lirizacij. Slednje, povezano z Birsovim pretanjenim občutkom za estetske vrednote besednega gradiva, dviga te pesmi na raven neoporečne jezikovne kultiviranosti.

Birsove erotične pesmi, katerim sicer očitno ne manjka konkretnega doživljajskega ozadja, pa niso pesmi elementarnih strasti in močnih, izrazitih poant, temveč lirčne vezanine, stane iz drobni občutji, komaj zaznavnih psihičnih odtenkov, neznatnih ali nepatetično predstavljenih situacijskih premikov. S tega zornega kota se zde časovno značilna vzporednica detaljnih psihologizirajočih prozi.

V tem dejstvu pa je tudi že zametek kritične pripombe nanje. Morda bi bilo pretirano te intelektualistično kontrolirane in zgledne verzne organizme, ki jih

LEVIN BIRSA

sem in tja skali le kak zavestno (ali nasilno) vpeljan tehnološki ali nasploh civilizacijski termin, poprek žigosati z neke vrste estetsko idejno monotonijo. Nikakor ni pretirano ugotoviti, da v predstavitvi erotičnega čustva ni občutnejše, usodnejše, prepričljivejša dramatičnosti. Morda je ta status quo erotična napetost posledica kratkotrajnega zorenja pesmi.

JOŽE SNOJ

VRNJENI SMISEL

Ob pesniški zbirki HRAM
Sama Simčiča

Sama Simčič pravi: »Zame je poezija jezik resnice, za druge pesnike mojega rodu jezik svobode.«

Ta stavek razloži, zakaj in v čem je Simčičeva — prva pesniška — zbirka Hram tako sveža, tako nova na današnjem Slovenskem. Ni ji do igre, do izbrušene forme, do obvladovanja jezika. Rada bi opisala svet kot spoznanje, vero, misel, stališče. Je poetizirana doktrina. Molitev nenavadne, pri nas neznane religije, polna sestenc in aforizmov. Bogata z otroškimi duhom, ki se svetu predaja: a pesniku ni do tega, da bi predmeta premagal.

V Hramu spet zasledimo besede, ki jih je slovenski ljudem pregnal: smisel — svet je nabit s pomenom; jaz — a ta jaz ni požrešni subjekt, ljubezen je, ki se potaplja v drugo, v vse; moč — ki je moč vztrajanja, zvestobe, skromnosti, nežnosti, miru; pokoj — ki je posledica človekove skladnosti s semim sabo in svetom; zavest — upa, je prepričana, da sta človek in svet zaokrožena; eno — daleč je razcep slovenskega tragizma; celota — kako blažljno deluje pesem, ki veru-

je v celovitost naših čustev, načrtov, akcij; luč — od prve do zadnje vrstice zbirke preveča vse besede, vse nazor; jasnost — ta se kaže v izrazu, ki je povedan, razložen, preprost, tekoč, preveden; lepota — spet je človek naseljen v dobrem okolju; in prva beseda med vsemi: ljubezen, po kateri je vse, kar je. Ljubezen je temelj in cilj, praksa in merilo Simčičevega pesniškega sveta.

V zbirki — ki je pravzaprav ena sama pesem, razločena v odstavek, v zaporedne zapise — ne manjka temnejših, žalostnejših tonov, vendar so podrejeni. Hram razlaga tudi naše običajne človeške težave, kakršne ima tudi mali človek; a se te težave presvetlijo v perspektivi človekove blage moči. Hram je piramida, je kocka, je krogla, je zaključen, čeprav hkrati človeško odprt simbol večne zmagave vesti nad kaosom, miline nad anarhijo, biti nad ničem, ljubezni nad dvomom in samorazžiranjem.

Hram je mejni primer poezije: prostor, kjer se stikata nauk in umetnost. Nahajanje na robu jemlja zbirki artistično doganost, jo pa v zameno za estetično izgubo založi s polnim, raznovrstnim, niansiranim, pristnim — in v mnogem skrivnostnim — smislom.

Hram, ki nam sorodnih duš le v svetovni poeziji (Whitman, Tagore), ampak tudi pri nas doma (posebno pri zgodnjem Ovcu — Jezera dobrega sonca — zgodnji Vegrijevi, pri Nataši Kastelic, celo pri Perocijevi — četudi so vsi ti bistveno manj mistični od Simčiča), je lepa, dobra zbirka, v kateri je okulta kozmogonija stanjšana v nežno nenasilnost mehke intime. Anabasis preprostege dečke.

P. S.: Jože Snoj je na zavitku knjige napisal zbirki pravično in bistro besedo.

TARAS KERMAUNER

Teodor Lorenčič:

O STENAH IN VIJOLICAH

Teodor Lorenčič je brez dvoma izjemno nadarjen pesnik med najmlajšimi, nastopajočo generacijo, izviran, predvsem pa samostojen v čustvovanju in reflektiranju sveta, deloma v oblikovalskem naporu in zagotovo v selekciji pri poetični neinterpretaciji znanih filozofskih in estetskih nazorov, s katerimi se nujno konfrontira vsak začetnik. Za njegovo pesnjenje bi bilo v nekem smislu celo mogoče reči, da je »samoraslo«, znal šol in prenekaterih artističnih spretnosti.

Svojo zbirko je razdelil v tri poglavje. Na kratko bi jih označili takole: Za prvi del je karakterističen lirčni deskriptivizem, vendar nikakor ne deskriptivizem v pejorativnem, nepoetičnem pomenu te besede. Tematsko je sklenjen in zaokrožen ob srečanju z dedovo smrtjo, prevrednoten v splošno človeško in poetično spraševanje ob tem fenomenom, ob tem pa vseskozi intenzivno osebnostno obravnavo. Drugo poglavje je čista lirika, poglavje o čustvovanjskih razsežnostih mladega človeka, a je že tukaj na nekaterih mestih slutili zasnutke eksistencialne stiske, ki ji je pravi izraz našel v zadnjem, tretjem poglavju. Tukaj je nekaj prav močnih pesmi z bogatim metaforičnim arzenalom in ostro profiliranim jezikom — ta je povsem adekvaten njihovi izpovedni razsežnostim (npr. IN KO V MOŽGANIH, TO PREPRICLJIVO NIHANJE, V PRAZNIHO TOLČE SPOMIN, TIHO in še katere).

Teodor Lorenčič je na začetku svoje pesniškega ustvarjanja. In že s to zbirko dokazuje svojo samoniklost ter nadarjenost, s katero je znal v sebi prenesti in v zapisovanju prevrednotiti vse mogoče vplive, s katerimi se začetnik nujno srečuje.

D. I.

MATJAŽ KMECL

OD PRIDIGE DO KRIMINALKE

ali o meščanskih začetkih slovenske pripovedne proze

V svoji novi knjigi OD PRIDIGE DO KRIMINALKE je dr. Matjaž Kmecl razporedil serijo literarnozgodovinskih študij, ki raziskujejo in razkrivajo začetke slovenske pripovedne književnosti, bodisi zametke, oziroma prve poskuse kot seveda posrečene rezultate, ki tvorijo slovensko klasiko.

Kot je razvidno iz naslova, išče avtor zametke za slovensko pripovedno literaturo v pridržnih besedilih Trubarja, Svetokriškega; naslednje prenos pridržnega stila v prvo slovensko povest Sreča v ne-sreči Janeza Ciglerja (1836) in kar je še posebno zanimivo in v literarni zgodovini novo — raziskuje pojav kratkih, vendar značilnih opisovalnih ali ubesedilvenih prijemov v Novicah, iz katerih se je kot naslednja kvalitativno vrednejša stopnja pojavljala proza petdesetih in šestdesetih let. Ta se je že takoj ob nastanku, ali vsaj v kratkem obdobju nastajanja diferenciala tudi po vrsteh — od ljudsko naravnane pripovedke, mimo komično satirične značajske opisnosti do meščanske salonske zgodbe (novelistike), podlistka kot primerne oblike za polemiko in ideološki boj in do kriminalke, ki sodi v najnižjo kategorijo pripovedne literature, še posebno v času nastanka na Slovenskem sredi sedemdesetih let prejšnjega stoletja (avtor prve slovenske kriminalke je Jakob Alešovec). Nadalje zanimajo avtorja različni literarni programi, ki so ali naj

bi botrovali začetkom slovenske pripovedne literature, od mohorjanskega mimo Levstikovega, Jurčičevega (v praktični izvedbi in manj znani teoriji) do Stritarjevega. Seveda so vmes upoštevanji pionirji slovenske meščanske proze kot Valentin Zarnik, Simon Jenko, Fran Erjavce, Janez Mencinger in še nekateri manj plovdiviti avtorji.

S tem naj bi bil v glavnem naznačen tematski obseg Kmečlovega dela. Poglavitne v njem pa so tri silnice, ki se kot raznobarne niti prepletajo skozi vsa, problematsko pogojena poglavja: 1. pojav in razvoj

OD PRIDIGE
DO
KRIMINALKE

Prilogo KNJIGE ZA NAŠE BRALCE ureja Iztok Illich. Izdaja propagandni oddelček MLADINSKE KNJIGE. Zanj odgovarja Tone Polenec.

SLIKANICE – VELIKE, MALE IN ŠE MANJŠE

Leto bo kmalu naokoli in kot vedno doslej, je naša založba tudi to pot v prvi vrsti mislila na svoja najmlajša bralca. V kratkem času je pripravila kar petnajst novih slikanic in domala toliko drugih knjig in knjižic, da starši zares ne bodo mogli biti v zadregi za darila.

Kadar steče beseda o teh knjižicah in zbirkah, ki predstavljajo največji del dejavnosti založbe Mladinske knjige, moramo pričeti z NAJDIHOJČKI. V tej zbirki so doslej izhajale razglednice kartonske slikanice (leporile), zdaj pa je njena zunanja podoba nekoliko spremenjena. Te izdaje, namenjene zares najmlajšim, bodo namreč odsele izhajale tudi vezene, po formatu podobne šolski zbirki »Čebelica«. Za tri najnovejše knjižice je to pot poskrbel slikar Marlenka Stupica. Za vsako med njimi – HI-HOP KONJČEK, IZDOR OVCICE, PASEL IN JEZEK, JEZEK, GOZDNI DEDEK – je izbrala po deset svojih barvnih ilustracij, v glavnem znanih že iz prejšnjih slikanic in leporil. Vsako podoba spremlja krajša, najpogostejša štirinastična pesmica iz ljudskega pesniškega izročila.

Zbirka ČEBELICA je prva namenjena šolcem in tekmovalcem za bralne značke. Je tudi ena temeljnih, najstarejših zbir Mladinske knjige, saj nosijo najnovejši tri knjižice že zaporedne številke od 183 do 185. Prva med njimi ima naslov UGANKE, prinaša pa 14 čvrstih »orehov« Otona Župančiča, ki jih je do danes trlo že nekoliko rodov najmlajših bralcev. Ilustracije je prispevala Melita Vovk-Stih. Avtorica naslednje pravljice pripovedi z naslovom TOPLI POTOK je Erna Starovasniki, ilustracije pa so delo Ivetke Subica. Tretja Čebelica nosi naslov POVESTICE, prinaša pa šest kratkih zgodbic velikega L. N. Tolstoj. Ilustracije: Alenka Vogelnik.

Po tehnosti oziroma zahtevnosti besedila se uvršča na naslednje mesto zbirka MALA SLIKANICA.

Med štirimi najnovejšimi knjižicami velja najprej omeniti obe izvirni deli. Bevkove DOMACE ZIVALI so doživele že več izdaj, a jih zavoljo priklupnih opisov najbolj znanih domačih in gozdnih živali

mladi bralci še vedno radi jemljejo v roke. To novo izdajo je ilustrirala in opremila Roža Piščanec. Tudi naslednja slikanica govori o živalih in sicer o živalih, ter se posebej o nek mali žolvi, ki je bila, v nasprotju z ostalimi, nenavadno klepetava. Da bi imela žolva v živalskem vrtno pred njo mir, so ji kupile telefon. KLEPETAVO ŽOLVO je napisala Polonca Kovač, ilustrirala pa jo je Marija Lucija Stupica. Avtor tretje knjižice je priljubljeni italijanski mladinski pisatelj Gianni Rodari. Njegove štiri PRAVLJICE PO TELEFONU (izbor iz obsežnejše knjižice, ki je z enakim naslovom izšla v »Cicibanovi knjižnici«), je prevedla in postavila v naše okolišje Evelina Umek, ilustriral pa jih je Marjan Manček. Besedilo za četrto novo malo slikanico je napisal znameniti dramatik Artur Miller, ki ga v takšni vlogi srečujemo prvikrat. Njegovo pripoved z naslovom JANINA ODEJICA je prevedla Katarina Puc, ilustracije pa je prispevala Lidija Osterc.

Naslednja po formatu je zbirka VELIKE SLIKANICE, ki ima pri Mladinski knjižnici tudi že zelo dolgo in bogato tradicijo. V zadnjem času prinaša ta zbirka predvsem dela domačih avtorjev – pisateljev in ilustratorjev – kar velja tudi za najnovejše tri:

Cedalje bolj priljubljena pisateljica Svetlana Makarovič je napisala besedilo za slikanico PISANO OKNO, mladi slikar Marjan Manček pa je še prej pripravil duhovito ilustracije. Zgodbica o malem dečku, kako je prebil dan in kaj vse je doživel, je prikazana tako, da jo je mogoče brati kot prikupen strip, in ker je besedilo postavljeno v verzalnih, je branje primerno tudi za najmlajše. Novo razgledano fantazijsko pripoved Ele Peroci MODRI ZAJEC je opremila in z ilustracijami popestrila Ančka Gošnjak. Avtorica besedila tretje nove velike slikanice je pesnica Saša Vegri, pripoveduje pa o petletnem Juretu, ki se je, ker je k zelenjavni juhi popil preveč vode, nenadoma spremenil v veliko zeleno žabo. Nič manj kot nad zgodbo bodo mladi bralci gotovo navdušeni nad izvrstnimi ilustracijami Kostje Gatnika, ki je slikanico JURE KVAK-KVAK tudi opremil.

Pri predstavljanju berila se najmlajša ne smemo pozabiti najnovejše poljudno znanstvene zbirke slikanic PELIKAN, ki jo bodo ustvarjali izključno domači avtorji – ilustratorji in strokovnjaki iz različnih področij znanosti. Vsi si bodo v prvi vrsti prizadevali pri najmlajših bralcih in prelistovalcih prebrati in razvijati smisel za opazovanje. To pa pomeni, da ta temsko zaokrožena dela ne bodo toliko neposredno učila in razlagala kot opozarjala na najrazličnejše zanimive pojave, ki jih srečujemo tako rekoč na slehernem koraku, vendar jih prav zaradi njihove vsakdanjosti in običajnosti radi spregledamo. Tak nov način predstavljanja narave in družbe, znanosti in umetnosti, pa zagotavlja predvsem več dejavnega sodelovanja bralcev, več sprotnega, praktičnega preverjanja predstavljenega gradiva. Da se bo lahko prilagodila čim širšemu krogu mladih bralcev, bo zbirka Pelikan razdeljena v tri težavnostne stopnje in bo tako zajela učence od male šole do konca osemletke.

Obe novi slikanici, s katerima je zaživela zbirka Pelikan, sta namenjeni najnižji stopnji (mala šola in prva dva razreda osnovne šole). Avtor prve – V GOZDU – je naš ugledni naravoslovec dr. Anton Polenec, nazorne barvne ilustracije pa je prispevala slikarka Lidija Osterc. Slikanica predstavlja štiri letne čase ter vrsto pojavov in dogajanj v gozdu, ki so za posamezna obdobja najzanimivejši. Mimogrede pa pove še marsikaj zanimivega o rastlinah in najbolj znanih gozdnih prebivalcih. Avtorica besedila druge slikanice, ki ima naslov SKOZI MESTO, je Svetlana Makarovič. Zamislila si je zgodbo o deklici Piki, ki se je s svojim jazbecem Pikijem odpravila na zanimiv sprehod skozi mesto. Spetoma je Pika svojemu kučku razlagala, čemu služijo semaforji, kaj kažejo prometni znaki, kaj je v tej in oni hiši, kakšne poklice opravljajo ljudje, ki jih srečujeta itn. Slikanico je opremila in ilustrirala slikarka Jelka Reichman, oblikovala pa jo je, enako kot vse druge na kratko predstavljene knjižice, Vlasta Zagorski.

I. ILICH

DVA NOVA IZVIRNA ROMANA ZA OTROKE

Mimi Malenšek:

LUČKA NA DALJNEM SEVERU

Ob branju povesti Lučka na daljnem severu bralca nedvomno, kljub znanim opisom navad in običajev eskimskega življenja, pritegne zgodba s svojo zasnovano, zapletom in razpletom. Pri tem ga namreč niti ne motijo nekoliko črno-belo naslikani značajski posamezniki, saj ga poleg nedvomno pristnih opisov eskimskih navad bere zadržkov potegne v svoj razvojni tok ravno razgibana zgodba. To pa je tista sestavina, ki je značilna za vsa pripovedna dela, romane in povesti Mimi Malenške: epsko in doživljajsko tkivo preplete v tok zanimivega in privlačnega dogajanja, ga razvije pregledno in premočrtno, da se v njem razkrijejo značaj osebe in da na koncu – kot v zgodbi o Lučkinem neprostočloveštvu – povznanju z Eskimi – zmaga dobro nad zlim.

In če opozorim še na to, da je zgodba o Lučki tudi neke vrste topotopna povest, ki ne mine brez vznemirljivih pustolovčin, kakršna je lahko miselnostna vožnja v eskimskem čolnu po razviharjenem morju kmalu po začetku pripovedi, s katero se vse zapleta, naj bo kar dovolj. Kajti topotopna, pustolovska pripoved je bila pravzaprav v pripovedni umetnosti vselej v modi, prenekaletni moderni roman se spogleduje z njo, pa štejmo še tej povesti to njeno sestavino v dobro.

Ta najnovejši roman za otroke je ilustriral in opremil slikar Kostja Gatnik. Knjiga je izšla v okviru zbirke Cicibanova knjižnica.

F. VURNIK

Jože Snoj:

AVTO MOTO MRAVLJE

Jože Snoj si je, čeprav v glavnem pesnik in pisatelj za odrasle, napravil že prav lepo ime s svojimi otroškimi pesmi; tokrat gre že za drugo prozno delo, namenjeno najmlajšim bralcem. V njem najdemo vse značilnosti, ki sicer krasijo Snojevo literaturo: zelo izčiščen jezik, obvladani slog, smisel za groteskno, za fantastično, za paradokse. Snoj je danes brez dvoma eden prvih mojstrov slovenskega jezika in to se pozna tudi pri povesti AVTO MOTO MRAVLJE.

Povest sama je moderna. Pisatelj išče motiv, ki ne bi bil že znan in obdelan. Rad bi – kar se mu vsestransko posreči – povezal dvojce: svet, mlademu bralcu povsem predstavljen, sestavljen iz znanih reči, napisan na sprejemljiv način, pa obenem tak, da bi imel globlji pomen, da bi posredoval spoznavno in moralno ter celo družbeno kritične razsežnosti. Snojeve pisateljske ambicije so tudi tokrat velike. Mravljivo – dežela mraavljev – v katero se podata dva mlada fanta, Jošt in Vid, znana že iz drugih Snojevih besedil za mladino, je dežela, kakršne so tudi na našem, človeškem planetu. Totalitarna je, tehnično visoko razvita, tudi v njej se godijo vojne, tudi ona pozna pisatelje in novinarje in policijo ipd. Avtor kaže, riše, a obenem tudi – čeprav nepriljubeno decentno – uči: nasproti preveč optimističnim uradnim pesmim postavlja ljudske, tople, nasproti tehniki naravo. Ločuje med pozitivnim in negativnim, a ločitev oblikuje tako, da na bralca vpliva.

Snojeva povest, preprežena z ironijo, celo s parodijo, je duhovita, spretna, izvirna, s svojo kombinacijo fantastike in realizma uvaja v slovensko literaturo za otroke novo področje in nov ton. Lahko se je samo veseliti.

Knjigo je zelo domiselno ilustriral in opremil Melita Vovk-Stih.

T. KERMAUNER

PRAVLJICE IN PRIPOVEDKE V „ZLATI PTICI“

Za knjižno zbirko Zlata ptica, ki prinaša najlepše ljudske in umetne pravljice prav tako velja, da že dolgo vrsto let uspešno izpolnjuje svoje poslanstvo med najmlajšimi bralci. Predstavila je že domala vse pripovedi, ki so jih zapisali ali napisali najznamenitejši pravljčarji, kot na primer H. C. Andersen, W. Hauff, B. Nemcova, O. Wilde, M. Ayme, pa naši Valjavec, Milčinski, Bolhar in še mnogi drugi. Po drugi strani pa je zbirka s pomočjo nepopolno dragocenega pravljčnega ljudskega izročila na svoj način predstavila še preteklost ter šege in navade Vietnamcev, Fincev, Slovkov, Tatarov, Romanov, Lužičkih Srbov, Laponcev, naših rojakov iz Režije, pa Francozov, Kitajcev, Islandcev in še številnih drugih ljudstev. Vse pravljice so bile tudi vselej popestrjene z risbami naših (ali tudi tujih) najboljših ilustratorjev. Kadar je teh knjig po knjigarnah zmanjkalo, jih je založba na novo natisnila, obenem pa je že znanim knjigam in izborom dodajala nove.

Kar smo zapisali, velja tudi za obe novi knjižici:

Prva ima naslov GRIMMOVE PRAVLJICE in torej znova predstavlja širok izbor pripovedk, ki sta jih zbrala in priredila najznamenitejša pravljčarja vseh časov, brata Jakob in Wilhelm Grimm, že pred več kot dvajsetimi leti pa jih je našim otrokom in drugim bralcem v lepem prevodu podaril Fran Albreht. Kdo na primer ne pozna Sneguljčice, Trnuljčice, Rdeče kapice, Janka in Metke ali Pepelke? Prav smešno vprašanje, saj so bile in so še del slehernega otroštva. Da pa bo veselje še večje, je v tej knjižici zbranih vse skupaj kar 56 pravljic, med njimi torej tudi vrsta manj znanih, ki pa niso niti malo manj lepe in zanimive. Knjigo, ki šteje 276 strani je ilustrirala in opremila Lidija Osterc.

Druga knjižica prinaša kar 140 krajših latvijskih pravljic, bajk in basni, naslovljena pa je po prvi med njimi SRAJCA SREČNEGA ČLOVEKA. Tudi tukaj skozi

živopisno ljudsko izročilo zvemo marsikaj o težkih in bridkih časih v preteklosti male pribaltske dežele Latvije, o tem, kako so vanjo neprestano vdirali tuji zavojevalci, ki so ljudstvu z ognjem in mečem vsiljevali svoje postavne in vero. Osrednji junaki so zato v domala vseh pravljicah preprosti ljudje, tlačani in rokodelci, ki jim je bil trdi jarem fevdalnih zakonov, kadar so se ob zimskih večerih zbrali in si pripovedovali pravljice in anekdote ali peli ljudske pesmi, gotovo bolj znosne, saj so vsaj takrat imeli pravico na svoji strani.

Knjiga šteje 304 strani, prevedel jo je Cvetko Zagorski, ilustriral in opremil pa Kostja Gatnik.

K. H.

Svetlana Makarovič:

KAM PA KAM, KOSOVIRJA?

Ko sta radovedna kosovirja Glal in Gilil na svojih letelcih žilicah prvič prifrčala med nas, sta pri pričih navdušila mlado in staro. In spet enkrat se je zgodilo, kar se ne primeri tako pogosto: v eni sapi, ko smo odrasli, očarani od ustvarjalne samosvoje domišljije, s priznanjem razbirali vsjake estetske razsežnosti novega pravljčnega teksta, so knjižico Kosovirja na letelci žilici otroci hkrati tudi že sprejeli za svojo last, postala je prava pravcata otroška uspešnica.

Res, prav v živi pripovedi, v avtorični izraziti sposobnosti, da zaživi kot neposredna pripovedovalka, najdemo eno od temeljnih odlik, ki zgodbam o kosovirjih omogočajo tako široko in spontano odmevnost v otroških poslušalcih in bralcih. Druga značilna pisateljska lastnost, s katero Makarovičeva osvaja otroke, je preprosta, jedrnat in izjemno sočna govorica, ki je že v svojem jedru lahko humorna, pa se zna še poskočno razviti v pristnem, otroško vedrem optimizmu, v iskrivih pesniških vložkih in v radoživem izumljanju novih besed, imen in pomenskih zvez.

Pisateljica nadalje natanko na pravih mestih v zgodbah zgosti pripoved v doživljajsko tako vznemirljive konice, da

SVETLANA MAKAROVIČ

otrok ob njih prav uživaško sodeluje, pa naj gre za eksplozivno komično ali za tesnobno »srhljivo razplet. Mimo drugih svojih fantastičnih in fantastičnih bitij, ki nastopajo v zgodbah obeh knjig, sta seveda glavna junaka, nabrita kosovirja Glal in Gilil tista, ki s svojo neznanjsko radoživostjo neubranljivo zadržita otroke, da napeto sledijo njunim nenavadnim dogodivščinam. Tako grozno dosti nagajiva sta, obenem pa tako pristrčna in ljubka, da v hipu zamikata otroške poslušalce in bralce in jih nemudoma zapleteta v skupno domišljajsko igro, v kateri se pojavljajo zares posebna in vznemirljiva doživetja.

Ilustracije in oprema: Lidija Osterc.

MARJANA KOBE

Ilustracija Lidije Osterc iz knjige Wildovih pravljic »Hiša granatnih jabolok«

SREBRNA RAČKA – ZLATA RAČKA zdaj še v DETELJICI

Nova razgibana domišljajna zgodba med najmlajšimi bralci zelo priljubljene pisateljice Kristine Brenkove pripoveduje o srebrni rački, ki si je na vso moč želela postati zlata. Da pa bi lahko postala zlata, ji je moral pomagati človeški otrok – osrednji junak zgodbe, deček Matic. Odpraviti sta se morala na zelo dolgo in negotovo pot. Matic je sedel rački na hrbet in odletela sta proti klju, ki zanj niti nista vedela, kje ga bosta našla. Spotoma sta doživela vrsto zanimivih prigod in srečala mnogo znanih in manj znanih pravljčnih junakov. Naposled sta kljub naganju strahka Jakoba le prišla do cilja svojega potovanja: do visoke bele gore, kjer se je na vrhu pasel Zlatorog, iz njegovih rogov je šnil zlat blisk in srebrna račka je resnično postala zlata. Tukaj se napeta pripoved, polna nepričakovanih preobratov in fantastičnih doživetij, lahko srečno konča: Matic se prebudi v varnem materinem naročju.

Pravljico, ki v marsičem spominja na že znano »Deklico Delfino in lisico Zvitorepko« (prav tako je izšla v okviru zbirke DETELJICA), so najmlajši bralci že lahko spremljali v nadaljevanjih v lanskem letniku svoje revije Ciciban. Knjižico je z domiselimi barvnimi ilustracijami popestrila stalna pisateljica spremljevalka, slikarka Marlenka Stupica.

DO NOVEGA LETA IZIDEJO SE NASLEDNJE KNJIGE IN SLIKANICE:

Kajetan Kovič: MAČEK MURI – il. Jelka Reichman, zbirka Velike slikanice;

Svetlana Makarovič: VRČEK SE RAZBIJE – kratke živalske zgodbe, prirejene po ljudskih pregovorih, il. Marija Lucija Stupica, zbirka Deteljica – knjiga je pravkar izšla;

Anica Černejeva: METULJČKI – doslej najboljše izbor pesmi za otroke, uredila Erna Muser, il. Marjanca Jemec-Božič, zbirka Cicibanova knjižnica;

Niko Grafenauer: SONČNICA NA RAMI – antologijski izbor, ki predstavlja kakšnih 45 pesnikov, ki so ustvarjali za otroke od Levstika do današnjih dni, il. različnih slikarjev, o vsakem avtorju kratka bio-bibliografska beležka.

NAŠE NOVE IZDAJE

ZBIRKA »NAJDIHOJČKI«:

JEZEK, JEZEK, JEZEK, GOZDNI DEDEK: IZDOR OVCICE, PASEL, HI-HOP, KONJČEK! – slikanice s kratkimi verzji, il. Marlenka Stupica, br. po 9 din;

ZBIRKA »ČEBELICA«:

UGANKE, Oton Župančič, il. Melita Vovk-Stih, TOPLI POTOK, Erna Starovasniki, il. Ivetke Subić, POVESTICE, L. N. Tolstoj, il. Alenka Vogelnik – vse tri knjižice štejejo po 16 strani in stanejo, br. po 6 din;

ZBIRKA »MALA SLIKANICA«:

DOMACE ZIVALI, France Bevk, il. Roža Piščanec, KLEPETAVA ŽOLVA, Polonca Kovač, il. Marjan Manček, PRAVLJICE PO TELEFONU, Gianni Rodari, prev. Evelina Umek, il. Marjan Manček, JANINA ODEJICA, Artur Miller, prev. Katarina Puc, il. Lidija Osterc – vse štiri slikanice so broširane in stanejo po 15 din;

ZBIRKA »VELIKE SLIKANICE«:

MODRI ZAJEC, Ele Peroci, il. Ančka Gošnjak – Godec, crt. 38 din, JURE KVAK-KVAK, Saša Vegri, il. Kostja Gatnik, crt. 39 din, PISANO OKNO, Svetlana Makarovič, il. Marjan Manček, br. 22 din;

ZBIRKA »PELIKAN«:

V GOZDU, Anton Polenec, il. Lidija Osterc, br. 22 din, SKOZI MESTO, Svetlana Makarovič, il. Jelka Reichman, br. 22 din;

ZBIRKA »PIONIRJEVA KNJIZNICA«:

ZAKAJ ZATO V EKOLOGIJI, Kazimir Tarnan, il. Božo Kos, br. 25 din;

ZBIRKA »DETELJICA«:

SREBRNA RAČKA – ZLATA RAČKA, Kristina Brenkova, il. Marlenka Stupica, 112 strani, br. 69 din, VRČEK SE RAZBIJE, Svetlana Makarovič, il. Marija Lucija Stupica, 110 strani, br. 69 din;

ZBIRKA »CICIBANOVA KNJIZNICA«:

KAM PA KAM, KOSOVIRJA?, Svetlana Makarovič, il. Lidija Osterc, 80 strani, crt. 52 din,

AVTO MOTO MRAVLJE, Jože Snoj, il. Melita Vovk-Stih, 136 strani, crt. 78 din.

LUČKA NA DALJNEM SEVERU, Mimi Malenšek, il. Kostja Gatnik, 232 strani, crt. 78 din;

ZBIRKA »ZLATA PTICA«:

PRAVLJICE ČEPECE MAČKE, Marcel Ayme, prev. Božena Legiša, il. Milan Bizovičar, 304 strani, crt. 128 din, HISA GRANATNIH JABOLK, Oscar Wilde, prev. Ciril Kosmač, il. Lidija Osterc, 196 strani, crt. 86 din,

GRIMMOVE PRAVLJICE, prev. Fran Albreht, il. Lidija Osterc, 274 strani, crt. 98 din,

SRAJCA SREČNEGA ČLOVEKA, latvijske pripovedi, prev. Cvetko Zagorski, il. Kostja Gatnik, 304 strani, crt. 98 din;

ZBIRKA »SINJI GALEB«:

BOJAN, Gilgor Popovski, prev. Slavko Jug, imt. 39 din, BRAT MOLČEČEGA VOLKA, Klara Jarunkova, prev. Zdenka Škerlj-Jerman, imt. 39 din,

BELI KAMEN, Gunnell Linde, prev. Lena Petrič, imt. 39 din,

GLAVNE OSEBE NA POTEPU, Pavle Zidar, imt. 49 din;

ZBIRKA »BISERI«:

TISOČ IN ENA NOČ, prev. Vladimir Kralj, 216 strani, crt. 95 din, OTOK ZAKLADOV, R. L. Stevenson, prev. Pavel Holčec, il. Aco Mavec, 208 strani, crt. 85 din;

ZBIRKA »ODISEJ«:

ROSNi ZALIV, Ivo Zorman, 178 strani, imt. 84 din, KAPITAN BONTOKOE IN NJEGOVI MORNAČKI I/II, Fabriceus Johan, prev. Janko Moder, risbe po originalu, skupaj 688 strani, imt. 198 din,

MARTINOVO JUTRO, Françoise Flor, prev. Lojze Kovačič, 172 strani, imt. 75 din,

PRIPLOV ARTHURJA GORBONA PYMA, E. A. Poe, prev. Alenka Obreza, il. Janez Plahuta, 248 strani, imt. 88 din;

ZBIRKA »KONDOR«:

PLEBANUS JOANNES, Ivan Pregelj, 144 strani, imt. 43 din, SLOVENSKA CERKOVNA ORDNINGA, Primož Trubar, 148 strani, imt. 28 din;

ZBIRKA »KROG«:

KRONIKA DRUŽINE WAPSHOT, John Chhever, prev. Jože Prešeren, 416 strani, pl. 105 din,

METULJI MED ZVEZDAMI, Vana Marinović, prev. Iztok Ilich, 388 strani, pl. 135 din,

ATLANTIDA IN SVET VELIKANOV, Denia Saurat, prev. Breda Mihelič, 170 strani, pl. 98 din,

DVOJNA VIJANICA, James D. Watson, prev. Vitoimir Smolej, 210 strani, pl. 98 din,

SALAMANDER, Morris West, prev. Jaka Stular, 392 strani, pl. 148 din,

MORJE, Bernhard Lellerman, prev. Branko Žužek, 196 strani, pl. 95 din;

ZBIRKA »HUMOR«:

5 knjig – skupaj 1400 strani, imt. 480 din;

ZBIRKA »POTA MLADIH«:

HRAM, Samo Simčič, 88 strani, br. 49 din, O STENAH IN VIJOLICAH, Teodor Lorenčič, 76 strani, br. 49 din;

ZBIRKA »NOVA SLOVENSKA KNJIGA«:

RAHEL STIK, Rudi Seligo, 208 strani, pl. 109 din,

OBJOKUJ JUTRO, Nada Gaborovič, 408 strani, pl. 185 din,

HI KVADRAT, Dimitrij Rupel, 250 strani, pl. 128 din,

JELEN CVETE MED DEBLI, Nevin Birs, 76 strani, br. 69 din;

ZBIRKA »LEVSTIKOV HRAM«:

IZZGANI, Graham Greene, prev. Katarina Bogataj-Gradišnik, 220 strani, pl. 115 din, OSTRINA BRITVE, Somerset Maugham, prev. Jože Prešeren, 348 strani, pl. 150 din,

ANA KARENINA, L. N. Tolstoj, ponatis, pl. 198 din;

RAZNE KNJIGE

CLOVEK IN VESOLJE, Arthur C. Clarke, prev. Zoran Jerin, 200 strani, imt. 140 din, zbirka »Svet in čas«,

OD PRIDIGE DO KRIMINALKE, Matjaž Kmecl, 150 strani, br. 69 din, zbirka »Kultura«,

POTI NASE ZMAGE, govori in članki tovariša Tita, broš. 69 din,

VSE O CVETJU, priručnik, imt. 258 din.

NOVOST V „PIONIRJEVI KNJIŽNICI“

Kazimir Tarman:

ZAKAJ ZATO V EKOLOGIJI

Dobrih sto let je že minilo, odkar je nemški prirodoslovec Ernest Haeckel prvič uporabil besedo ekologija. Prav v zadnjem času pa prihaja ta veda, ki raziskuje odnose med živimi bitji in okoljem, v katerem živijo, spet močno v ospredje — žal prodrom v povezavi s primeri, ko je ravnovesje med živimi organizmi in njihovim življenjskim okoljem resno ogroženo ali celo že porušeno. Največkrat je tega kriv človek, ki s svojim lahkomišelnim in kratkovidnim poseganjem v naravo nemalokrat povzroči nepopravljivo škodo. Ker posledice takšnega človekovega ravnanja — ko se začnejo dobiti lahko sprejme v izgubo z grozljivimi razsežnostmi — danes čutimo čedalje pogostejše in na domala vseh področjih, je ekologija nenadoma postala zelo »popularna« veda, saj si je utrla pot na naslovne strani časnikov in na radijske ter televizijske programe. Najpogostejše se tako srečujemo s suhoparnimi številkami, ki ocenjujejo nastalo škodo, ko je že zdavnaj prepozno, včasih pa tudi z opozorili — ki žal vse prevečkrat naletijo na gluha ušesa — ko bi nemara bil še čas, da se kakšna katastrofa prepreči.

Ena poglavitnih nalog ekologije je zato ljudi opozarjati na posledice, ki bi jih utegnile imeti njihovo nes pametno poseganje v naravo. Z osveščanjem pa je nujno treba pričeti čim bolj zgodaj, že pri najmlajših. Tega nalagkega opravila sta se zdaj na zelo zanimiv in izviran način lotila prirodoslovec dr. Kazimir Tarman in ilustrator Božo Kos. Pripravila sta veliko pisano slikanico, ki je razdeljena na naslednja poglavja: Vsako živo bitje je del narave, Zakaj raznolikost življenja?, Kako gospodariti naravo, Zakaj je sonce vir življenja, Človek izkorišča in poenostavlja naravo, Industrija spreminja in uničuje naravo, Leta 2000 bo na zemlji sedem milijard ljudi, Varstvo narave je boj za človeka in Lepo vedenje za preživetje.

Svojo nalogo sta oba avtorja brez dvoma dobro opravila, kar zagotavlja, da bogato ilustrirana knjižica, ki na poljuden način razlaga pomen in poslanstvo ekologije, med mladimi bralci, pa tudi med vzgojitelji ne bo ostala brez odmeva.

I. I.

ŠTIRJE „ODISEJI“

V mladinski knjižni zbirki Odisej, ki jo ureja Ivan Minatti, so pred kratkim izšla štiri dela, ki so namenjena tako mladim bralcem, ki imajo radi dobro pustolovsko branje, kot tistim, ki so bolj zanimajo za osebnost, povsem človeške probleme odrasčajoče mladine.

V prevodu Lojzeta Kovačiča smo dobili nenavadno poetično delo o dveh mladih ljudeh, roman MARTINOVO JUTRO, sodobne francoske pisateljice Francoise Flor. Nepričakovani dogodki dajejo zanimiv ton temu izvrstnemu sodobnemu romanu, ki nas popelje v različen svet. Razgiban, slikovit pripovedni slog se ujema z utripom mladosti. Pisateljica pripoveduje spontano, a humorjem, čustveno in s smislom nam razumevanje rosnje ljubezni. Odkriva nam oblike junakov, njihova namera, obup in nesoglasja. Martin je nemiren, molčeč, njegova prijateljica Karolina pa očarljiva in odločna. Vzljubita se na prvi pogled, čeprav si tega nista hotela priznati. Ko se Martin le odloči, da dekle povabi na zmenek, se vse razblikni kot oblaček tistega dne.

Naslednje delo, ki je zavoljo obsežnosti izšlo v dveh knjigah, KAPITAN BONTOKOE

IN NJEGOVI MORNARČKI nizozemskega pisatelja Johana Fabriciusa, je značilna pustolovska mladinska povest. Odlikuje jo vse, kar je blizu mladim bralcem. Gra namreč za pustolovsko vožnjo na ladji »Novi Hoorn«, ki so jo dvajset do petnajst letni dečki pripravili s kapitanom Bontokejem leta 1618 in z njo odpluli z Nizozemskega do daljne Jave okoli afriškega kontinenta. Knjiga se iskri od fantazije. Pisatelj slikovito opisuje domače in tuje okolje, napete dogodivščine na morju in na kopnem v neznanih deželah. Delo je prevedel Janko Moder.

Za mladinsko povest PRIPOVED ARTHURJA GORDONA PYMA IZ NANTUCKETA je njen avtor Edgar Allan Poe zapisal, da povest »vsebuje podrobnosti o upor in okrutnem pokolu na ameriški dvojarm-bornici Grampus, na poti proti Južnemu morju — s poročilom o tem, kako so preživeli ponovno vzeli ladjo, njihov brodom in hudo trpljenje, ki je sledilo zaradi lakote, kako jih reši angleška dvojarmborica Jane Guy, jednat opis križarjenja Jane Guy po Južnem Indijskem oceanu, kako jo zajamejo in o pokolu njene posadke med skupino otokov, na štirinosemdesetih vzponih južne zemljepisne širine ter o neverjetnih dogodivščinah in odkritih naprej proti jugu, ki jih je porodila ta strahotna katastrofa.« Knjigo je prevedla in ji napisala spremno besedo Alenka Obreza.

Med deli, ki jih želimo predstaviti, je tudi mladinski roman Iva Zornana ROSNI ZA LIVO. Glavna junakinja zgodbe je šestnajstletnica Reli, ki se iz dolgočasne vsakdanjosti zateka v svoj izsanjani Rosni zaliv. Ob branju tega dela se mlademu bralcu utegne vzbuditi spoznanje, da so na življenjski poti različne postaje, da »ne veš vnaprej, na kateri se boš ustavil, koliko časa se boš pomudil... in katera je naslednja«. Spoznanja, ki mladoletno junakinja zatečejo v enem samem poletju, jo naredijo zrelejšo, skoraj odraslo.

R. V.

TITO: POTI NAŠE ZMAGE

Ob tridesetletnici zmage nad fašizmom in povojnega razvoja jugoslavije je Politična uprava SSNO organizirala v vseh enotah JLA množično tekmovanje vojakov in mladine. Mladost v pesmi, besedi in spretosti — na skupno temo S Titom od zmage do zmage. Tekmovanja so bila zelo uspešna, saj so se odvijala po sistemu kvizov, kar je zagotovilo najbolj množično udeležbo.

Poglavitna literatura za tekmovanja so bila dela tovariša Tita, v katerih je analiziral priprave, potek in rezultate vojnih operacij in revolucije jugoslovanskih narodov, kakor tudi uspehe povojnega razvoja in graditve JLA. Da bi bila ta dela dostopna vsem vojakom, gozdarjem, vojaškim šol in mladini, je Politična uprava sklenila izdati priročnico knjigo, v kateri je po kronološkem zaporedju nanižanih šestindeset najpomembnejših Titovih govorov, ukazov, referatov in člankov iz razdobja od avgusta 1941 do najnovejšega časa (X. kongres ZKJ).

Besedila za to knjigo, ki je seveda v prvi vrsti namenjena vojakom in gojencem vojaških šol, kakor tudi starejšim — pa ne samo njim — sta izbrala in pripravila Jovan Vujosović in Niko Milovanović. Slovenski prevod sta oskrbela Franček in Marija Šafar, tehnična urednica pa je bila Marija Georgijevska.

H. K.

KNJIŽNICA S NJEGA GALEBA — 4 NOVOSTI

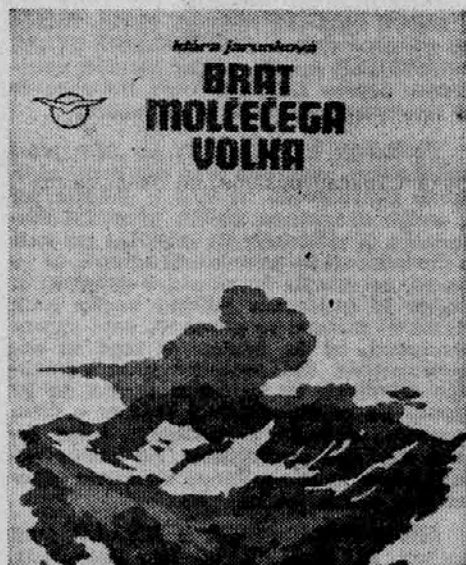
Gligor Popovski: Bojan
Klára Jarunková: Brat Molčecoga volka
Gunnel Linde: Beli kamen
Pavle Zidar: Glavne osebe na potepu

V zadnjem letu smo k odličnemu izboru zbirke Sinji galeb prišli štiri dobre knjige: Bojan Gligorja Popovskega, Brat Molčecoga volka Klára Jarunkove, Beli kamen Gunnell Lindeje in Glavne osebe na potepu Pavleta Zidarja.

Prvi dve knjigi opisujeta življenje, tesno povezano z naravo, vendar vsaka na svoj način. Eden najuglednejših makedonskih mladinskih pisateljev Gligor Popovski nas v zgosteni, jedrati pripovedi popelje v makedonske planine, med pastirje, ki žive sicer idilično in starosvetno, pa jih vendar na vsakem koraku čakajo nevarnosti. Bojan je vajen te lepe samote, saj je velik del počitnic preživljal pri svojem dedu Dimu, pastirju. Toda to pot ostane privlačen sam v planini, ded, naveličan samote, se za nekaj dni odpravi v vas. Seveda ni lahko skrbeti za ovce in jagnjeta, pa še za govedo in dva psa, toda Bojan je pogumen in močan fant. Nenadoma, nepričakovano pa: sneg. Pada noč in dan in še eno noč. Bojan je ujet, sam z vsami skrbi za kočo in živino, ki so še v navadnih okoliščinah hude za malega dečka. Pride bolezen, kuha si čaje, premagajo jo. Napadejo ga volkovi, Bojan komajda premaga strah. Išče in išče skrito dedovo puško, jo najde, premaga tudi volkove. Kadar ga grabi malodušje, ve, kaj mora storiti: s sekuro v roki se spopade z živim ščorom. Končno zapiha južni veter, pridejo reševalci. Naš mali junak je zmagal, zmagal je s svojim pogumom, s svojim razumom, s neutrudljivo dejavnostjo.

V svojem delu izkazuje avtor zavirljivo poznavanje in življenje v otroški sveti. Najlepše pa je prikazana dečkova ljubezen do živali in njegova skrb zanje, kar daje knjigi posebno vrednost. Knjigo je prevedel Slavko Jug.

Pisateljica Klára Jarunková, ki je svoje detinstvo in mladost preživela v majhni vasi na Slovaškem, opisuje to svoje okolje z veliko ljubezni in nežnega humorja. Priključimo si pred oči prilsrčnega desetletnega dečka. Naš fant ima nepopisno srečo: njegov dom je planinska koča v Nizkih Tatrah, ki jo oskrbujejo njegovi starši. Njegova igrišča so gozdovi pod vrhovoma Dubier in Chopok, travniki, potoki, prostrana smučišča. Njegovi prijatelji so planinci, smučarji, lovci, ki obiskujejo kočo njegovega očeta in prav tako ljubijo to prelepo naravo. Najlepše od vsega pa je njegova družina: oče, trden, možat gorjanec, mati, nežna, delovna, polna hrepenenja po dolini, od koder je doma, mala, klepetava Gabka.

ljubljenka vseh. Skozi vso knjigo se kot rdeča nit vleče ljubezen in tiho občudovanje našega junaka do starejšega brata, ki, vedno ves molčeč, zmora vse; od tod tudi njegov vzdevek Molčeči volk. K družini sodita še dva bernardina, ki s svojima različnima značajema vzbujata vso družino. Seveda ima naš fant dva dobra prijatelja, s katerima uganem marsikatero modro, in skrivno ljubezen sedmošolk Livo iz sosednje planinske koče. Kot »kraljica z daljnega severa« pa se zazdi našemu sanjaču Jana, Volkovo dekle, ki obišče družino ob novoletnih praznikih. V njihovo življenje, polno miru, razumevanja in medsebojne vdanosti, usodno poseže plaz, ki se sproži pod razpo-sejenimi novoletnimi smučarji. Ob tem pretresljivem dogodku do kraja spoznamo pravi značaj junakov.

Knjiga je dobila nemško nagrado za leposlovje leta 1970 in dve mednarodni nagradi. Lepo jo je prevedla Zdenka Škerlj-Jermanova, ilustriral pa Ivan Schurmann.

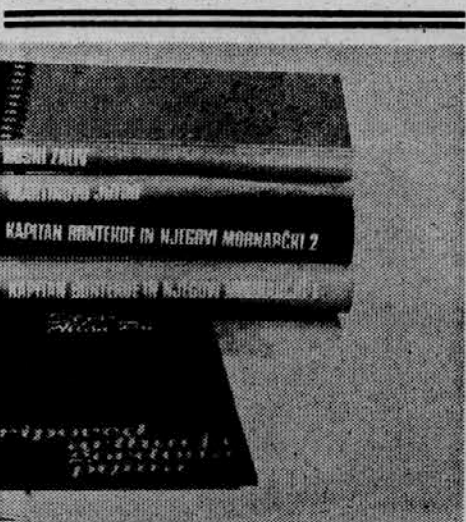
Zbirka BISERI

Knjižno zbirko BISERI, v katero se vselej uvrstijo najuspešnejša mladinska dela iz vse svetovne književnosti, sta pred nedavnim obogatili še dve novi knjigi:

OTOK ZAKLADOV, R. L. Stevenson, prev. Pavel Holeček, il. Aco Mavec;

TISOČ IN ENA NOČ, izbor iz znamenite zbirke pravljic, prev. Vladimir Kralj, il. Ulrik Schram.

Do konca letošnjega leta predvidoma izidejo še naslednje knjige: PIKICA IN TONČEK, OLIVER TWIST in SKAVT PETER.

dno poseže plaz, ki se sproži pod razpo-sejenimi novoletnimi smučarji. Ob tem pretresljivem dogodku do kraja spoznamo pravi značaj junakov.

Knjiga je dobila nemško nagrado za leposlovje leta 1970 in dve mednarodni nagradi. Lepo jo je prevedla Zdenka Škerlj-Jermanova, ilustriral pa Ivan Schurmann.

Beli kamen plodovite švedske pisateljice Gunnell Linde, ki že skoraj dve desetletji objavlja vsako leto nove zgodbe za mladino, je čudovita pripoved o dveh revnih otrokih, v kateri se domiselno prepletata fantazija in vsakdanjost. Fia in njena mati, ravna in, zdi se, povsem nepotrebna vaška učiteljica klavirja, se težko prebijata skozi življenje, ki jima ga posebno greni neprestano negotovanje tete Malin, gospodinje sicer dobrodušnega vaškega sodnika, pri katerem živi. Fia se iz sive vsakdanjosti tega, mnogokrat neprijaznega okolja, zateka v svoj izsanjani svet. Skrbno varuje svoj beli kamen, ki mu posebno moč in lepoto daje njena fantazija. Hampus, čevljarjev nečak, ki jo prisluzi s posebno pogumnim podvigom, z njim pa tudi Filno prijateljstvo. Izmišljujeta si vedno nova drzna dejanja, prave pustolovščine, in si izmujeta slajni kamen. Zamisel o drznih podvigih, s katerimi si junaki pridobijo kraljičino in kraljestvo, nam je znana iz starih pravljic. V naši pripovedi je plačilo za drzna nevsakdanja podviga. Beli kamen, ki jima pomeni svet v lepše življenje. Zatekata se v zeleno lipo na sodnikovem vrtu, tu nista več Fia in Hampus.

nadeneta si poetični imeni Fideli in Kralj drznosti. Vendar ne moreta povsem ulti vsakdanjemu življenju: teta Malin neprestano graja Fio, Hampus pa živi v tesni sobi s hrupnimi bratranci in sestricami v neprestanem strahu pred ponovno selitvijo. Oba pa navdaja poseben odpor do šole: vsakega po svoje bodo sošolci spet zapostavljali in zasmehovali. S pomočjo bologa kamna, tega simbola ljubezni in prijateljstva, se vse srečno razpleta.

Po tej odlični knjigi so Švedi poneli nadaljevanje, ki so jo videli tudi slovenski otroci. Pisateljčin prikupni humor, poznavanje doživljanja 10–12-letnih otrok, očarljiva poetičnost njene pripovedi pa pridejo do izraza predvsem v knjigi. Lena Petrič je knjigo lepo prevedla in ji napisala spremno besedo. Knjiga je izvirno ilustrirana.

Pisec naslednje knjige Pavle Zidar nam je prav tako kot švedska pisateljica Zela izpovedati odpor otrok do vsakdanjega življenja, do nazorov in vrednot njihovih staršev. Tega se je lotil dosti bolj realistično: skozi pripoved enega od dečkov nam na hitro oriše družinsko okolje obeh otrok, njenemu poglavitnemu problemu, prešolanju na novo šolo, in razreševanju tega pa odmeri največ pozornosti. Pripovedovanje je polno primer, tipljeno zidarjevski, uspešno vpleta primere iz pogovorne jezika, kar dela povest dinamično in zabavno. Vendar pa je pisatelj s sporočilno dosti globlje: poglavitno gibalo vzgoje otrok naj bo ljubezen, kajti, kot pravi, »naj imajo učitelji počitnice in

ne seminarje. Da se, hudiča, spočijejo in ljubezen do otrok.

Našima fantoma nič ne gre prav, ne doma ne v šoli. Ivana neprestano obdelujejo starši, žlahta, šola. Občutek ima, da je konj, kajti poln je različnih žebijev: »Zlahtnijo nas na največkrat tako, da zabijejo v našega duha dolge žebelje primerov, kakšni naj bi bili in kakšni ne smemo biti, da ne bomo takšni, kot smo.« Zato se prelevi v Ivana Konja. Njegov prijatelj Gregor Počak prav tako ni Počak, ampak Zoga, kajti njegova starša si ga podajata med seboj kot žogo. Kadar kateri od njiju odkrije kaj neprijetnega na fantu, to takoj pripiše svojemu življenjskemu tovarišu, in obratno. Tako Gregor postane Gregor Zoga. Zda pa še ta šola! Prej so imeli pouk v dobrem starem farozu. Kaj potem, če je razpadel in bi se med divjimi igrami učencev lahko sesul, ko pa se je tam smelo vse. V novi, »zlikani« šoli ne smeš ničesar. Po hitrem postopku se je treba prešolati na kako dobro staro šolo. Zato se nekoga jutra razleti lestenelec in zaženeta okensko steklo. Fanta pa pot pod noge in k dobri teti na Rečico, pa še staro šolo ima jo tam. Povest se konča na policijski postaji, toda videti je, da bo vse dobro, kajti komandir je nenavadno razumeval, ne redil bo tako, »da bosta junaka, ne pa poltlačna Kramoha«.

Spretno besedo o avtorju in njegovem delu je napisala Berta Golob, knjigo je ilustriral Rudi Škočir, opremil pa, kakor ostale tri, Dušan Klun.

JANA SNOJ

ZBIRKA „SVET IN ČAS“

V knjigi »Človek in vesolje« je ameriški znanstvenik Arthur C. Clarke s nekaterimi sodelavci podal zgosten pregled večstopenjskih človekovih prizadevanj, kako se približati in spoznati vesolje. Najprej si je človek to davno željo uresničil s pomočjo domišljije, nato je z razvojem tehnologije začel prve korake, danes pa se nam ne zdi nič več neverjetno.

Knjiga se ne ustavlja in ne razglablja le o tem, kaj in kako je pripeljalo do prvih raket, do poletov satelitov in vesoljskih ladij, v katerih so ljudje preživeli cele mesece, s katerimi so poleteli do lune in nazaj, marveč skuša določati prihodnost človeških posegov v vesolje.

V tem delu je prikazano predvsem razmeroma kratko obdobje od takrat, ko so nadarjeni posamezniki s pomočjo matematične dokazali, da je človek s svojim delom lahko sodelažen v vesolju, ko so s skromnimi sredstvi pričeli približevati praksi znanstveni misli, pa vse do tedaj, ko se je pričelo na stotine delavcev sračevati v vsakdanjimi težavami pri naštevilih drobnih, a konkretnih nalogah, ki so jih sproti reševali s svojo domiselnostjo in spretnostjo.

Pri tovrstnih zapisih moramo vedeti, da so vse znanstvene zamisli od pradednine naprej šle skozi sito in rešeto uporabnosti za vojaške namene. Ta trditvi velja toliko bolj za vesoljske dosežke, saj je izraz »vesoljska dirka« še kako udomačen pri podvigih obeh svetovnih velesil, od ravnotežja samega pa zelo odvisev svetovni mir. Danes že vemo, da se tudi v prizadevanjih, kako osvajati vesolje lahko najde skupen jezik, saj so se pred kratkim visoko nad zemljo sestali ameriški in sovjetski astronauti.

V knjigi, ki je izšla v zbirki »Svet in čas« v oddelku O znanosti, poleg bogatega in do sedaj zvečine neznane slikovnega gradiva, statističnih tabel planetov in pregleda najpomembnejših datumov v zgodovini svetovne astronavič, najdemo tudi seznam knjig s tega področja. Za bralca, ki se bo hotel podrobneje seznaniti...

Za naše bralce je knjigo prevedel in deloma tudi priredil Zoran Jerin.

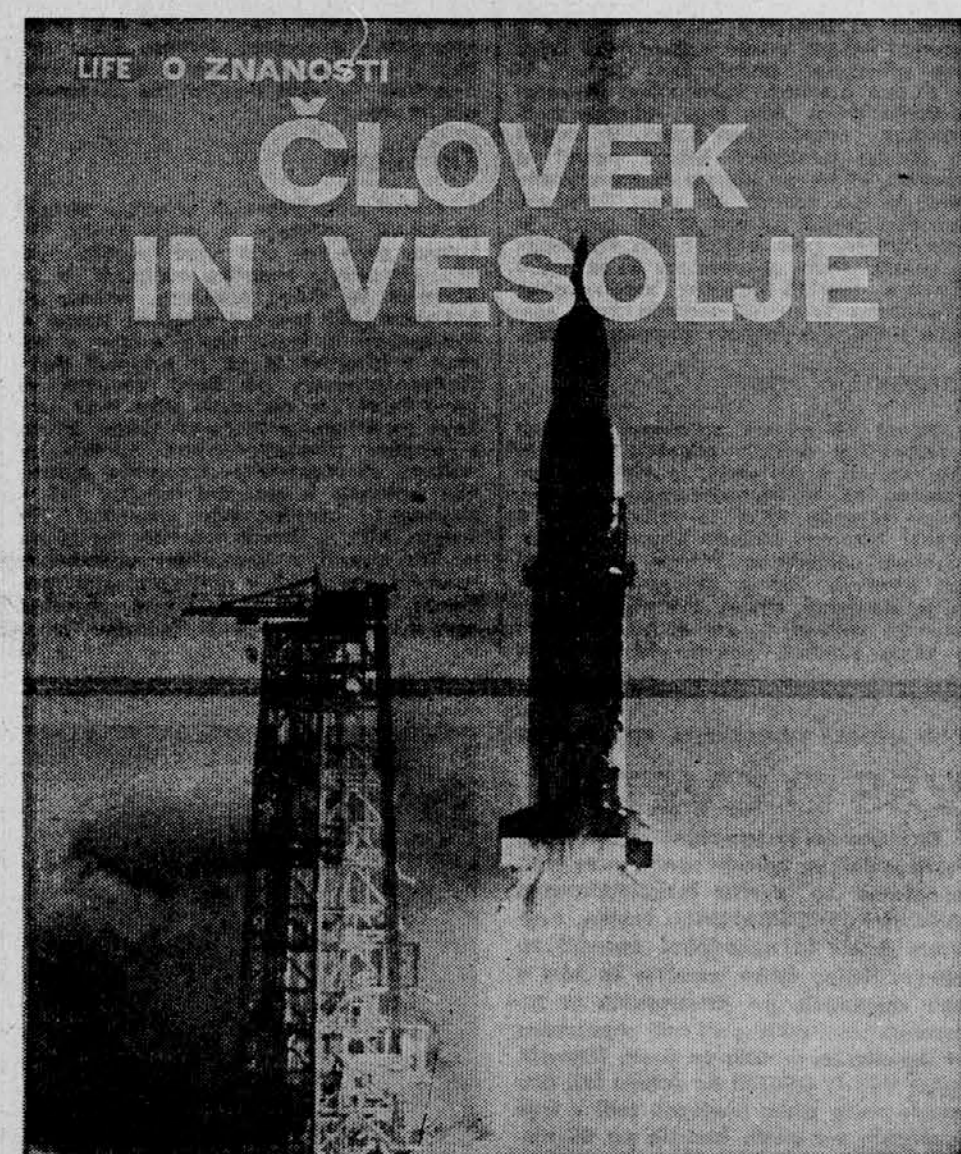
L. B.

HUMOR

Zbirka Humor, ki je začela izhajati lansko leto, obsega zdaj že petnajst knjig, ki jim bo v januarju ali februarju prihodnjega leta sledilo še nadaljnjih pet. Dvajset knjig neke knjižne zbirke pa je nemara že primeren opus, ob katerem je mogoče ugotavljati tako uspešnost njenega koncepta kakor tudi značilnosti, vrednosti in pomanjklivosti opravljenega dela, čeprav se bo zbirka še nadaljevala in torej o njej še ni mogoče izreči neke dokončne sodbe, kar seveda tudi ni in ne more biti namen tega zapisa, saj je to predvsem stvar tistih, ki jim je zbirka namenjena. Vsekakor pa je mogoče v sklopih obrisih predstaviti njeno konceptualna zhozišča in pa pobude, ki so jo porodile.

Zbirka je nastala na osnovi zamisli, ki je predvidevala sistematičen pregled humoristične in satirične literature od antike do današnjih dni, vendar se je kasneje spričlo težnje založbe, da bi imela zbirka predvsem popularen in komercialno privlačen značaj, pa tudi zaradi nekaterih žanrskih nejasnosti in zadreg, omenjena historična koncepcija umaknila bolj ali manj aktualistični, zasnovi, katere težisce je predvsem v humoru in ne toliko v satiri, čeprav je seveda pogosto tako, da se obe ti dve sestavini med seboj prepletata in je zelo težko pogneti mejo med čisto humoristično in čisto satirično literaturo.

V skladu z opisanim uredniškim izhodiščem je izbor knjig v zbirki Humor takšen, da zajema tako izrazito humoristična, predvsem zabavi in razvedrilu namenjena besedila, kakršni je recimo Mikarjev Gospod Trebušnik, še ga navedemo kot skrajni primer tovrstne literature, tako dela, v katerih se socialna kritičnost izraza na humoren, pogosto ironičen in duhovit način — in takšnih del je v zbirki

Doslej so v zbirki HUMOR izšle naslednje knjige:

I. komplet:

John Steinbeck, Polentarska polica, Ulica ribljih konzerv, prev. Ciril Kosmač in Jaro Komac;
Honoré de Balzac, Okrogle povesti, prev. Anton Debeljak;
Jerome Klapka Jerome, Trije možje se klatijo, prev. Ciril Stukelj;
Janko Miklav, Gospod Trebušnik;
Marcel Aymé, Zelena kobila, prev. Bogomil Fatur;

II. komplet:

Giovannino Guareschi, Don Camillo, prev. France Sirk;
Evgenij Iľf in Ilja Petrov, Zlato tele, prev. Gene Kopčavar;
Fran Milčinski, Fridolin Zolna, izbor Slavko Pregl;
Gabriel Chevallier, Clochemerle, prev. Rado Bordon;
Slavko Kolar, Ali smo ali nismo, izbor Miha Matb, prev. Tone Potokar in Nika Pirjevec;

III., najnovejši komplet:

Mark Twain, Jenkl iz Connecticuta na dvoru kralja Arturja, prev. Ferdinand Miklavc;
Art Buchwald, Težave v raju, izbor in prev. Tomaž Salamun;
Rado Murnik, Ženini naše Koprnele, izbor Matjaž Kmecl;
Branislav Nušič, Avtobiografija, prev. Peter Kuhar;
Karel Capek, Podpovesti, izbor Bilka Matb, prev. Marjan Kozina, Janko Liška in Zdenka Jerman.

Pred izidom:

Robert Luis Stevenson — Lloyd Osbourne, Izgubljeni mrtvec, prev. Miha Avanzo;
Mihail Bulgakov, Pasje srce, Usodna jela, Diabolada, Prigode Čičkova, prev. Severin Šall in Drago Bajt;
Mario Vargas Llosa, Pantaleon in tolažnica, prev. Jolanda Kvas;
Branko Ćopić, Človek, ne jezi se, izbor Miha Matb, prev. Željko Fistrvič;
Norman Hunter, Profesor Modrinjak, prev. Janez Gradišnik.

Po Somaliji

Alah nam je naklonjen

Nekaj listov iz dnevnika

Alah nam ni naklonjen. Verjetno zaradi petka, ki pri muslimanih nadmeša nedeljo. Danes je dan počitka, mi pa smo na delu, na dolgi poti. Džemal ima težave s sklopko. Vsakič, ko prečkamo reko in se vzpnemo v hrib, mora ugasniti motor, da ga lahko spet prižge in šele nato lahko ob silnem škripanju v avtomobilskem drobovju menja hitrosti. Tako prilezemo do Borame, ki je sedež pokrajine. Pred mestom je lesen slanolok, kakršnega najdemo skoraj v vseh somalskih mestih. Na obeh straneh glavne ulice so zidane hiše, naprej pa le še koče, zgrajene iz kamna in blata.

Nastanimo se v hotelu, dolgi pritičini stavbi, razdeljeni v sobe. V vsaki sta po dve železni postelji, nizka okrogla mizica, miza in stol. Zamreženo okno gleda na glavno ulico. Čez cesto je manjša mešča s nizkim minaretom. Z njega muzejnik pravkar kliče vernike k molitvi. Prihajajo moški s kanglico za vodo v rokah, nekateri imajo že kar navadne plastične litrske steklenice. Med njimi je starec z debelo palico v roki in sivo kozjo bradico. Sezuj se opanke in sede na prostor pred džamijo. Pri vodovodu natoči svojo kanglico z vodo; začne se obred umivanja. Malo vode si zlije na noge ter si jih umije, nato še obraz, sname si fesi in si umije tudi docela plešasto glavo. Ta obred večkrat ponavlja. Na koncu si umije še podlahti in potem še noge. Šele takrat odideš vstopi v džamijo k molitvi. Čez pol ure se vrne iz mešče, si znova natoči vodo in ponovi ves obred umivanja.

Na drugi strani ob mešči, ob glavni cesti, sedijo pred hišami moški in ženske. Klepetajo. Nekaj oslodev kopitlja po ulici. Otovorjeni so z vrečami, za njimi gresta mož in žena. Verjetno neseta koruzo v mlino. Pred trgovino, ki je oddaljena samo nekaj korakov od džamije, se ustavi možakar s kameljo. Žival pusti v senci akacije, sam pa odide po nakupih. Kaže, da je glavna mestna ulica hkrati tudi promenada za mladino. Fantje so oblečeni po evropsko, žvečijo žvečilne gumije in se sprehajajo mirno okna. Žene so oblečene v izredno pisana živalska oblačila. Kakšne barvne kombinacije: rdeče, črna ali pa je zgornje ogrinjalo rjavo z velikimi rdečimi zelenimi rožami, spodnje oblačilo pa živo zeleno z rdečimi kvadratnimi vzorci. Obleke so narajene iz svile. Nekateri nosijo na glavah rute, ki jih na temenu vežejo v voz, druge pa posebna svilena ogrinjala. Tu ni videti pričesek kot v Mogadišu. Bolj je viden vpliv arabskega sveta. Možje v glavnem nosijo bele ali rdeče fese ali pa dolge enobarvne ali pisane šale, zvite v turban. Manjše polje svoje malčke na sprehod. Dva se jo držita za roko, tretji pa se razgleduje z njenega hrbta. Tisti, ki so bolj oblečeni, so iz Džibutija. Cele družine se preselijo v ta gorati svet za dva do tri mesece, da se ogreje neznočni vročini. Avgusta je sicer tudi tu poletje, a podnevi je na soncu največ 25 do 30 stopinj vročine, noči pa so še hladnejše. Pozimi, ko je novembra in decembra, pa pada temperatura v teh hribovih tudi na ničlo. Sedaj ima mesto že okrog 7.000 prebivalcev, toda leta 1965, ko je tu hodil v šolo moj spremljevalec Said, jih je bilo največ dva tisoč.

Veliki prijatelj

Saida ni dolgo nazaj. Verjetno je šel pozdravit vse svoje znance. Končno se le prikaže. S šoferjem sta odšla v mesto in odkrila delavnico, a ker je petek, sta morala poiskati še mehanike in jim obljubiti čad, čudežno celotno rastlino za žvečenje. Said mi pojasni, da fante v delavnici lahko mnogo hitreje delajo, če žvečijo čad. V hotelu sem se spoznal z edinim gostom, mladim Somalcem. No hodniku pred mojo sobo si je pred edinim ogledalom v sobo pol ure urejal pričesko.

»Halo! Ste Anglež?« Zanikal sem. »Torej ste Italijan!« »Ne, kamerad, Jugoslovian sem.« Že dolgo se ni nihče tako spoštljivo oporočal kot ta Somalec, in to samo zato, ker me je imel za Angleža in Italijana. Povedal mi je, da je študiral več mesecev v Angliji in da dobro ve, kakšna je razlika med Angleži, Italijani in Jugoslovani v svetu. Somaliji pa je posebej, Italijani in Angleži so bili tu okupatorji, Jugoslovani pa so veliki prijatelji afriškega sveta.

Said me je popeljal na skalnat grič, od koder se lepo vidi vsa Borama. V mestu je hotel, lekarna, zapori, gimnazij in tudi sodišče; skratka, pravo mesto.

Medtem se verniki v mešči že pripravljajo na novo molitev. Med njimi so večinoma le stari možakarji. Svojo ugotovitev tudi povem Saidu. V odgovor mi na dolgo in široko razloži, kako je z muslimanstvom v Somaliji. Pove, da so tudi mladi Somalci verni, da verujejo v Alaha, ne pijejo alkohola,

se postijo, toda ne molijo. Tudi Said je takšen. Ob osmih sva že v postelji, na cesti pa je še živahno. Zaspim s knjigo, zbudim se ponoči. V sobi je tema, čeprav nisem ugasnil luči. Za to skrbi javna razsvetljava. Točno opolnoči izklopijo elektriko po vsem mestu in jo vključijo šele naslednji dan, ko se pošteno stemni.

Zjutraj me zbudi muzejnik že ob petih. Pred sončnim vzhodom kliče vernike. Dolg, kot pesem je njegov klic k molitvi: »Alah, ila...« Zunaj se počasi svita. Said še spi. Zavil se je v odejo, čeprav je šel v posteljo v debeli puloverju. Rad bi še malo spal, toda komaj zatisnem oči, me spet zbudi muzejnikov glas. Ljudje prihajajo k molitvi. Tudi zame se začne nov dan.

Le kaj mi bo prinesel? Pot bo gotovo težavna. Tako mi je razložil Džemal. Le kakšna more biti potem cesta, če je slabša od tiste, ki je že za nami.

Z jutranjim umivanjem se zaplete. Iz nobene pipe v hotelu — te so le na vrtu — ne teče voda. Toda vodo imajo v sodih. Počila je cev mestnega vodovoda. Natakarni mi prinese kanglico tople vode in umijem se kot musliman. Posebej dobim še vodo za zobe, vsi ostali gostje v hotelu pa si jih belijo samo s paličico in začudeno opazujejo mojo ceremonijo z zobno kremo. Obrti se ne morem, ker ni toka.

Razpad prve države

Zunaj na ulici je že pravi dan. Otroci z zvezki pod pazduho in v rumenih srajčah hitijo v šolo. Nomadi so tudi že prišli nakupovat v mesto. S sabo prinesejo nekaj koz in ovac, ki jih nameravajo prodati. Kar pred mojim oknom sklepajo prve kupčije. Pred trgovino sta dve dolgi vrsti: v eni so ženske v drugi moški. Čakajo na sol, olje, moko, sladkarije. Na drugem koncu pa je ob mestnem vodovodu pri eni od redkih pip, iz katerih se teče voda, dolga vrsta oslov, vendar in žensk iz mesta in daljine okolice. Čakajo za vodo.

Hladno jutro je. Ljudje se zavijajo v svoje šale in goje, več jih nosi vojaške zimске plašče.

Končno smo spet v našem landroverju in na poti. Vzpenjamo se v hribe nad mestom proti vzhodu. Ogleda ti si želimo razvaline Amuda, mesta, ki leži v bližnjem pogorju.

Večkrat zmanjka ceste; odnesli so jo hudourniki. Spustimo se v suho rečno strugo in končno se pripeljemo na vrh gore Amud, od koder je čudovit pogled na Boramo, na vse gore v okolici prav do etiopske meje. Tu, visoko v hribovih, se ponovno srečamo s slavno somalsko zgodovino srednjoveškega sultanata Adalja. Najdemo se sredi ruševin velikega mesta. Nekaj sto hiš je imelo mesto in vse so bile zidane iz skrbno obdelanega kamna. Vse to obirno območje, ki smo ga v teh dneh preizkusili, vsa zemlja od Hargeise do Zeile in Berbere, je bila sultanat ali kneževina Adal. Tako kot druga mesta, je tudi Amud nastal kot utrjena postojanka za boj proti Etiopcem. Od 14. do 16. stoletja je bila doba bojev somalskih plemen za neodvisnost z velikim etiopskim cesarstvom. V tem boju se je Adal povezoval tudi z drugimi sultanati somalskega polotoka. Pod imamom Ahmedom Ibi Ibrahimom — v letih 1527—1543 — si je sultanat podvrnil skoraj vso Etiopijo. Popolnega poloma so takrat rešili Etiopci Portugalci, ki so poslali svoje ladje in jih oddelek 400 vojakov, oboroženih s strelnim orožjem. Vodil jih je Christopher Da Gama. V bitki leta 1542 so Portugalci zatrli vstajo imama Ahmeda in rešili Etiopijo propada. Naslednje leto je bil v bitki z vojsko etiopskega cesarja Mura Kladivja ubit tudi vodja vstaje somalskih plemen — imam Ahmed. V naslednjih letih je nato uspešno Etiopcem ob pomoči Portugalcev in njihovega orožja uničil slavni sultanat Adal. Tako se je s prihodom Evropejcev v Afriko na območje Indijskega oceana in Adenskega zaliva začel razpad prve somalske države. Tega ni rešil niti prihod Turkov, ki so v 16. stoletju izgnali Portugalce. Adal je razpadel v številne manjše, med seboj sovražne emirate. Ostal pa je svetel spomin na imama Ahmeda, ki ga danes v Somaliji častijo kot svojega nacionalnega junaka. Tudi tu, med razvalinami Amuda, je močno navzoč. Spomin nanj se je ohranil tudi v ljudskem izročilu.

Na ruševinah

Zgodovina Amuda je pestrá, čeprav ni nikjer zapisana. O Amudu je le nekaj omenb v etiopskih kronikah. Ruševine današnjega mesta so postavljene na starejši naselbini iz tretjega stoletja. Največji razcvet pa je to mesto doživljalo od 13. do 16. stoletja. Takrat so ga Etiopci uničili, toda Somalci so ga spet zgradili in ruševine mesta so ostale do danes. Pred kakimi 80 ali 100 leti so ga zapustili pre-

bivalci. In mesto je propadlo. O znamenitostih pričajo tudi izkopanine, ki sta jih tu našla znana angleška arheologa, mornariška častnika Clark in Mathew. Vse izkopanine so shranjene v londonskem muzeju.

Z amudskih ruševin nas prežene močan nalliv. Pot nas pelje naprej ob vznožju visokih hribov mimo redkih naselij, večinoma prebivajo tu nomadi in polnomadi, ki so ob svojih nomadskih hišicah postavili vodnjak, si ure dili najvico s koruzo in tudi svoje umrle pokopavajo kar ob hiši. Na grob položijo le skalo.

V pravi puščavi

Zmerom bolj se vzpenjamo v višavje na planoto, okoli katere so še višje planote. Nato se spet spustimo v ravnino in vozimo po poročju več sto metrov široke reke Herired. V njej je vse leto za nekaj prstov vode, toda le v ozkem, dober meter širokem tolmunu. Po nekaj urah vožnje smo v manjšem naselju. Na začetku vasi je zidana policijska postaja in sodišče. Ustavimo se v gostilni. V naselju so številni možje in fante, vsi so oboroženi z velikimi zakrivljenimi noži, ki jih nosijo za pasom. Dobimo čaj, ki je črn kot pri nas kava. Nato nam kuhajo še špagete, ki jih Said in Džemal prav mojrsko zajemata z roko. Testenine in čaj — to je tudi edino, kar premore gostišče v tem revnem gorskem svetu. In da bom pravičen, dodati moramo še čad, osvežujočo zeleno rastlino za žvečenje. Džemal jo je kupil kar dva svačka — za dolgo vožnjo.

Zginitli so hribi, čedalje manj zelenja je. Do koder seže oko, je savana s travo, ožgano od sonca, savana, ki prehaja v polpuščavo. Džemal podi naše vozilo. Občudujem ga. Zares odlični voznik je. Dohitimo avtobus, pravzaprav je to velik težak kamion, zvrhoma naložen s kovčki, bananami in drugo robo, na njem pa je še 50 ali 70 potnikov. Kamion se je s prvimi kolezi zaril v pesek. Kadar dežuje, se pesek razmazi v blato. Kakšno uro je trajalo, preden smo spravili kamion nazaj na cesto. Toda tudi v tem, navidezno mrtvem svetu so se naenkrat pojavili, kakor bi zrasli iz peska, številni nomadi in pasli radovednost.

Vožnja je čedalje težja. Zmerom več je peska; prihajamo v pravo puščavo. Za avtomobili veter sproti zasipava sledi gum. Toda Džemal vedno znova najde cesto. Res je mojster. Vrti krmilo, saj je vožnja po pesku približno taka kot po globokem snegu. Že čutim puščavo. V zraku je. Veter nam ne prinaša le pesek v obraz, temveč tudi topel dih puščave.

Ponosni ljudje

Ko zagledamo v daljavi nekaj hiš, zavije Džemal proti njim. Sredi peska so jih postavili. Okrog in okrog so si spine. Pred hišami je nekaj starcev, pravkar molijo. Zavijemo v sredo vasi. V koči, zgrajeni iz blata, je gostišče. Klopei pred njim je danes že do polovice zasul pesek. Tudi tu lahko dobimo le čaj, v katerega nam veter nahuje peska; vsaj nekaj, saj tu nimajo sladkorja. Revni ljudje žive v puščavi. Možakarji, ki so končali molitve, nas prijazno pozdravijo ter z nami popijejo čaj.

Muhe so nadležne. Najstarejši med možmi, vaški staršina, ujame debelo črno muho in jo na moje veliko začudenje potopi v svojo skodelico čaja. Nekaj podobnega sem že pred leti videl pri nomadih v Sahari. Starec mi razloži svoje vedenje. Muha nosi srečo na svojih krilih. Lahko vidite, kako si vsaka prizadeva, če pada v čaj, da bi ji krila ostala suha, da bi z njih ne sprala svoje sreče. Tako je staršina po starem pravilu čaranja s prenosom dobrih lastnosti s predmeta na predmet spral v čaj z mušjih kril srečo, nato je čaj, svojo večerjo, slastno spil in tako zaužil tudi srečo.

Ob slovesu hočem gostoljubne moše že se slikati, toda zaman. Ne dovolijo mi. Tudi za denar ne, za noben denar. Čeprav so revni, ne prodajajo svojega ponosa. Kako dostojanstveni so.

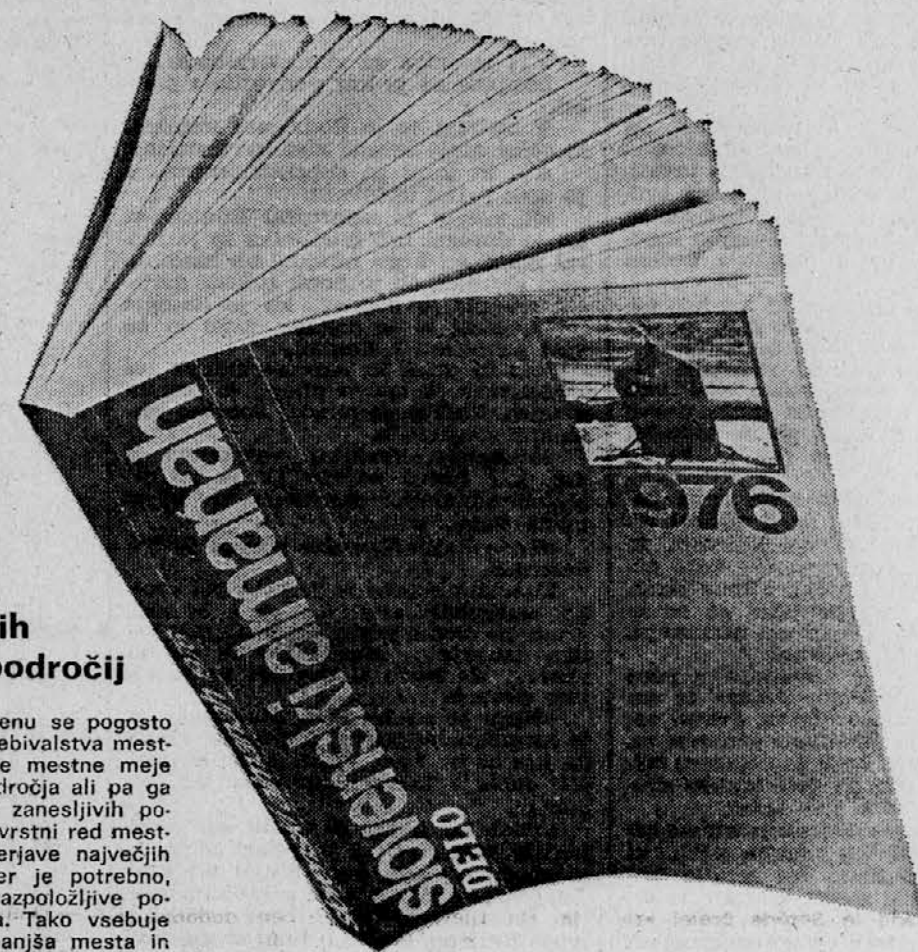
Mrak se že počasi spušča in puščava spreminja barve. Njena bleščeča belina se preliva v rdečkasto rjavi st. In kmalu je noč, puščava postane črna in tiha, skrivnostna. Vožnja skozi noč je čudovita. Ceste ni videti. Še danes ne vem, kako je Džemal lahko vozil. Na poti ni sledi avtomobilov, ki so vozila pred nami. Sproti jih zasipa pesek. Le dvakrat ali trikrat smo zašli, toda že po nekaj sto metrih je Džemal našel pravo pot. Po dobri uri vožnje smo zagledali nekaj skromnih luči. Na cilju smo. V starem, nekdanjem znamenitem mestecu Zeili. Alah nam je bil vseeno naklonjen.

dr. Boris Kuhar

Vse, česar
še ne veste,
ali pa se nikakor
ne morete
spomniti

To je knjiga,
kakršne
še nismo imeli.
Pripravljalo jo je
800 Slovencev
— 100 priznanih
strokovnjakov
in 700 bralcev.

Slovenski almanah 76

IZ VSEBINE

Prebivalstvo največjih svetovnih mestnih področij

Prebivalstvo mest v ožjem pomenu se pogosto ne more primerjati s številom prebivalstva mestnih področij, ker so lahko prave mestne meje znotraj zazidanega mestnega področja ali pa ga presegajo. Zato ni lahko dobiti zanesljivih podatkov o prebivalstvu. Naslednji vrstni red mestnih področij je le poskus primerjave največjih svetovnih mestnih področij. Kjer je potrebno, smo do neke mere upoštevali razpoložljive podatke za širša mestna področja. Tako vsebuje področje Tokia tudi sosednja manjša mesta in vasi (nekatera cenitve štejejo celo Jokohama za del tokijskega mestnega prebivalstva). Newyorsk mestno področje je leta 1970 obsegalo del prebivalstva New Jersey. Podatki o prebivalstvu za Bombay, Budimpešto, Kanton, Hamburg, Carigrad, Džakarta, Kijev, Peking, Rio de Janeiro, Rim, Ho Ši Minh (Saigon), Seul, Singapur, Sanghaj, Teheran in Tienčin pa veljajo le za mesta v ožjem pomenu.

New York, ZDA (popis 1970)	16.206.841
Tokio, Japonska (popis 1973)	11.324.417
Sanghaj, Kitajska (cenitev 1970)	10.820.000
Pariz, Francija (cenitev 1970)	9.250.647
Mexico City, Mehika (popis 1970)	8.589.630
Buenos Aires, Argentina (popis 1970)	8.325.900
Los Angeles, Long Beach, ZDA (popis 1970)	8.351.268
Osaka, Japonska (popis 1973)	7.838.722
Sao Paulo, Brazilija (ocena 1973)	7.693.000
Peking, Kitajska (ocena 1970)	7.570.000
London, Velika Britanija (ocena 1971)	7.418.020
Moskva, ZSSR (ocena 1972)	7.300.000
Kalkuta, Indija (popis 1971)	7.031.382
Chicago, ZDA (popis 1970)	6.714.578
Bombaj, Indija (popis 1971)	6.570.575
Seul, Republika Koreja (popis 1970)	5.536.377
Kairo, Egipt (cenitev 1970)	4.961.000
Rio de Janeiro, Brazilija (cenitev 1973)	4.658.000
Džakarta, Indonezija (popis 1971)	4.576.009
Tienčin, Kitajska (cenitev 1970)	4.280.000
Essen, ZR Nemčija (cenitev 1966)	4.259.230
Victoria Hong Kong (cenitev 1970)	4.127.800
Leningrad, ZSSR (cenitev 1972)	4.066.000
Delhi-New Delhi, Indija (popis 1971)	4.065.698
Philadelphia, ZDA, (popis 1970)	4.021.066
Detroit, ZDA (popis 1970)	3.970.584
Teheran, Iran (cenitev 1973)	3.800.000
Karachi, Pakistan (cenitev 1972)	3.650.000
Berlin, ZRN in DRN (cenitev 1970)	3.218.028
Madras, Indija (popis 1971)	3.169.930
Madrid, Španija (popis 1970)	3.146.071
Bangkok, Tajska (popis 1970)	3.051.000
Manila, Filipini (popis 1973)	3.000.000
San Francisco-Oakland, ZDA (popis 1970)	2.987.850
Bogota, Kolumbija (cenitev 1972)	2.818.300
Rim, Italija (popis 1971)	2.799.836
Montreal, Kanada (popis 1971)	2.743.210
Sydney, Avstralija (popis 1971)	2.725.061
Santiago, Čile (popis 1970)	2.661.920
Boston, ZDA (popis 1970)	2.652.575
Toronto, Kanada (popis 1971)	2.628.043
Lima, Peru (cenitev 1970)	2.541.300
Atene, Grčija (popis 1971)	2.540.000
Washington D. C., ZDA (popis 1970)	2.481.489
Senjang, Kitajska (cenitev 1958)	2.423.000
Melbourne, Avstralija (popis 1971)	2.342.000
Manchester, Velika Britanija (popis 1971)	2.386.774
Birmingham, Velika Britanija (popis 1971)	2.369.205
Jokohama, Japonska (cenitev 1971)	2.342.000
Carigrad, Turčija (popis 1970)	2.247.630
Vuhon, Kitajska (cenitev 1958)	2.226.000
Caracas, Venezuela (popis 1970)	2.175.400
Cungking, Kitajska (cenitev 1958)	2.165.000
Singapur, Singapur (popis 1970)	2.074.507
Lahore, Pakistan (cenitev 1972)	2.073.000
Baltimore, ZDA (popis 1970)	2.070.670
Nagoja, Japonska (cenitev 1971)	2.052.000
Aleksandrija, Egipt (cenitev 1970)	2.032.000
Budimpešta, Madžarska (cenitev 1971)	2.027.300
Cleveland, ZDA, (popis 1970)	1.959.880
St. Louis, ZDA (popis 1970)	1.882.994
Pusan, Republika Koreja (popis 1970)	1.880.710
Kanton, Kitajska (cenitev 1958)	1.867.000
Dunaj, Avstrija (popis 1971)	1.858.700
Pittsburg, ZDA (popis 1970)	1.846.042
Hamburg, ZRN Nemčija (cenitev 1970)	1.818.600
Ho Ši Minh (Saigon), Republika Vietnam (cenitev 1971)	1.804.880
Haiderabad, Indija (popis 1971)	1.796.339

Prvi šivalni stroj na svetu je kot patent prijavil leta 1790 Anglež Thomas Saint. Stroj je delal samo z eno nitjo, kot pri ročnem šivanju. Ko je dvajset let pozneje Francoz Berthélem Thimonnier skonstruiral lesen šivalni stroj, ki je delal z verižnim vodom, so delavci neke tovarne uniform stroj razbili. Sodobni šivalni stroji so izpopolnjeni modeli Američana Elisea Howea iz leta 1845.

Najdebelejši in najtežji časnik, kar je kdaj izšel, je bil »New York Times« z datumom: nedelja, 10. oktobra 1971. Tehtal je skoraj štiri kilograme in je imel 972 strani. Večina strani so bili oglasi, ki so se nabrali med daljšo stavko grafičnih delavcev. Oglasov je bilo kar 1.200.000 vrstic. Običajna nedeljska izdaja tega dnevnika ima 500 do 600 strani.

Slovenski almanah 76 izide 10. decembra. Priskrbite si knjigo v prednaročilu, kajti v predaji bo precej dražja — 109 din.

Izrežite naročilnico, nalepite jo na dopisnico ali vložite v pismo ter pošljite na naslov: CGP DELO, Prodajna služba, Ljubljana, Tomšičeva 1/III.

Največji pritisk, kar so ga dosegli v znanstvenem laboratoriju, je bil 5 milijonov atmosfer (5166 ton na kvadratni centimeter). O tem so poročali oktobra 1958 iz Sovjetske zveze. — Z dinamično metodo, s hitrostmi stiskanja do 28.800 km na uro pa so v ZDA istega leta dosegli hipne pritiske: celo do 75.000.000 atmosfer (77.500 ton na kvadratni centimeter).

Prve premične stopnice na svetu so obratovale leta 1900 na pariški svetovni razstavi. Najdaljše premične stopnice so začele delovati leta 1964 na letališču pri San Franciscu: dolge so 137 metrov in lahko prepeljejo v eni uri 7.200 oseb. Najdaljše evropske premične stopnice (120 metrov) povezujejo dve postaji podzemljake železnice v središču Londona.

Največji ponarejevalec čekov vseh časov je bil gotovo Američan Frederick Emerson Peters (1886—1959). Posrečilo se mu je, da je v svojem razburkanem življenju vnovič za kakih 250 tisoč dolarjev ponarejenih čekov. Posledna šala tega ponarejevalca: eni od washingtonskih cerkva, je podaril kelhi, ki ga je plačal šveda s ponarejenim čekom.

Najdaljši predor na svetu je 136,8 kilometra dolgi predor za preskbo New Yorka s pitno vodo. Ima premer 4,11 metra in vodi od rezervoarja Rondout do rezervoarja Hillview na severnem delu Manhattana. Začeli so ga graditi leta 1937 in ga dokončali osem let kasneje.

Naročniki Dela imajo posebno ugodnost. Če žele, lahko celo poravnajo v sedmih mesečnih obrokih po približno 10.—dinarjev. Cena je zanje nižja! 69.—din in stroški dostave. Drugi morajo odšteti desetaka več — 79.—din, ceno pa morajo plačati v celoti po povzetju!

naročilnica • D

Nepreklicno naročam »Slovenski almanah 76«.

Ime in priimek _____
Ulica _____
Kraj _____
datum _____
pokoje _____
podpis _____

Sam naročnik dnevnika »Delo«.
Znesek 69 din in stroške dostave za knjigo želim plačati:
— po povzetju
— v sedmih mesečnih obrokih
Nisem naročnik dnevnika »Delo«.
— znesek 79 din bom plačal po povzetju.
(ustrezno ohkržite).

IZPOLNITE SEDAVI

Iz zbirke novel »Ubiti smo garjavega psa« mozambiškega novelista in častnikarja Luisa Bernarda Honwana (rojena 1943 v Lourenço Marquesu) objavljamo tokrat novelo »Nhinguitimo«. Tako imenujejo Mozambičani hudobno nevihto, ki začne veliko deževno obdobje.

Tik pred začetkom žetve se prično zbirati golobi v grmovju, ki loči kmetije od doline. Dva ali tri tedne krožijo v jatah nad polji in iz zraka nadzorujejo poti, po katerih najpogostejše vozijo traktorji ali hodijo delavci. Ko ptice zberejo vse potrebne podatke, napravijo strateški načrt za napad na koruzne storže, ki so dozoreli pod septembrskim soncem.

Spet in spet se dva ali trije golobje, največ šest, oddaljuje od koruznice, po kateri se vrta jata, da bi se spustili na zemljo in poskusili zrnje.

Nekaj dni traja, da se seznanijo s področjem svojih prihodnjih operacij. Toda zato lahko voditelj tisto jutro, ko dobijo znak za napad, popeljejo jate na kmetije, kjer so koruzna zrna manjša in bolj okrogla in kjer koruzna stebila niso zrasla več kot meter od tal. Zaradi varnosti poskušajo napadati predvsem tiste predele, kjer morje in traktorji poti ne uporabljajo preveč pogosto. Toda celo tedaj kakih deset golobov, navadno najmlajših, organizira četo straž, ki bdijo nad njihovim predelom.

S svojimi vedno nemirnimi črnimi očmi potuje golob vzdolž zrnate preproge in se vsako leto ob istem času, nekaj tednov pred začetkom žetve, vrača.

Njegova pesem, ki nima časa, da bi bila blagovodna, je vedno žalostna — nekakšna hripava napadalna pritožba. Včasih je v svoji enoličnosti zgovorna in otožna. S svojim petjem se golob ne pritožuje, kot to počno mnoge druge ptice: golob obtožuje. Dolina zavija v žalost.

Ko se sladki sok mehke sredice posuši in koruzni storži ostrejši, dvigne veter prah z zemlje in iz ostrja grmovja, kjer je spal od zadnjega deževja. Mračno nebo težko visi nad zemljo. Vetr narašča in dolge dneve vrtinči suho listje, ki ga je ukradel grmovju. Prestašiti je golobe, ki so bili odleteli s polja.

Polja orumenijo in zrela zrna padajo s storžev. Tedaj se je prašni veter, omotičen od tolikih piskanja, že naveličal vleči skozi grmovje. Zato golobi spet napadajo polja, njihov strah se pomiri, pa tudi privadijo so se se nenehnemu in nevernemu hrumenju. Zdaj pride nhinguitimo.

Težki oblaki, ki prihajajo s gore Libombo, se sproščajo, zvalijo se po pobočjih in zatrejajo dolino. Prašni veter poneha in se umakne v grmovje na drugi strani reke. Zrak je negiben, mrčes si išče zavetja in gola trnava drevesa ostro režejo v živo nebo.

Nenadoma nhinguitimo izbruhne po dolini in v trenutku posrka prah, ki polni ozračje. Zdrse čez zemljo, ropota s koruznimi stebli in upogiba trnava drevesa, ki jedijo v tesnobi. Golobi iščejo zavetje v najgostejšem listju divjih figovcev, ki branijo reki spreminiti strugo. Medtem ko se mladi stiskajo drug k drugemu in se tresejo od strahu, starejši s svojim mračnim grljenjem razpravljajo o vremenu.

Dva ali trije golobi, največ šest, ne strpno vzletijo nad polja in svareč pred nevarnostmi nevihte vodijo umik.

Virgula Oito je položil prazni kozarec na pul in krepko rignil, medtem ko si je s hitrim strano roke obrisal ustnice. S hitrim pogledom se je prepiral, da so njegove pravkar izrečene besede zbudile zanimanje njegovih tovarišev, in hkrati, da bi si očistil glas, preden nadaljuje.

»Če zažgem grmičevje in ognja ne pogasim tri dni, bom imel dvakrat tako veliko kmetije« — v njegovem glasu je bil zaupljiv prizvok. »Dvakrat tako veliko...« je zamrmral.

»Toda potem boš imel toliko denarja kot Lodrica« in drugi belci, »je dejal Maguiguana obdujujoče. »Celo avto boš lahko vozil in kupoval traktor...«

»Kupil si bom čevlje, srajco, klobuk, par rokavic, sprehajalno palico in površnik... in poročil se bom z N'teasse...« je razložil Virgula Oito.

»Če bo oena koruze zrasla na 200 funtov za vrečo, tedaj bom na mojo častno besedo razširil kmetijo. Govoril sem že s gospodarjem in privoli je. Najel bom nekaj mož za pomoč, kajti moja mati je že stara in v teh dneh se bo moja sestra poročila v cerkvi Našega Očeta. Najel bom nekaj mož, da bodo delali zame kot služabniki in jaz sam bom tisti, ki jih bo plačeval ob koncu meseca, kajti jaz bom gospodar...«

»Toda...« je šepnil Matchumbutana.

Nenadoma je Virgula Oito zaslutil dvom: »Mi ne verjameš?« ga je prekinil.

»Že prav, verjamem ti...« Virgula Oito se je vprašujoče ozrl v Maguiguana.

»Že prav, tudi jaz ti verjamem,« je tudi ta hitro zatrdil.

Pri naslednji časi viskija je Rodrigues predlagal: »Zakaj si ne ogledate te zemlje na lastne oči, gospod upravnik?«

»Zato, ker imam drugo delo, človek...« je odvrnil upravnik in si odpel še en gumb na srajci.

Medtem ko je natakala ledeno vodo v kozarec, je Rodrigues mrmral sam zase: »K vragu...« Takoj je spet prešel v napad: »Gospod upravnik, infrastruktura te province...«

... in intra in suprastruktura...« je dodal upravnik, posnemajoč Rodriguesov glas. Vsa skupina je bruhnila v smeh. Počasen z učinkom, ki je napravila njegova opazka, jo je upravnik spet ponovil, ko je jel smeh zamirati.

... in intra in suprastruktura...« Skupina se je kar podvojila v smehu.

V zadregi se je Rodrigues umaknil in začel divje brisati hladilno omarico. ... in intra in suprastruktura...« je spet prišel upravnik Rodrigues, ko je dosegel rob hladilnika in je moral pomikati krpo navzdol ob hladilni kovi stranici, če je hotel brisati dalje.

»K vragu!« je ponovil, ko je dosegel tla. Obrisal si je ustnice, vstal in se spet primaknil k skupini.

... in intra in suprastruktura...« Skupina je znova objektivno planila v smeh. Rodrigues je zdaj sportno primaknil svoj smeh.

»Massinga. Poslušaj, verjamem ti vse, kar hočeš napraviti,« je zatrdil Matchumbutana. »Resnično ti verjamem, toda...«

»Toda kaj?« Virgulin glas je postal nestrpen.

Matchumbutana se je poskušil krotko opravičiti: »Ves, ne vem, če oni drugi ne bodo jezni, ko boš imel toliko denarja... Morda jim to ne bo všeč... Ne bodo ti dovolili imeti toliko denarja...«

»Njini to ne bo všeč, Massinga...« je Maguiguana podpril prijatelja. »Morda jim ne bo všeč. Vidiš, lahko bi imel več denarja kakor bolničarka ali tolač...«

»Toda zakaj naj bi mislil, da bodo jezni?« Virgula Oito je govoril skrajno potrpežljivo. »Ne bom ubijal ali kradel, jedel bom, kar bom pridobil s svojim delom, svoj denar bom trošil za svojo družino, plačeval bom svoje davke, plačeval bom svoje delavce... Če mu bi bili jezni?«

»No, če je to način, da ne bodo jezni... potem pač ne morejo biti jezni...« Maguiguana se je skušal opravičiti.

»Ne bodo jezni... Mislim, da ne bodo jezni...« Matchumbutana je prav tako zatrl svoje dvome.

»Jutri grem domov!« Virgula Oito je spet ujel niti svoje pripovedi in prezrl ostanke nejevere, ki so jo drugi še vedno kazali. »Lodrica mi bo dovolil oditi domov, ker sem mu povedal, da moram iti domov, da popravim svoje koeve. Šel bom domov in pomagal materi in sestri pri žetvi. Če bomo hiteli, bomo lahko prodali koruzo, preden padejo cene... In obiskal bom N'teasse...«

»Gospod upravnik, če vztrajam, vztrajam le zato, ker me boli, ko vidim, da tako dobro, bogato zemljo zapravljajo za črnce« — Rodriguesu je uspelo zadržati njihovo pozornost po treh novih rundah viskija, s katerimi so proslavili upravnikovo šalo. »Vedno sem govoril, da bi se nam v tej vasi bolje godilo, ko bi se bolj zanimali za podjetnost ljudi.« (Tu si je Rodrigues

ločno vidim povsem drug datum, moji najbližji pa mi rečejo, da se motim. Ko stopim iz stanovanja, grem namrščen mimo sosedne in začne se kaos.

Začelo se je! Iste reči, isti dogodki, ali celo datum, vse se je obrnilo v moji glavi (ali v glavi koga drugega). Trideseti oktober ni trideseti oktober in naivni sosedin obraz ni naiven. Grem po nekaj opravkih, da bi znova prišla v ravnovesje.

Ampak težave se začnejo z naslovom na priporočenem pismu. Kje je to mesto? vpraša uslužbenka. Potim se in pojasnujem, da je mesto O., staro sredozemsko mesto, prav tam, kjer je že od nekdaj, okrog mene pa se spogledujejo in zmigujejo z rameni. Prav, se strinja uslužbenka, vprašala bom (pokaže z roko za hrbet), tam bodo gotovo vedeli, kje je kraj. Pa je to ime ali priimek? vpraša. No, zdaj mi je tega dovolj. Planem ven, pustim denar pred stekleno pregrado in njen začuden obraz za njo, vse prepuštam vesti utišene aparata. Če hočejo, naj pošljejo, če nečajo — pa nič.

Kupim časopis in berem reportažo o mestu O., spominim se neke prijatelje, ki sem jo tam preživel, a neke od mojih najbližjih pa me opozori, da je moj spomin sad domišljije, da smo bili tam samo neko poletje, vsega skupaj tri dni, in da si nisimo upali piti vode, ker smo se bali okužbe. Torej nam ni moglo biti lepo.

Vendar se spominjam, spominim se prašne poti, posute s peskom, in spominim se okna z lesenimi rebrami; spominjam se, kako je dišal njivski slak, in oljk, ki so bogato obrodile (da, da, je bilo poletje), in spominim se nekega belega psa in kako mi je nekdo rekel, da me že dolgo ni videl.

Spominjam se, kako smo šli za kredo, in pot, ki je zavila proti pokopališču, je bila strma — ljudje so pokali pod težo krste, in spominjam se,

luis bernardo honwana nhinguitimo

privoščil majhno maščevanje. »Gospod upravnik, vedno sem imel veliko zaupanje v vašo jasnovidnost, s katero ste branili interese prebivalstva med temi razburkanimi časi...« (Rodrigues se je oddolžil za opeko, ki jo je bil vrge). »... toda to o bankah v Goani je zelo pomembno...«

»Virgula Oito!« je zaklical Rodrigues. »Virgula Oito! Pridi sem!... Gospod upravnik te želi vprašati nekaj stvari o tvojem domu tam čez...«

Z rokami prekrižanimi na prsih, se je Virgula Oito z globoko spoštljivostjo približal skupini. Dvignil je roke v višino svoje glave v znak nekakšnega pozdrava in dejal upravniku: »Bajeti n'kosi!«

Potem je spet prekrižal roke na prsih in čakal.

»Gospod upravnik, tega domačina

lahko izprašate in tako preverite resničnost mojih trditev...« Rodrigues je s krpo drgnil prodajni pult z majhnimi, hitrimi krožnimi gibi...

... in preverite resničnost mojih trditev...« je sam sebi ponovil stavke, okušajoč slovesni odmev svojega glasu.

»Hej, fant, kako ti je ime?« je vprašal upravnik.

»Moje ime Alexandre Virgula Oito Massinga, gospod Mishadoro...«

Rodrigues je skokoma zapustil kot in se nagljal naprej, prepoln zanimanja za pogovor.

»Sprasujete ga, sprasujete tega, gospod upravnik! Vprašajte tega domačina, da preverite resnico...«

»Kje delaš?« ga je ostro prekinil upravnik. »Kje delaš, fant?«

elvira rajković razpotja

kako sem prisegla, da bom umrla, če me kdo še kdaj prisili, naj takole hodim za krsto (naj me rajši nesejo v njej, kot da bi še kdaj morala stopati za njo po tisti poti).

Pred seboj vidim časnik, ki mi ga je neki deček podal skozi okno na postaji M., hotela sem se prepričati, glede smrti, o kateri so mi bili tako skopo sporočili z brzojavko, in časnik se mi je odprl na pravi strani, datum mi je bil tuj, kot tudi leto in kraj, kjer je bil natisnjen, in naziv časnika je bil prav tako tuj. Peron mi je bil neznan, nekdo od mojih najbližjih se je trudil, da bi me spravil k pameti, zasul me je s spomini in trdil, da je datum samo logična posledica večerjajega. Naenkrat mi je šlo na bruhanje, smeh in jok, vriskala bi, molčala in umirala, zakaj ime mi je bilo znano, ime je bilo pravo.

Ob vrnitvi iz mesta O., zraven razvalin, pod katerimi se prikazuje čudovito lepi mozaiki, mi je neki prepoten mož s črnimi, globinimi rameni dejal: tu vlada revščina, odkar vem zase, in odkar moj oče ve zase in odkar oče mojega očeta ve zase, nihče

bi me ne mogel prepričati, da je tu nekoč kraljevalo razkošje, ko bi tega le ne odkopal s svojimi rokami. Da, na istem mestu. Ali naj verjamemo znanstvenim razlagam, zakaj so propadla bleščeča mesta in poti slave in ostala revna naselja, da živorarje in zavajajo bleščečim mestom in potom slave na drugem koncu sveta. To je ta dvojnost, ki je ne kaže pripisati kateri od mojih boleznij.

Kdo je bil tako močan, da je v tej pušavi naredil vse tole? vpraša prepotni mož in se naslanja na ravnico in me sumno gleda, ko mu naštevam bitke in popisujem legije in prvotne naseljenice in horde z vzhoda. Lahko da, pravi pomirljivo, vedno se mi je zdelo, da je naše življenje tako enolično. Usedom se na kamen zraven njega, da bi si malo odpočila, potem pa ho dim naokoli in si ogledujem prizore, ki jih s tako težavo spravljajo na dnevno svetlobo. Spet čutim vonj njivskega slaka in vidim se na razpotju, bolj neznanem, kot je tole razpotje stoletij, zato pa bolj pristnem, s tisto brzojavko, medtem ko se avtobus oddaljuje in stirim v prašno cesto in se obrnem

Virgula Oito je razžalostila upravnika stitnost. Ko se je spet zbral, je odgovoril: »Delam pri gospodar Lodrica. Dolgo že delam tam, dolgo...«

»Alexandre Virgula Oito Massinga... vražje ime... Od kod si?«

»Jaz bita iz Goane, Mishadoro.« Hrup, ki je napolnjeval sobo, je nenadoma ponehal. Vsi so pozorno poslušali. Maguiguana je skrivaj šepnil Matchumbuti, tako da je prislonil svoja usta na njegovo uho: »Nisem rekel, da jim ne bo všeč?«

V znak soglasja je Matchumbutana priklinal z glavo in mu odgovoril s istim vprašanjem: »Nisem rekel, da jim to ne bo všeč?«

»Nisem rekel tako?« je vztrajal Maguiguana.

»Nisem rekel tako?« je ponovil Matchumbutana.

»Imaš zemljo tam čez, v Goani?«

»Prav v Goani jaz dobil zemljo, Mishadoro.«

»Si dobil mnogo zemlje?«

»Mnogo zemlje dobil, Mishadoro.«

»Je zemlja v Goani rodovitna?«

Vraga, ne rodovitna!... Je dobra? Je kmetija tam v Goani dobra?... O, bog, to bi človek zmogel samo s tolačcem, na upravi...«

Prestrašeni Rodrigues se je takoj ponudil: »Jaz bi lahko bil za tolačca, gospod upravnik...«

Krpa je čudno zaječala na hladilniku. »K vragu!« je zamrmral Rodrigues.

»Poslušaj me, ali pridelaj veliko koruze na tvoji kmetiji?«

»Včasih da, včasih ne, Mishadoro...«

»O čem pa govoriš, človek?«

»Pravim, pridelam, gospod poveljnik...« Upravnik je zakril smehljaj, ki mu ga je zbudil ta novi naziv.

»Je zemlja dobra?«

Virgula Oito je opazil hitri preblisk, ki se je bil zaiskril v upravnikovem pogledu, ko ga je bil imenoval poveljnik.

»Da, zemlja dobra, Mishadoro...«

»Je zemlja dobra?« je znova zaklical upravnik, ki ga je razželela delavčeva bistrovost.

Virgula Oito je tehtajoč odlašal z odgovorom: »Da, zemlja dobra, gospod poveljnik...« Virgulinu telo se je zvililo, da bi podčrtilo potrditev.

Ob molku svojega zaslisevalca je Virgula še enkrat ponovil: »Da, zemlja dobra...« in čakal, kakšen bo učinek te nove formule.

Potem ko je nekaj časa gledal Virgula, je upravnik bruhnil v smeh. Ko se je zasmel tretjič, se mu je brž pridružil Rodrigues. Mračna skupina, ki je obkrožala upravnika, se je z veliko zamudo pridružila zboru.

»Massinga, ničesar ne moremo storiti... Zemljo nam jemljejo in ničesar ne moremo storiti...«

Virgula Oito ni odgovoril. Sedel je na zaboji in še naprej sklanjal glavo.

Matchumbutana je vztrajal: »Ne moreš biti jezen, Massinga... Ne smeš biti jezen...«

»Matchumbutana...« Virgula Oito je govoril zelo počasi, omahujoče.

»Matchumbutana...« Rodil sem se na tej zemlji... tudi moj oče je rodil na njej... vsa moja družina je iz Goane... vsi moji predniki so tukaj pokopani... Maguiguana, Lodrica ima trgovine, traktorje, velike kmetije... Zakaj hoče našo zemljo? Zakaj?«

Zediquiel, Munanga, Alifaz, Maguiguana in drugi delavci z Rodriguesove kmetije so čepeli v krogu in poslušali pogovor.

»Tukaj, na njegovi kmetiji delam,« je nadaljeval Virgula Oito. »Vse, kar potrebujem, kupim v njegovi trgovini... kadar pride v mesto moja mati, gre prav tako v njegovo trgovino...«

»Massinga, nehai premišljevat o tem. Morda Mishadoro ne bo nikogar izselil... Če je padre dejal, da bo govoril z njim, tebi ni treba več premišljevat o tem...« Prestrašen ob svojem lastnem glasu, je Matchumbutana nenadoma umolknil.

Voznik je prestavil v prvo in pogl. Stari tovornjak se je stokajče premaknil. Na vrhu klanca je voznik prestavil v drugo in tovornjak se je rahlo obotavljaje krotko spustil po strmini. Ognil se je kopici vreč, se zamajal, pa se spet vzravnal. Sto metrov naprej, zdaj že na kmetiji, se je drgetaje ustavil.

»Hej, fantje!« je zavpil voznik in

skočil na tla. »Takoj naložite! Mudi se mi!... Dajte!«

Zediquiel je odvrnil koruzni storž in pomignil tovarišem. Virgula Oito je še vedno prihljujeno čepel za koruzno kopico.

»Kje je Virgula Oito?« je vprašal voznik. »Videti je, kot da bi se hotel tale Virgula norčevati...«

Virgula je stopil naprej: »Jas bolan, boss... Moja glava boli... Zelo boli...«

»Že prav, ko končaš, si lahko bolan, kolikor časa hočeš, toda zdaj boš pomagal drugim naložiti na tovornjak...«

Z nizko navzdol pritisnjenimi vzmetmi se je puhajoči in stokajoči tovornjak premikal le z veliko težavo. Zediquiel! Matchumbutana... Maguiguana! Munanga... Vsi, kar vas je...«

Delavci so se zbrali okrog Virgule Oita.

»Povejte mi nekaj: se vam zdi prav, kar počne Lodrica?«

Nihče ni odgovoril. Virgula Oito se je oprl z rokami na boke in se zasmeljal.

Delavci so se zaskrbljeno spogledali.

»Tudi drugi so se na smrt prestrašili,« je končno dejal Virgula Oito, zasopel od smeha. »Vsi so prestrašeni...«

Z juga so se hitro približevali naraščajoči oblaki in nebo je postajalo črno.

»Vsi so prestrašeni... Ostali bomo brez vsega in vsi so še vedno prestrašeni...«

Prvi oglušajoči udarec nevihte je zadušil Virgulin smeh.

Mrmraje je veter pometal oblak prahu, ki je ovijal možje. Virgula Oito je dvignil oči in vneseno iztegnil roke.

»To je nhinguitimo!« je viknil nekdo.

Z navzgor iztegnjenimi rokami je Virgula Oito vpil v nebo besede, ki jih je odnašal veter.

»Massinga!... Massinga!... Virgulo!...«

»Nhinguitimo!...« je kričal Virgula Oito in se opotekal.

Dva ali trije golobi, morda šest, so predrla oblak prahu in leteli v zgornjih krogih nad delavci. Po tem opozorilu so se obrnili proti velikemu gozdu na drugi strani reke, bežeč pred nhinguitimom.

Zunaj je mehko padal droben dež. Ni bilo mrzlo, toda vreme se je precej ohladilo.

Sedem in pol!« je vzkliknil nekdo ob meni. Odložil sem karte in pobrskal po dnu žepa za denarjem.

Maguiguana je vstopil, preden sem položil kovanec na pult. Pokrivalo je bilo blato, zdaj je momljaj, zdaj spet neumno kričal. Loveč sapo je končno na sredi sobe razglasil:

»Virgula Oito znorel, gospodar. On ubiti Zediquiel, tudi Alifaz, tudi Matchumbutana... Hotel ubiti tudi mene, toda jaz zbežati. Zelo hitro zbežati... Ko ga hotel ujeti, in nas začel pobijati! Z nehom govoriti... Mi ga hoteli spraviti proč od nhinguitimo...«

Sklonjen čez hladilni pult je Rodrigues odpiral usta, ne da bi mogel spraviti iz sebe en sam glas. Potem je spregovoril: »Možje! Pojdite po svoje puške, da pobijemo tega fanta, preden ubije še več ljudi. Pohitimo, preden se kaj strašnega zgodi v tej vasi... Moj bog!...«

Takoj, ko so odšli, sem vstal od mize.

»Vrag vzemi vse skupaj, vas in to neumno igro!«

Nihče se ni zmenil zame. Odšel sem ven. Po nekaj korakih sem se zavedel, da Martha čofota za menoj.

Caramba! Le kako morejo biti na svetu fantje, kakšen sem jaz? Medtem ko sem pobijal golobe in igral karte, se je zgodilo mnogo velikih stvari, pa še opazil nisem! Nihče nisem opazil! Živel sem naprej, kot da bi vse skupaj sploh ne imelo ničesar opraviti z menoj...«

»Martha!« sem poical. Dekle je prišlo.

Vraga! To se bo moralo spremeniti!

Prevedla Bogi Petnar

Ilustrala Čita Potokar

»Lodrica — popačena izgovorjava imena Rodrigues.

»Bajeti n'kosi« — Pozdravljeni, gospod.

in zagledam morje in neko teraso, obkroženo z raztegnjeno trto, in žensko z belim predpasnikom, in premišljujem, kako naj nadaljujem svojo pot.

Vidim pokopališče sv. Petra in cipele in ozko grlo grobnice in ljudi, kako se mučijo, da bi vanjo spustili velikansko krško, in vidim, kako je ta isti mrlič pred petnajstimi leti v tistem nabiral sadje zame. To je treba lepo pozabiti, pravi nekdo od mojih najbližjih, in jaz skušam pozabiti. Kmalu lahko pozabiš tri dneve, če le hočeš.

Ali obstaja knjiga o poslednjem boju? vpraša prepotni mož. Vpraša, ali so se branili vedli pogumno.

Če v dveh vojnah divjata dve podobni bitki za isto mesto, ali je drugič bolj preprosto? Če poznamo ime in vemo za datum in število sovražnikov in število bralnic in vse to opazujemo iz razdalje vsaj stotih let, ali kar je za nepristransko sodbo ugodnejše, iz razdalje dveh tisoč let.

Toda kaj, če vsehkovodja nasprotnikov (ki je seveda ostal živ) napiše spomine in vse prikaže v drugem luči? kaj potem? Trdi, da je bilo vreme deževno in da je konjenica zabredla v močvirje, vi pa se spominjate, da je sijalo sonce in da je konjenica letela čez polje, in spominjate se zasoplih nozdrih in nagonske želje, da bi bil jezdec čim lažji, zakaj te uboge živali ne vedo, kako se imenuje to mesto in zakaj ga napadajo.